

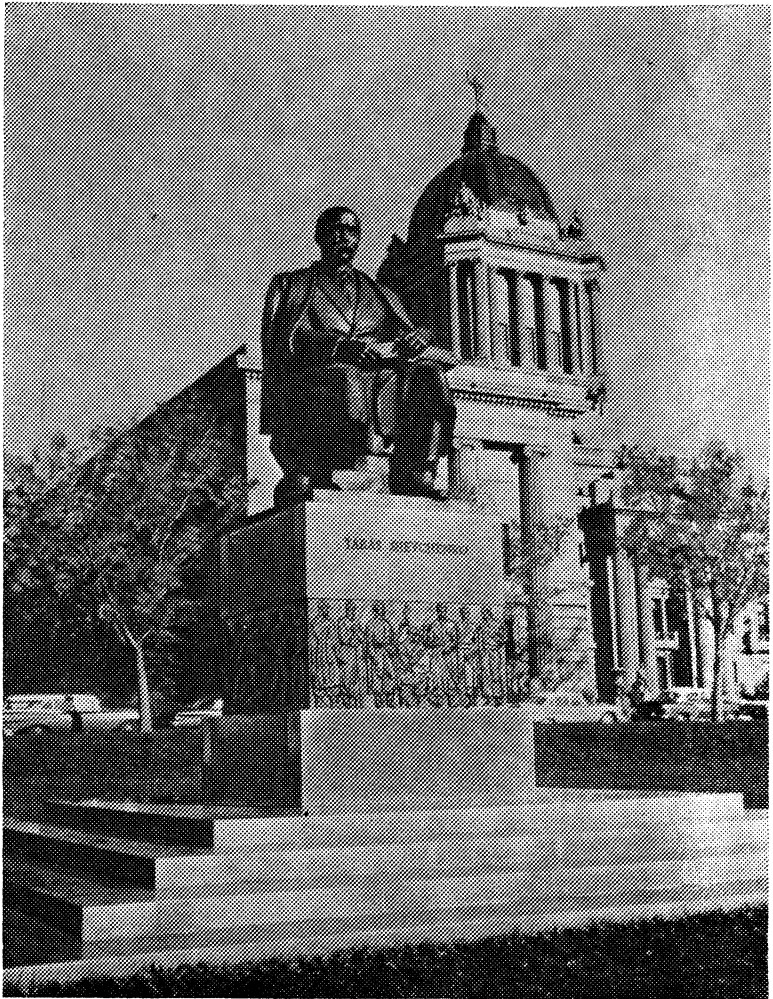
**ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ
ЗБІРНИК**

**ЕДМОНТОН
1973**

ЗАХІДНОКАНАДСЬКИЙ ЗБІРНИК

22 січня, 1974

Великому
Провесорві Кудницькому
з повагою
К. Свєтлицький

Пам'ятник Тарасові Шевченкові у Вінніпезі

КАНАДСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО
ІМ. ШЕВЧЕНКА
Осередок на Західню Канаду

Том XIV

ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ ЗБІРНИК

Упорядкував Яр Славутич

ЕДМОНТОН — 1973

COLLECTED PAPERS
on
Ukrainian Settlers in Western Canada

Compiled and Edited

by

Yar Slavutych

Published by

The Shevchenko Scientific Society in Canada,

Western Canadian Branch

Редакційна Колегія:

о. д-р П. Качур, д-р Яр Славутич (голова), мгр. М. Хом'як

З друкарні Видавничої Спілки „Гомону України”
140 Bathurst Street, Toronto, Ont., Canada

ВІД УПОРЯДНИКА

Задум приготувати такого типу збірник виник десять років тому. Уже тоді почалося підшукування дослідників і збирання матеріалів, але через обтяження різноманітною працею докінчення з року на рік відкладалося. Лише тепер, з нагоди 100-річчя НТШ, група місцевих науковців завершила довгу й виснажливу працю, що віддзеркалює великий внесок українських поселенців у розбудову Західньої Канади.

Д-р Мирон Гладисhevський знайомить читача з національними назвами перших українських поселенців — так як вони вживалися в англомовних часописах. У розвідці „Українські місцеві назви в Альберті” простежено появу назов містечок, пошт, залізничних станцій, місцевостей, рік та озер, наданих українцями.

Статті м-р. Михайла Хом'яка та адв. Петра Саварина подають стан української мови в Альберті, колісці українських поселень у Канаді. Ураховано всі складності цього нелегкого питання — асиміляцію, інтеграцію, прихильність і ворожість урядових чинників, завзяття і певну байдужість українських поселенців. Насвітлено також політику двомовности й багатокультурности.

Д-р Володимир Жила, колишній канадець, розглядає у своєму дослідженні твори тутешніх письменників, присвячені Канадській Україні. С и н и з е м л і Іллі Киріяка стоять у центрі його аналізу. Ніби доповненням до цієї праці, є короткий науковий звіт д-ра Олександра Малицького про Осередок етнічних студій при Калгарському університеті.

Стаття інж. В. Кунди підсумовує значні здобутки канадсько-українських інженерів у галузі металургійної

технології. Додано багатий ілюстративний матеріал для фахівців.

Збірник наукових праць, приготований заходами Осередку НТШ на Західню Канаду, завершено детальною хронікою — з кінця 1955 до 1973 р. включно. Як видно з наведених даних, український Едмонтон мав не лише жваве громадське й літературне життя, а й провадив немалу наукову діяльність. Західньоканадські науковці систематично друкували свої статті в різних наукових виданнях.

* * *

Видання ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКОГО ЗБІРНИКА здійснено завдяки щедрим пожертвам від провінційного уряду Альберти і від організацій та окремих громадян:

1,000 дол. — Міністерство культури, молоді й розваги, Провінція Альберта.

150 дол. — Шкільна Рада при відділі КУК в Едмонтоні, голова — п. Василь Савчук.

По 100 дол. — Николай Висоцький, інж. Василь Кунда, відділ БУК при Катедрі св. Йосафата в Едмонтоні, фільмова служба — дир. Й. Степа.

По 50 дол. — Ольга й Петро Саварини, мгр. Михайло Хом'як, Корній Продан, о. д-р В. Лаба.

По 25 дол. — д-р Олександр Малицький, І. Тимчишин Яр. Цвікілевич.

По 20 дол. — І. Баврук, П. Грекул, інж. М. Когут, д-р С. Манастирський, д-р Борис Рудик, Яр. Федорів, інж. Ю. Черненко, д-р М. Снігурович.

По 15 дол. — адв. Петро Лазарович.

По 10 дол. — В. Постойко, І. Фляк, д-р М. Гладішевський.

По 7 дол. — д-р В. Іванець, адв. Й. М. Лазаренко.

Управа Осередку НТШ на Західню Канаду висловлює щирю подяку всім тим, що причинилися до видання цього наукового збірника.

Я. С.

Мирослав Гладшевський

НАЦІОНАЛЬНІ НАЗВИ ПЕРШИХ УКРАЇНСЬКИХ ПОСЕЛЕНЦІВ У КАНАДІ

(За часописами *The Daily Herald* і *The Calgary Daily Herald*)

Наприкінці дев'ятнадцятого та в першій половині двадцятого сторіччя багато наших людей поселилося в кількох країнах Північної та Південної Америки. Я зупинюся над поселеннями в Канаді, зокрема Заходу. Як відомо, найважливішим чинником, що інформував про політичні, релігійні й суспільні справи та мав певний вплив на погляди населення, були часописи. Радіо й телебачення тоді ще не було.

Одним із визначніших часописів на заході Канади був „Дейлі Гералд”, що появлявся від 1890 року. Коло 1912 р. змінив назву на „Калгарі Дейлі Гералд”. — Вони були попередниками теперішнього „Калгарі Гералд”. Як сама назва вказує, появлялися вони в місті Калгарі. Гортаючи сторінки цього часопису від 1890 до 1920 року, цікаво було прочитати вістки й наświetлення редакції чи дописувачів про наших перших поселенців — статистичні дані, опис побуту, звичаї, релігійну приналежність, церковне життя, перші школи і вчителів, початкову участь у політичному житті провінції Альберти, аж до кримінальних провин та судових розправ тощо. Це все теми, що можуть бути предметом окремих досліджень.

Нав'язуючи до заголовка цієї статті, ми приглянемося до назв національної приналежності, що їх приписували нашим першим поселенцям. Хочемо також

насвітлити, як вони змінювалися під впливом головно політичних подій. Слід застеретися, що назви, які з'являлися на сторінках вищезгаданих часописів, можливо не завжди були такими, як ними користувались наші поселенці, подаючи свою — в більшості не усталену — національну приналежність.

Подаю все так, як про це висловлювалася редакція чи особи, що мали інтерв'ю з представниками часопису.

У перші роки, коли наші поселенці прибували до Канади (а 1891-ий рік є загально прийнятим початковим роком українського поселення), є мало інформацій. Можливо в англійських часописах тих околиць, де наші імігранти поселялись (напр., Едмонтон чи Вінніпег), було більше вістей про те. Калгарі та його околиця не були тими теренами, до яких висилали наших поселенців. Крім того багато примірників „Да Дейлі Гералд” із тих років не збереглося, а там же могли бути потрібні нам відомості.

У 1891 р. є згадка про о. Моріна та перше організоване поселення французів на Північному Заході.

21 січня 1892 р. в редакційній статті про іміграцію „Дейлі Гералд” пише, що

калгарський дистрикт готовий щиро вітати людей різних рас і віровизнань — англійців, ірландців, шотландців, французів, німців норвежців, ісландців — католиків, протестантів, лютеран і менонітів. Поселення різних народностей не є ідеальним на перший погляд, але ми мусимо довірити часові, щоб здійснилося злиття тих рас. Все, чого ми вимагаємо від імігрантів і поселенців, це те, чи вони здорові, працьовиті, чи живуть морально. Коли належать вони до цієї категорії людей, їх приймаємо щиросердечно, і всі труднощі поселення будуть по змозі злагіднені тими, що можуть подати поради й допомогу, бо їх перші поселенці потребують. Вони прибудуть до гостинних людей, на родючу землю, до чудового клімату, де і церкви, і школи, і різного роду організації мають уже солідну основу.

Наводжу цю статтю, що є неначе програмовою у відношенні до нових поселенців. На жаль, наші перші

імігранти із-за соціальних умовин країни, з якої вони прибули, цілком відмінної мови, своєрідного віровізнання, рівня освіти, відмінних звичаїв і традицій — рідко були щиро прийняті; навпаки, були жертвою неперемінливої нагінки, що особливо тривала від 1898 до 1906 р.

12 квітня 1893 р. подає часопис, що тисячі імігрантів уже в дорозі до Канади. Між іншими національностями згадано 200 „австрійців”. Це перша вістка про наших людей, бо які ж австрійці в той час виїздили до Канади? Пізніше, 13 липня 1895 р., натрапляємо на повідомлення, передане часописом „Едмонтон Ньюз”, що в поїзді, який прибув до Едмонтона, було 72 поселенці, з того 33 росіяни і 18 австрійців. 4 вересня того ж року проф. Олеськів у товаристві п. Карстенса переїздив через Калгарі, повертаючись із півночі. Він висловив своє задоволення поїздкою. В часописі не було згадки про його походження.

14 липня 1897 р. з’явилась довша редакційна стаття про галичан (в оригіналі „галішійанс”) — про їхні звичаї, одяг, спосіб будови домів та релігійне віровізнання („грецька церква”). Уперше вжито назви галичан, а не австрійців. Можливо, що цю інформацію отримала газета чи її дописувачі від самих наших поселенців.

Варто при цьому навести інтерв’ю „Дейлі Гералд” із вінніпезьким посадником МекКрірі (McCreary), що, між іншим, сказав: „що більше я придивляюсь до тих людей (галичан — МГ), то більше я вірю, що незабаром вони стануть одними з таких енергійних і трудолюбивих поселенців, які будь-коли існували на поверхні землі” (19 жовтня 1897 р.). Це справді велике признання для наших людей, які щойно починали свої перші кроки на канадській землі.

У часописі за 11 листопада 1897 року є вістка про о. Нестора Дмитрова, а за 19 квітня 1898 року — про о. Павла Тимкевича, що були між галичанами Едмонтона та околиць.

У половині 1898 р. (редакційні статті з 7 і 21 липня) починається нагінка на наших людей. „Дейлі Гералд” занепокоєний постійним приїздом галичан на поселення, бо вважає їх за небажаних поселенців, винуючи канадський уряд за його невдалу імміграційну політику.

7 вересня 1898 р. читаємо про одного галичанина в цьому місті, що його затримав шеф поліції Інґліш за провину підчас родинної сварки з жінкою (прізвища не подано). Це перша згадка в часописі про побут галичан. У той час, як здогадуємося, було вже кілька або й кільканадцять родин галичан у Калгарі, але докладніших відомостей немає.

4 жовтня того ж року вперше натрапляємо на назву „русини” (в ориґіналі „Рутеніянс”) у редакційній статті, де автор згадує про „австрійсько-русько-галицьку імміґрацію”.

Підчас т. зв. „клондайкової гарячки” прибуло до едмонтонського дистрикту 1897 року — 926 галичан, 1898 р. — 2.595, а в січні 1899 р. — 1.575 русинів. Спочатку газета була дезорієнтована, що то за русини, але незабаром почали їх ототожнювати з галичанами. Тому що в ті роки наші люди чисельно прибували на землі Заходу Канади, „Дейлі Гералд” у редакційній статті за 18 січня 1899 р. остерігав своїх читачів, що „за десять років від сьогодні може якийсь галицький маґнат написати листа до „Едмонтон Бюлетень” і запропонувати змінити назву Альберти на Рутенію”. Однак із негативними висловами цієї газети про галичан появлялися і думки людей, що боронили цих поселенців — напр., С. В. Саттер, імміґраційний агент в Едмонтоні, що завжди прихильно ставився до галичан, і протестантський пастор-піонер Джон МекДугалл. Олівер, посол до канадського парламенту, прозвав цього останнього „галицьким пастором” за прихильність до наших людей. „Дейлі Гералд” накинувся також на „Вінніпег Фрі Прес”, коли ця газета критикувала його за неприхильне ставлення до галичан.

1899 р. подана вістка про передбачений приїзд 6.000 галичан. „Філістинці наїздять на нас” (ред. стаття за 7-го лютого), „галицька інвазія” (перша сторінка за 15 травня) — б'є в дзвін тривоги „Дейлі Гералд”.

5 червня того ж року повідомив головний іміграційний агент, комісіонер МекКрірі, що між іншими імігрантами, в Західній Канаді, поселилося 18.000 галичан і 8.000 духоборів.

На першій сторінці часопису за 29 березня 1900 р. подано, що о. Лякомб турбувався галичанами та робив заходи для налагодження релігійної опіки над ними і для виведення для них священників із Галичини.

3 квітня часопис іронічно повідомляє, що з півночі виїхала „група 26 австро-русько-російсько-німецько-галичан, краще знані цьому дистриктові — як галичани” на поселення достейту Орегон, З.Д.А. При цьому додає знаний англійський афоризм, що „хоча зникли з поля зору, у спогадах дорогі, дуже дорогі”. Того року в листопаді посол Олівер із Беннетом у передвиборчій кампанії об'їздили поселення галичан і на місцях хвалили їх, щоб здобути голоси у близьких виборах. Знову ж, будучи між англо-саксонцями, цей самий Олівер висміював галичан і критикував їх, чим і виявив свою дволичність. Але подано думки прем'єра-міністра Лоріє, який заявив, що він покладає великі надії на галичан, як поселенців, картаючи тих, що апелювали до найнижчих почуттів деяких громадян, називаючи галичан небажаною клясою поселенців і небезпекою для канадських соціальних, політичних і релігійних інституцій. (Редакційна стаття за 6-го листопада — „Лоріє вірить у галичан”).

Однак, не зважаючи на неприхильне ставлення частини місцевого населення, галичани дальше приїздили на поселення. 1900 р. прибуло 1.034 „австроугорців”, як пише часопис, а 1901 р. — 969. Релігійна опіка для галичан Альберти почала поволі налагоджуватися, про що старався, між іншими, о. Лякомб; у листопаді 1902 р.

приїхали до Едмонтону з Галичини чотири священники та чотири монахині.

26 лютого 1904 р. о. Павло Кулявий, ЧО, польського походження, завітав до Калгарі, щоб полякам і галичанам послужити підчас великодніх свят. У травні того ж року римо-католицький єпископ Легаль у товаристві о. Кулявого та о. С. Дидика, ЧСВВ, відвідали Калгарі. Вони, зокрема о. С. Дидик, напевно були між нашими людьми, що кожного року напливали до цього міста. Інші також виявляли зацікавлення галичанами. 17-го вересня пастор Гаркнес, суперінтендент баптистських місій, говорив на з'їзді в Калгарі про галичан. Баптисти зорганізували одну галицьку парафію на півночі, з галицьким пастором. Вони плянують інтенсивну акцію між тими поселенцями.

23 листопада 1905 р. у статистичних даних подано, що в Західній Канаді живе 40.000 галичан, а саме в околицях

Босежур	—	1.000	Шол Лейк	—	2.000
Давфин	—	9.000	Ростерн	—	2.000
Йорктон	—	8.000	Едмонтон	—	18.000

1906 р. часопис подає, що „сім чи вісім років тому, галичани почали приїздити до Альберти. Сьогодні їх є 15.000 у цій провінції (ця цифра трохи відмінна в порівнянні з 1905 роком — М. Г.) Це число населювало б $\frac{3}{4}$ міста такої величини як тодішнє Калгарі; коли воно було б сконцентроване в кількох виборчих округах, могло б мати сильний вплив на уряд країни”.

Не знаємо, як це сталося, але з 1906-тим роком кінчається посилена нагінка на галичан у часописі „Дейлі Гералд”. Але ще трапляються неприхильні замітки, особливо тоді, коли деякі одиниці попадали в конфлікт із поліцією чи ставали перед судом. Може неприхильно наставлені до галичан редактори відійшли, а може працьовитість наших людей була причиною зміни в поглядах. Ця передишка триває до початку першої світо-

вої війни, коли починається нова хвиля ворожнечі й неприхильного ставлення до галичан, колишніх громадян Австро-Угорщини.

Тоді ж, 1906 р., з'являються статті про життя галичан, їхні звичаї, побут, релігійне прив'язання та початки шкільництва. Підкреслено їхню працьовитість. 27-го листопада 1908 р. з'явилася довша стаття про русинів (стор. 7 — „Руські громадяне”). Прирівняно їх до галичан і до малоросів (в ориг. „літл рашене”). Особливе признание висловив головний агент колонізації Спірс, який заявив, що галичани у великій мірі допомогли при покладанні нових залізниць і колонізаційних доріг, причинилися до розбудови едмонтонського дистрикту. Він згадує про „австрійські” поселення коло Едмонтону і про місцевість Стар, де осіло перших дев'ять галицьких родин у 1894 р.

7-го серпня 1907 р. в часописі „Дейлі Ньюз” (не знаю, чи цей часопис мав яке відношення до „Дейлі Гералд”, але примірники його були збережені в його архівах) поміщено вістку про приїзд буковинців до Канади. Їх уважають за окремих нарід, відмінний від галичан чи русинів. Слід при цьому згадати, що 1908 р. назва „галичани” починає сходити зі сторінок „Дейлі Гералд”, а назва „русини” стає більш панівною.

29-го квітня 1909 р. занотовано, що свщ. Зайцев, пастор незалежної прецької церкви, на синоді пресвітеріанської церкви Альберти, що відбувся в Калгарі, розповів про свою працю між галичанами.

Багато вісток поміщено про побут у Калгарі Митрополита А. Шептицького, про його зустріч із місцевими галичанами та про поїздку по Канаді 1910 р.

1912-тий рік приносить повідомлення про іменування Єпископа Будки для вірних руського обряду в Канаді, як рівнож і про руську церкву, що була того року збудована в дільниці Таксідо Парк у Калгарі. Відзначили і дальший постійний чисельний приріст русинів

у наслідок іміграції та народин — 1913 р. було в Альберті 70.000, а в Саскачевані 30.000.

Нарешті на початку першої світової війни, 27 березня 1915 р., вперше в часописі, що від 1912 р. змінив свою назву з „Дейлі Гералд” на „Калгарі Дейлі Гералд”, появилася назва „українці” поряд із „галичанами”, „русинами” та „австрійцями”.

З другої половини 1914 р. починається неприємне ставлення до т. зв. ворожих чужинців — австрійців, німців і болгар. Галичан і русинів ставлять під знаменник австрійців чи австро-угорців. Починаються поліційні допити, реєстрація на поліції, звільнювання з праці та інтернування. Ця нагінка загострюється в 1915—1916 роках. У січні 1916 р. 1.303 австрійці, 109 німців і 17 болгар мусили, як ворожі чужинці, реєструватися в місті Калгарі. Жінки тих, що були інтерновані або позбавлені праці, жили в злиднях. Вони написали петицію-звернення до калгарського жіноцтва, щоб воно стало в їхній обороні. Ця петиція починалася словами: „Ми, підписані українські та австрійські жінки...” і мала на меті спростувати доноси, що вони, мовляв, є шпигунами, й довести, що вони лояльні до Канади, тим більше, що багато з їхніх рідних борються під британськими й російськими прапорами (часопис за 29 лютого 1916 р.).

15 грудня того ж року з’явилася цікава стаття про Україну та українців. При цьому поміщено українські пісні в перекладі на англійську мову вінніпезжанкою Флоренс Рандал Лайвсей. У статті підкреслюється геній України, нашу високоякісну літературу і музичну спадщину. Українці належать до однієї з найбільше чисельної нації в Європі, але й до однієї з найменше відомих. Вони нарід степів, нащадки козаків, живуть між Росією і Польщею. Чисто слов’янська раса, лицарської вдачі, раса поетів, музикантів, артистів, що засвідчили на всі часи свою національну історію в народних піснях, а віки насилля їх не знівечили. Таке написано про нас.

1917-тий рік приносить дальшу зміну. Назву „австрійці” рідше вживають у відношенні до наших поселенців, згадують русинів і ще, деколи, галичан. У той час українці присвятили багато зусиль для розбудови своїх шкіл. У грудні приходять вістки про воєнні події в Україні та про Українську Центральну Раду. Наступного 1918-го р. українці закликають допомогти Канаді у війні, самі борються за свої права, бо нові натуралізаційні закони завдають їм кривди. На жаль, на сторінках кримінальної хроніки частіше з'являються українські прізвища. У цей час соціалістичні течії здобувають прихильників серед деяких наших громадян, і їхнім речником стає часопис „Робочий народ”, що почав виходити в світ у Вінніпезі, підтримуючи більшовиків.

9-го грудня 1918 р. була поміщена фотографія гетьмана Скоропадського. 1919-ий рік приніс повідомлення про плян створити Український Банк у Канаді, про участь українців у політичній кампанії „Юнайтед Фармерс оф Альберта”, появляються дописи з поясненням, хто такі українці. Назва „українці” домінує 1920 р., і її дотримується цей часопис, із малими винятками, до наших днів. Вплив на це мали в першу чергу події в Україні, особливо визвольна війна українців за свою державу, як також національні почуття наших поселенців.

Протягом майже тридцяти літ — від початку дев'ятдесятих років минулого століття до 1920 року — подано на сторінках „Дейлі Гералд”, „Дейлі Ньюз” і „Калгарі Дейлі Гералд” національність наших поселенців п'ятьма різними назвами. Усі вони, за винятком назви „австрійці”, мали відношення до українського народу, бо були або регіональними як галичани чи буковинці, або офіційною назвою в той час — як русини (рутенієнс). Рідко траплялися і новотвори — „австрійсько-русько-галицький” чи „австрійсько-русько-російсько-німецько-галичани”, що виходили з-під пера злісного ре-

дактора. Треба взяти під увагу й те, що всі наші поселенці, з малими винятками, походили із західних областей України, що були в той час окуповані Австро-Угорщиною. Цікаве й те, що з Закарпаття, яке було під тією самою окупацією, іммігранти до Канади не приїздили, а вибирали ЗДА. Наші підсумки такі:

Від 1893 р., протягом наступної декади, наші поселенці були „австрійці”, що пізніше згадується в 1900 р. та досить часто в 1915—17 роках.

Назва „галичани” вперше з’явилася в калгарському часописі 1897 р., була особливо поширена на переломі сторіччя, пізніше зрідка вживали її аж до 1918 р.

1898-ий рік приніс назву „русини”. Її часто зустрічаємо на сторінках часопису в 1907 р. і здебільшого до 1918 р.

1907 р. була стаття про „буковинців”, але пізніше в часописі нема про них жодної згадки.

Назву „українці” вперше подано в часописі 1915 р. Її все частіше й частіше вживають із кожним наступним роком, а в 1919 р. вона стає єдиною, що об’єднує поселенців, свідомих свого національного походження.

УКРАЇНСЬКІ МІСЦЕВІ НАЗВИ В АЛЬБЕРТІ

Перші українці поселялися в Канаді переважно на схід і північний схід від Едмонтону. Звідси українські поселення потяглися майже суцільною смугою через Саскачеван, минаючи з північного боку міста Саскатун і Йорктон та охоплюючи Давфін і Вінніпег у Манітобі. Як показує карта, додана до статті „Скупчення українців у Канаді” Івана Теслі, вміщена в альманасі *Північне сьйво*,¹⁾ кількість українських поселенців у багатьох місцях перевищує 50 відсотків, а іноді доходить до 80.

Як відомо, перші українські поселенці Василь Єлиняк (також Ілиняк, 1859—1956) та Іван Пилипів (також Пилипівський, 1859—1936) прибули до Канади 1891 р. Після короткого перебування в Манітобі, підчас жнив, вони осіли в Альберті. Ті селяни, що приїжджали пізніше, осідали біля них, переважно на гірших землях, бо кращі були вже зайняті англійцями, французами та іншими новоприбулими.

Корчуючи ліси, приготовляючи ґрунти для поля, українці культивували дикі землі й давали своїм поселенням, озерам, річкам, переправам і мостам українські назви. У Канаді найдавнішу українську назву має село Chortitz (Chortitza), себто Хортиця — слово, привезене правдоподібно менонітами з України.²⁾ Дуже можливо, що серед тих німців були також українці, зокрема ближче невідомий Коцур.

- 1) *Північне сьйво*, альманах, книга III (Едмонтон: Славута, 1967), стор. 176-а (вкладка).
- 2) J. B. Rudnycky, *Manitoba Mosaic of Place Names* (Winnipeg: Canadian Institute of Onomastic Sciences, 1970), p. 47.

Найдавнішою українською назвою в Альберті є Wostok, на захід від Ендрю. Це слово церковнослов'янського походження, на означення „схід”, уживалося тоді в Західній Україні. Федір Немирський, українець із Галичини, вперто називаючи себе „русином”, пише, що це він „зробив просьбу” відкрити пошту. Дозвіл отримано — „і з першим днем януарія 1899 року” пошта „була отворена”. Він же додає у своїх споминах: „То була перша пошта межи нашими галицькими поселенцями в цілій Канаді... я сам був поштарем... сам і охрестив на Восток...”³⁾ Хоч назва не чисто українська (тепер нормативна в російській мові), вона дана українцем. Отже, її треба вважати таки за нашу.

Українські назви поселень, місцевостей, озер та рік, будучи в ужитку, засвідчувались в офіційних урядових документах, попадали на мапи чи карти, в різні довідники, а також проникали в місцеві часописи. Поступово їх визнавали.

Першим, хто писав про тутешні українські місцеві назви, був Михайло Кумка, журналіст і письменник, укладач тритомового декляматора *Сніп* (Вінніпег, 1939). Його стаття „Околиці і школи, названі українськими іменами в Канаді” надрукована в календарі *Українського голосу* на 1937 р. Він зазначає, що разом у трьох провінціях, себто в Манітобі, Саскачевані та Альберті „є 54 назви станцій, або пошт, і 120 назв шкіл, які є названі українськими іменами”.⁴⁾ Додаючи список тих назв, автор застерігається, що він, мабуть, „неповний... знайшлося б ще бодай 10”.

Згідно з М. Кумкою, в Альберті було тоді з українськими назвами 20 пошт (у т. ч. станцій) і 23 школи — разом 43: *пошти* — Боян, Василь, Восток, Завале, Іспас,

3) Федір Немирський, „Листки з записника”, *Північне сяйво*, книга IV (Едмонтон: Славута, 1969), стор. 149.

4) Михайло Кумка, „Околиці і школи, названі українськими іменами в Канаді”, *Календар Українського голосу на 1937 р.*, стор. 108.

Красногора, Лужани, Ланюк, Мазепа, Мирнам, Новий Київ, Пакан, Слава, Снятин, Стрий, Стубно, Федора, Шалька, Шандро, Шипинці; *школи* — Буковина, Діло, Згода, Завале, Коломия, Київ, Кіцмань, Мирославна, Мазепа, Параскевія, Прут, Рутенія, Радимно, Станиславів, Січ, Снятин, Стрий, Топорівці, Угринь, Україна, Федора, Шандро, Ярослав.⁵⁾

Як бачимо, деякі назви пошт і шкіл повторюються. Це значить, що поряд або відносно недалеко від пошти чи станції також була школа. Передусім, із списку М. Кумки треба вилучити деякі назви як неукраїнські: Пакан, як ми виявили, — індійського походження, значить „горіх” (ім'я ватажка з племені Крі), Федора — французького, героїня п'єси Сарду, її роллю виконувала славна Сара Бернард.⁶⁾ Шалька — прізвище словака, що прибув до Америки 1889 р. і переїхав до Канади 1892 р.⁷⁾ Кіцмань — німецьке слово, хоч і трохи зукраїнізоване ще на Буковині, звідки воно й привезене переселенцями. Отже, після вилучення щонайменше трьох назв (Пакан, Федора і Шалька) за М. Кумкою залишається 40 позицій.

Хоч перший збирач українських місцевих назв підходив до справи передусім як журналіст, а не дослідник, його відомості мають значну інформативну цінність. Треба відзначити слушну критику дивовижної назви Кридор⁸⁾ у Саскачевані — від складів у прізвищах Крисак і Сидор (цю нісенітницю створено, мабуть, для того, щоб задовольнити обох згаданих претендентів на безсмертя!).

По-науковому підійшов до тутешніх українських місцевих назв д-р Ярослав Рудницький, професор Манітобського університету, який прозгорнув широку

5) Там же, стор. 108.

6) *Place-Names of Alberta* (Ottawa: Geographic Board of Canada, 1928), pp. 98 and 51.

7) Свідчення дочки Шальки, пані Анни, що живе в Едмонтоні.

8) М. Кумка, стор. 106.

діяльність після прибуття до Канади. Його стаття на тему з канадської топоніміки з'явилася вперше 1949 р. в *Пропам'ятній книзі Українського Народного Дому в Вінніпезі*, а потім була двічі перевидана, з додатками, в серії „Ономастика” (третє видання 1957 р.).

Яр. Рудницький зібрав приблизно 180 українських назов у всій Канаді (М. Кумка мав 174, щоправда багато з них подано двічі — напр., як пошту і як школу). Із цих 180 назов, засвідчених дослідником 1949 р., на провінцію Альберту припадає 64, у т. ч., на наш погляд, 30 офіційних і 34 неофіційні назви — ці останні не зазначені в ГКА (1958). Ясна річ, ми вилучаємо неукраїнські назви, назви-дублети (напр., Коло Боднарів і Боднарі) не рахуємо двічі, тому й такий приблизний підрахунок. Треба згадати, що вилучено з підрахунку *Leeshore* (нібито від прізвища Косюр, зіпсованого до невпізнання) як і місцеву назву Федора (*Fedorah*).

Після появи цінної праці Яр. Рудницького, автор цієї статті, прибувши 1960 р. до Альберти, подорожуючи по новому терені, відвідав майже всі поселення з українськими назвами у провінції, а деякі навіть двічі (напр., Мирнам і Вільну) чи тричі (напр., Мазепу — 1960, 1965 і 1972 рр.). Пощастило виявити незасвідчені Яр. Рудницьким офіційні назви, а також додати нові, що поставили вже після появи його публікації *Канадійські місцеві назви українського походження*. Таким чином, додали ми 14 українських місцевих назов, які можна вважати офіційними, бо засвідчені вони в різній урядовій документації, в довідниках, у часописах, на географічних картах тощо. Ось ці назви:

Anton Lake, Barich, Barvinok, Bellis, Kovach, Kvass Creek, Kvass Flats, Kvass Trail, Oleskiw, Peno Creek, Peno Lake, Shandro Bridge, Slawa Creek, P. Svarich School, Timko Lake.

Об'єднавши осяги Яр. Рудницького (30) з нашими додатками (14), тепер можна сміливо говорити про те, що провінція Альберта має 44 офіційні українські місце-

ві назви, або офіційні канадські назви українського походження.

Нижче подано наявні українські місцеві назви в Альберті, зібрані М. Кумкою, Яр. Рудницьким і доповнені автором цієї статті. До першої групи внесено офіційні, себто загальноновживані, відомі в пресі, зазначені на картах, засвідчені в різній документації та англомовних довідниках, поширені в щоденному вжитку. До другої групи включено т. зв. неофіційні назви, незасвідчені в друкованих англомовних джерелах, відсутні в довідниках і на картах, переважно зниклі вже назви малих шкіл (які об'єднано в більші школи, звичайно з англійськими чи французькими назвами), кажучи іншими словами, відомі лише серед вузького кола українських поселенців. Документація назов у другій групі дуже бідна або відсутня зовсім — часто оснований на свідченні якоїсь однієї людини старшого віку, що знає щось про внесену назву або чула про неї з нібито достовірних джерел. За кількома винятками, назви другої групи напевне кануть у небуття — це чи не остання нагода засвідчити їх перед остаточним зникненням. Документація назов у першій групі, навпаки, часто буває рясна, бо використано багато джерел, які тут і зазначені (зліва — скорочення, справа — повна назва мовою оригіналу):

- АА — *Atlas of Alberta*. Edmonton: Government of Alberta and the University of Alberta, 1969.
- АГ — *Alberta Highways*. Edmonton: Department of Highways, 1959.
- АГ — *The Alberta Gazette*.
- АСМ — *Atlas of Sectional Maps*. Ottawa: Office of the Surveyor-General, 1919, Vol. 2. Some maps with earlier dates are incorporated here.
- ВВ — Відомості від В. Богдана, Едмонтон
- ВК — Відомості від Василя Косташа, Едмонтон.
- ВС — Відомості від Василя Савчука, Едмонтон.
- ГКА — *Gazetteer of Canada, Alberta*, Ottawa: Government of Canada, 1958.
- ГН — *Geographical Names: Supplements to the Gazetteer of Canada published every year since 1959*.

- ЕД — *The Edmonton Journal*, a daily
 ІГ — Відомості від Ізидора Горецького, Едмонтон.
 КЛ — Відомості від Катерини Луцевої, Едмонтон.
 МГ — Відомості від Михайла Гайдука, Альберта.
 МХ — Відомості від Михайла Хом'яка, перевірені й доповнені на підставі шкільних рапортів відділу освіти в Едмонтоні.
 ОРМА — *Official Road Map, Alberta*. Edmonton: Government of the Province of Alberta, 1965.
 ОМ — Відомості від д-ра О. Мариняка, Ту Гілс.
 ПА — *Province of Alberta, Canada*. Edmonton: Department of Highways, 1969.
 ПНА — *Place-Names in Alberta*. Ottawa: Geographic Board by the Department of the Interior. 1928.
 ПЗ — Відомості від Петра Зварича, Веревіль.
 РА — *Province of Alberta, Canada*. Edmonton: Department
 СП — *A Century of Progress, 1867-1967. A Historical Study of the Waskatenau, Smoky Lake, Warspite, Bellis, Vilna...* Edmonton: Modern Press Ltd., 1967.
 ТСК — *Topographical Survey of Canada: Vermilion*. Ottawa: Surveyor-General, 1928.
 ЯР — Яр. Рудницький, *Канадійські місцеві назви українського походження*, Вінніпег, УВАН, третє видання, 1957.

І. ОФІЦІЙНІ НАЗВИ

(За англійською абеткою)

1. ANTON LAKE

АНТОН ЛЕЙК, озеро й пошта, „на схід від Вест-локу” (ГКА, стор. 3). Назва походить від фермера Антона Стрільчука, що прибув до Канади 1902 р. з села Пробіжного коло Гусятина „разом із батьками у віці сім років” (ЕД, 2 березня 1968 р.). „Пошту назвали по імені мого чоловіка” (Йосифіна Стрільчук, „Як ми назвали Антон Лейк в Альберті”, *Північне сяйво*, IV, стор. 62). Хоч пошту закрито, назва озера існує. В Україні більш поширена форма „Антін”.

2. BARIČH

БАРИЧ, хутір, на північ від Смокі Лейку. Назвав Іван Голуб, поштар від 1925 р. в тому місці. Походить назва нібито „від м. Бар, із якого, кажуть, походить цей поштар” (КЛ). У Смокі Лейку одна особа запевняла, що „Голуб вимовляв це слово „бариш”, якого значення — прибуток від продажу худоби.

3. BARVINOK, BAR-V-NOK

БАРВІНОК, літній табір для молоді від 1961 р., з кількома будівлями, на березі Піджен Лейку, на південний захід від Едмонтону. Власність Західньої Єпархії Української Православної Церкви в Канаді. Слово „барвінок” — назва поширеної в Україні зеленої багаторічної повзучої рослини з блакитно-фіолетним цвітом. Часто зустрічається в народних піснях.

4. BELLIS

БЕЛЛІС, село й пошта, „на північній схід від Смокі Лейку (ГКА, стор. 7): „Пошта від 1914 р.” (ПНА, стор. 18). „Первісно писали Belli-lis, що значить Біла Тополя (!-ЯС), оскільки тополі ростуть у тому районі” (СП, розділ „Белліс Гісторі”, стор. 4). Колись вимовляли „Білий Ліс”, а тепер „Белліс” за аналогією до слова bell. Таким чином, українське значення назви затуманене. Засвідчено також в АА (стор. 119, 157), ОРМА, ПА та інш. Про першого поселенця на тому місці: „1898 р. Микита Салован приїхав із своєю родиною на південний бік ріки і збудував землянку” (СП, „Белліс Гісторі”, стор. 1). Населення: 118 (1956, 95 (1966).

5. BIGORAY RIVER

БІГОРАЙ РІВЕР, ріка, раніше відома як Москеґ Рівер, „1949 р. перейменована.. на Бігорай Рівер у честь летуна-старшини українського роду Володимира Біго-

рая... з містечка Редвотер в Альберті... згинув героїською смертю в одному із налетів на Німеччину... Бігорай — це родинна назва того самого типу, що Долинай, Ручкай... має за основу 'бігар, бигар, бегар' — палиця, кийок" (ЯР, стор. 14). Там же подана література про нього. Життєпис В. Бігорая вміщено в *Українських вістях* за 27 грудня 1949 р.

6. BOIAN

БОЯН, місцевість і пошта від 1913 р., „на північ від Вегревілю" (ГКА, стор. 10). „Від назви села на Буковині; поселенці в цьому районі прибули з Бояну" (ПНА, стор. 22). Зазначено там же на доданій карті. Школу відкрито 1908 р. (МХ). Засвідчено також у АСМ (стор. 315), ТСК, ЯР (стор. 18). Значення слова — „співець, поет", ужито в *Слові о полку Ігоревім*.

7. BORSZCZOW

БОРЩІВ, місцевість і колишня пошта, на південь від Мондеру й на схід від Бевергілл Лейку, близько Інленду. Школу відкрито 1908 р. (МХ). Назва походить від Борщева, „звідки прибуло кілька перших поселенців" (ВС). Написано назву за польським правописом. Засвідчено в АСМ (стор. 315), ЯР (стор. 17-18). Борщ — типова й дуже поширена українська страва.

8. COSSACK

КОЗАК, місцевість і колишня пошта, на північ від Смокі Лейку (ГКА, стор. 21). Засновано 1920 (?) р. Серед перших поселенців був українець на прізвище Козак (ВС). Назву написано за англійським зразком. Козак — дуже поширене прізвище на Заході Канади. Телефонна книга Едмонтону та околиць 1972 р. подавала 84 Козаки і близько 10 Козачуків та Козакевичів.

9. HALACZ, HALYCH

ГАЛИЧ, місцевість і колишня пошта, „на північний схід від Вестлоку” (ГКА, стор. 38). Школу відкрито 1906 р. (МХ). Засвідчено також у ЯР (стор. 35) як назва площі й церкви. Там же подано етимологію і значення слова.

10. ISPAS

ІСПАС, місцевість і колишня пошта, „на північ від Ту Гіллс” (ГКА, стор. 43). Засновано 1911 р. Школу відкрито 1912 р. (МХ). Назва походить „від місця народження поштаря Н. Павлінка” (ПНА, стор. 68). Павлінк — це, мабуть, перекручене прізвище Павлюка, „що справді жив там” (ПЗ). Засвідчено також у АСМ (стор. 366), ПА, ЯР (стор. 35). Значення слова — „Спаситель”. Звук і з’явився правдоподібно для милозвучності за аналогією: злякати — ізлякати, з-під — із-під. „Колись тут жило близько 100 осіб” (ВС), але лише 2 особи заєрестровано 1966 р. „Ще й тепер там живуть люди” (ОМ). Очевидно відомості податкового бюро неточні.

11. KASHA

КАША, залізнична станція, „на південний захід від Лякомбу” (ГКА, стор. 45). Заснована 1924 р. Назва походить від імени „І. Каші, власника землі, на якій знаходиться станція” (ПНА, стор. 70). Засвідчено в ЯР (стор. 35). Каша — поширена українська страва.

12. H. KOSTASH SCHOOL

ШКОЛА ІМ. Г. КОСТАША, від 1961 р., в Смокі Лейку. Назва походить від прізвища місцевого вчителя Г. Косташа (Костащука), діяльного в громадській праці. У провінційному відділі освіти засвідчена в багатьох рапортах. Косташ — скорочена форма від імени Костянтин.

13. KOVACH

КОВАЧ, місцевість, „на південний схід від Канморру” (ГКА, стор. 47). Назва походить „від українського поселенця Ковача” (ПЗ, ВС). Значення слова — „кюваль”; поширене воно на Пряшівщині — під словацьким впливом.

14. KVASS CREEK

КВАС КРІК, річка, „тече в північно-східньому напрямі і впадає в річку Сульфур” (ГКА, стор. 47). Назва походить „від українського поселенця Кваса” (ПЗ). Квас — поширений в Україні напій, зроблений із сушеного житнього хліба.

15. KVASS CREEK TRAIL

КВАС КРІК ТРЕЙЛ, „між річками Смокі Лейк і Сульфур” (ГКА, стор. 47). Див. вище.

16. KVASS FLATS

КВАС ФЛЕТС, „північний беріг річки Смокі” (ГКА, стор. 47). Див. вище.

17. LANUKE

ЛАНЮК, хутір і колишня пошта, на південний схід від Ту Гілс. „Засновано 1908 р.” (ПНА, стор. 74). Назва походить „від прізвища українського поселенця” (МГ). Засвідчено також у ТСК, ЯР (стор. 47). Значення слова — „син ланового” (наглядача над ланами в панських маєтках) або „малий лановий”.

18. LUZAN

ЛУЖАНИ, місцевість і пошта від 1913 р., „на північний схід від Бевергілл Лейку” (ГКА, стор. 53). Назву запропонував „поштар Симон Іконюк, що по-

ходив із Лужан у Румунії” (ПНА, стор. 80). Очевидно, С. Іконюк був „українець із Буковини” (ВС). Засвідчено в АСМ (стор. 315), ЯР (стор.48). Значення слова — „мешканці лугів”.

19. MAZEPPA

МАЗЕПА, село і залізнична станція СПР (від 1912 р.), колишня пошта, „на північний схід від Гай Ріверу” (ГКА, стор. 56), недалеко від Калгарі. Назва походить від славного гетьмана, героя одноіменної поеми Байрона (ПНА, стор. 85). Засвідчено також в АА (стор. 119, 157), ОРМА, РА та на багатьох картах. Населення: 10 (1966) за статистикою податкового бюро, але 1972 р. ми нарахували тут не менш як 20 осіб. Назву запропонував якийсь англієць, любитель творчості Байрона. Тут ніколи не жили українці.

20. MYRNAM

МИРНАМ, містечко і залізнична станція, „на схід від Ту Гіллс” (ГКА, стор. 61). „Засновано 1908 р., українське поселення” (ПНА, стор. 91). Школу відкрито 1910 р. (МХ). Місцеві жителі свідчать, що поселенці жили там уже 1905 р., вживаючи ту саму місцеву назву, яку створили Василь Романюк і Павло Мельник із двох слів „мир нам”. „Коли українські піонери, після багатьох поневірянь, нарешті прибули в нову країну, вони думали про спокій — „мир нам” — так постало Мирнам” (Beaver-Alberta Lumber Limited, *Trails of Pioneers*, series of leaflets). У ПНА помилково зазначено, що „мир нам” — російський вислів. Насправді це типовий галицький мовний зворот. Засвідчено також в АА, АГ, АСМ (стор. 115), ОРМА, ПА, ЯР (стор. 51-52) та на багатьох картах. Населення: 441 (1965), 475 (1971). Правдоподібно містечко буде зростати.

21. NEW KIEW

НОВИЙ КИЇВ, або Київ, місцевість, „на південний захід від Ту Гіллс” (ГКА, стор. 62). Школу відкрито 1907 р. (МХ). Назва походить від столиці України, Києва, якому щонайменше 1500 років. Київ — город легендарного (тепер гадають уже, що дійсного) князя Кия. Засвідчено також у ЯР (стор. 51-52).

22. OLESKIW

ОЛЕСЬКІВ, назва ділянки міста Едмонтону, що була перейменована 1973 р. з Вольф Віллов на Олеськів (ЕД, 23 січня 1973), після довгих дебат у міській раді та шаленої опозиції великої більшості англо-сакських власників домів. Ще 1964 р. ми нарікали: „В Едмонтоні, де правдоподібно кожен десятий житель українського походження, досі немає жодної вулиці чи дороги з українською назвою. Треба сподіватися, що до 100-річчя Домінії будемо мати вулицю ім. Шевченка або Українську дорогу” (*Північне сяйво*, 1964, книга I, стор. 140). Значно пізніше, багато попрацювали, щоб запровадити українську назву в Едмонтоні, адвокати Лаврентій Дікур і Петро Саварин, проф. М. Лупул та інші (П. Саварин, „Як названо міську ділянку в Едмонтоні іменем д-ра Олеськова”, *Українські вісті*, 1 лютого 1973 р.). Назва походить від прізвища Йосифа Олеськова, автора книжки *О еміграції* (Львів, 1895), що побував у Канаді й багато причинився до переселення сюди селян із Галичини. Олеськів уже існував коротко в Альберті як назва школи (див. „Неофіційні назви”), поблизу Мондеру, а в Манітобі як назва пошти (ЯР, стор. 57).

23. PENO

ПЕНО, зрідка Паньо, місцевість і колишня пошта, на північний схід від Стару і на південь від Ворспайту. Назва походить „від імени Панька Михальчука, поштаря, що приїхав... з Галичини” (ЯР, стор. 59). Паньо

(в англійській вимові: Пено) — це здрібніла рофма від Пантелеймона. Назва засвідчена також у АСМ (стор. 315). На жаль, вона фактично втратила первісну українську семантику через англійську вимову.

24. PENO CREEK

ПЕНО КРИК, „на північ від Лямонту” (ГН, 1958). Про походження назви цієї річки див. вище.

25. PENO LAKE

ПЕНО ЛЕЙК, озеро, „на північ від Лямонту” (ГН, 1958). Про походження див. вище.

26. RODEF

РОДЕФ, місцевість і колишня пошта, „на північний схід від Лямонту” (ГКА, стор. 74). Назва походить від імени Федор, написаного навпаки, себто ззаду наперед. Засвідчене в ЯР (стор. 63-64). Цей дивогляд — українсько-канадське явище, невідоме в Україні. Ім'я Федор тепер частіше вживається в Україні як „Федір”.

27. SHANDRO

ШАНДРО, місцевість і пошта від 1905 р., „на північний схід від Лямонту” (ГКА, стор. 78). Назва походить „від Андрія Шандра, поштаря” (ПНА, стор. 114), що „прибув до Канади в 1900 р.” (ЯР, стор. 78). Школу відкрито 1905 р. (МХ). Засвідчено також в АГ, ОРМА. Тепер живе там велика рідня Шандрів — понад 500 осіб, які zorganizували навіть власний етнографічний музей. Шандро — зрібніле ім'я (пор. мадярське Шандор) від імени Олександр. Відоме на Закарпатті та зрідка в Галичині.

28. SHANDRO BRIDGE

ШАНДРО БРІДЖ, назва мосту, „збудованого в 1962 р.” (СП, стор. 35), на місці колишньої переправи Шандро Феррі, що існувала від 1907 р. (там же, стор. 41). Знаходиться на терені місцевости Шандро.

29. SHEPENGE

ШИПИНЦІ (тут у діалектній вимові „Шипинчі” або навіть „Шипинджи”), місцевість і колишня пошта, „на північний захід від Ту Гілс” (ГКА, стор. 79). „Пошта від 1911 р.” (ПНА, стор. 115). Школу відкрито 1906 р. (МХ). Назва походить від села Шипинці на Буковині, звідки приїхали перші поселенці. Засвідчено також у АСМ (стор. 315), ЯР (стор. 80). „Наші люди живуть ще й досі там” (ОМ, 1973). Це „відособова назва... наросток *-инці* прикметний для південно-західних теренів України” (ЯР, стор. 80).

30. SLAWA

СЛАВА, залізнична станція і пошта, „на південний захід від Сейнт Полу” (ГКА, стор. 80), міста Св. Павла. „Засновано 1912 р.” (ПНА, стор. 116); тут помилково подано, що назва — „з російської мови”. Як свідчать старі люди, там не було взагалі росіян. Це слово загальнослов'янське. Школу відкрито 1911 р. (МХ). Засвідчено також у ЯР (стор. 67).

31. SLAWA CREEK

СЛАВА КРИК, річка, „тече в північно-західньому напрямку, впадає в Північний Саскачеван” (ГКА, стор. 80). Назва для річки й залізничної станції (див. вище) „запропонована українцями” (ІГ).

32. SNIATYN

СНЯТИН, місцевість, „на північний схід від Лямонту” (ГКА, стор. 81). „Засновано 1902 р.... назва походить від містечка в Галичині, звідки прибули поселенці, змінена 1907 р. з назви Гунька (Hunka), що стала 1902 р.” (ПНА, стор. 117). Школу відкрито 1907 р. (МХ). „Назва Снятин пішла з старшого Коснятин, що подібно як назви Рогатин, Делятин..., походить від особової назви (Коснята)” (ЯР, стор. 68).

33. SOBOR

СОБОР, „муніципальна округа, на північний захід від Лойдмінстеру, заснована 1918 р.” (ПНА, стор. 117). Значення слова, успадкованого з церковнослов'янської мови, — „великі збори”, „катедра (церква)”.

34. STRY

СТРИЙ, колишня пошта й місцевість, „на південний схід від Вільни” (ГКА, стор. 84). „Засновано 1910 р.” (ПНА, стор. 121) прибульцями з Галичини. Назву запропонував „Зиновій Микитка, син священника з Купчинець, Тернопільського повіту”, що „приїхав 1906 р., а в р. 1910 дістав пошту на своїй околиці”, (ЯР, стор. 70). „1905 р. він... купив гомстед у Стрию, на північ від Мондеру” (СП, розділ „Вільна Сторі”, стор. 22). Школу відкрито 1911 р. (МХ). Засвідчено також в АГ, АСМ (стор. 366), АА (стор. 119), ОРМА. Населення: 7 (1956, 1966). „Стрий — первісно назва ріки, споріднена з такими... як *Стрипа*, *Стриговір*, *Дністер*..., словами, як *струм*, *струя*” (ЯР, стор. 70). Значення слова — „текуча вода”.

35. STUBNO

СТУБНО, колишня пошта, „на південний схід від Вільни” (ГКА, стор. 84). „Засновано 1921 р., назва походить від Стубна в Польщі (очевидно, в Західній

Україні — ЯС), рідного села поштаря М. Степаника” (ПНА, стор. 121). Засвідчено також у ТСК, ЯР (стор. 71). Значення слова неясне.

36. P. SVARICH SCHOOL

ШКОЛА ІМ. ПЕТРА ЗВАРИЧА у Вегревілі. Названо 1960 р. на пошану Петра Зварича, громадського діяча в Альберті, що власним коштом видав один із перших українських підручників у Канаді, *Помічник для малих школярів до ужитку в початковій шкільній науці в Альберті і Саскачеван, дословний переклад англійського Праймера* (Вінніпег, 1911). П. Зварич багато жертвував на стипендії студентам Інституту Св. Івана (колись ім. М. Грушевського) в Едмонтоні та Колегії Св. Андрія у Вінніпезі (*Український голос*, 16 листопада 1960 р.).

37. ТИМКО LAKE

ТИМКО ЛЕЙК, озеро, „на південний захід від Бантрі” (ГН, 1959, додаток, стор. 3). Назва існує від 1959 р. (раніше — Бантрі Резервуар), походить від здрібнілого імени Тимко (Тимофій), „українського поселенця” (ВВ). Кілька осіб із Калгарі підтверджують цю версію. Оскільки не вдалося усталити прізвище Тимка, є певний сумнів, чи це українська назва.

38. UKALTA

УКАЛЬТА, або Юкалта, місцевість і колишня пошта, „на північний схід від Лямонту” (ГКА, стор. 89), близько Снятина. Назва походить від поєднання двох складів у словах *Україна* та *Альта* (скорочене від Альберта). „Створена фермером Григорієм Топольницьким” (ЯР, стор. 72).

39. UKRAINA

УКРАЇНА, „муніципальна округа, на північний захід від Лойдмінстеру, заснована 1918 р., назва походить від *Україна*” (ПНА, стор. 128). Цікаво навести уступ із

листа Й. Кирилюка, секретаря цієї округи, датованого 9 березня 1928 р., що зберігається в бібліотеці Легісла-тури Провінції Альберта:

I wish to inform you that the name of our Municipality Ukraina is after the name of the country in Europe, from which the majority of the inhabitants of this municipality have migrated. Ukraina means country allong the border. In this case it was along the border between Slavish nations and Tatars on the north side of the Black Sea, later the name was taken to include all the country from Przemysl or River of San to River of Don and Caspian Sea and from Black Sea to the swamps of Pinsk and District of Charkow (inlusive).

Школу відкрито 1907 р. (МХ). Засвідчено також у ЯР (стор. 72-73). Про значення слова — див. розвідку *Слово й назва „Україна”* Яр. Рудницького, що вийшла в серії „Ономастика” 1951 р. в Вінніпезі.

40. VESELA

ВЕСЕЛА, колишня пошта, поряд містечка Мирнаму. „Заснована 1926 р.” (ПНА, стор. 129), де помилково зазначено, що це „російське слово”. „Цю українську назву запропонувала Анна Максимюк” (BC).

41. VILNA

ВІЛЬНА, муніципальна округа з 1918 р.; село, „на північний захід від Сейнт Полу” (ГКА, стор. 90). „Село засноване 1920 р.... назване поселенцями з Галичини” (ПНА, стор. 129). Там же зазначене на карті. „Село Вільна заінкорпороване 1923 р.” (СП, „Вілна Сторі”, стор. 38). Засвідчене також у АА, АГ, РА (стор. 93), ЯР (стор. 23) та на багатьох картах. Населення: 400 (1965), 344 (1971). Один український поселенець так висловився про цю місцевість в інтерв'ю з нагоди 100-річчя Домінії Канади:

I never get tired looking at the land... I came to more than thirty years ago. Then it was bush, willow poplar and spruce. With our hands we cut the trees, with our hands we grubbed the roots, carried away the stones and made it ready for the breaking plow. When you have land... you have something nobody can take away. Money is good, but land is better. (Beaver Lumber Limited, *Trails of Pioneers*, a series of leaflets).

42. WASEL

ВАСИЛЬ, пошта, „на північний схід від Лямонту” (ГКА, стор. 92). „Засновано 1911 р., назва походить від імени поштаря Василя Гавриляка” (ПНА, стор. 131), батька посадника міста Едмонтону, В. Гавриляка, в шістдесятих роках. Засвідчене також в АА (стор. 119, 157), АГ, ПА, РА, ЯР (стор. 21). Ім'я Василь дуже поширене в Україні.

43. WOSTOK

ВОСТОК, село, на захід від Ендрю. Засноване 1898 р. пошту відкрито 1 січня 1899 р. Назву запропонував Федір Немирський (*Північне сляво*, 1969, книга IV, стор. 149), українець із Галичини, що вперто називав себе лише русином. „Муниципальна округа від 1918 р.” (ПНА, стор. 137), де зазначено, що назва — „російське слово”. Справді, це слово стало нормативним у російській мові, але існує воно також у галицькому діалекті, куди перейшло з давньої української книжної (літературної) мови як церковнослов'янська спадщина. Значення слова — „схід”. Засвідчене також в АА, ОРМА, ПА, РА, ЯР (стор. 24) та на інших картах. Населення: 35 (1956), 26 (1966).

44. ZAWALE

ЗАВАЛІЄ, або Завалля, місцевість, „на північний схід від Лямонту” (ГКА, стор. 96). „Засновано 1910 р., галицьке поселення” (ПНА, стор. 138). Засвідчене також в АСМ

(стор. 315), ЯР (31). Назва перенесена з України. Значення слова — „за валом”. Подано в діалектному написанні — як „жите”, „зіле”.

Зазначені вище 44 українські місцеві назви не ви-кликають жодних заперечень. Дехто вважає, зокрема Богдан Казимира (*Українські вісті*, 1951, ч. 24), що до них треба додати ще Паган і Ніску. Насправді, це ін-діанські слова. Довелося, після перевірки, їх вилучити.

Дуже сумнівними виявилися також Downing (нібито колишнє *Давне*) і Derwent (нібито колишнє *Дервень*, те-рен, покритий деревом). Немало українських поселен-ців твердять, що ці назви первісно були українськими, бо й жили там самі українці, але трапилося так, що засвідчені вони в англійських чи англізованих варіантах та ще й досить таки удокументовані. Отже, всупереч твердженню українських поселенців, довелося відмови-тися від того, щоб розглядати ці назви як українські. Могло бути й так, що обидва різновиди назов виникли одночасно — кожна національна група вважала, що це вона причинилася до постання назви. Як звичайно, пе-ремогла англо-сакська група.

До речі, варто згадати, що існують навіть легенди з приводу назовництва. Вегревіль мав бути названий Україною, але посланець - француз напоїв посланця-українця, коли вони прибули до Едмонтону, і якнай-швидше побіг до уряду, щоб зареєструвати поселення як Вегревіль. Повернувшись до бари, перший переконав другого, що справу вже полагоджено. Обидва поверну-лися додому — і лише за кілька тижнів з'ясувалося, що поселення названо Вегревілем.

Треба ще з прикрістю ствердити, що наші перші поселенці часо давали назви в чужому написанні (був-ши в більшості неписьменними, вони й не знали, як треба було написати). Так Борців появился в польській транскрипції, Козак — за англійським написанням, Квас — на німецький зразок (із двома С), Василь — за англій-ським (із наголосом на першому складі, тому й написано

Е на місці ненаголошеного И). Сам П. Зварич, людина з освітою, починав своє прізвище з С, либонь, за німецьким зразком.

II. НЕОФІЦІЙНІ НАЗВИ

Оскільки ці назви не засвідчені (за кількома випадками) в офіційних англомовних документах, довідниках чи у пресі взагалі, вони звичайно не відомі в англійському написанні. Через це подано їх у цьому розділі українською мовою, бо і вживалися вони майже виключно серед українців. Назви шкіл, зібрані в цьому розділі, фактично не існують (школи об'єднано з більшими, що названі по-англійському). Щоправда, назви деяких місцевостей, точніше теренів, у т. ч. громадських площ, дворів, цвинтарів і т. п., ще живуть у вузькому колі українських поселенців.

Поряд назов колишніх шкіл, тепер закритих, зазначено рік їхнього колишнього відкриття. Над усталенням дат, на підставі давніх рапортів відділу освіти, довелося багато попрацювати, зокрема Михайлові Хом'якові (див. його статтю в *Західноканадському збірнику НТШ*). Більшість цих відомостей ми перевірили у відділі освіти, уточнили деякі дати.

Хоч список неофіційних назов, можна сказати, імпортний, покищо не можна твердити про його повноту:

- Австро-Рутенія, школа (1913).
- Банилів, місцевість і нібито пошта.
- Богдан, пошта (1914) і цвинтар.
- Боровці, школа поблизу Ту Гілс,
- Броди, школа близько Мондеру.
- Бузьке, або Буськ, школа (1910).
- Буковина, або Нова Буковина, школа (1913).
- Бучач, місцевість і школа (1911).
- Вірна, школа (1914).
- Воленька, чи Волинка, школа (1933).
- Волинь, школа (1930) і місцевість.
- Воля, школа (1911)

Галич, школа (1929), не плутати з іншим Галичем.
Діло, школа (1917).
Дніпро, школа (1931),
Запороже, школа (1910).
Згода, школа (1906).
Зелений Клин, частина міста Летбріджу (ЯР, стор. 33).
Зоря, школа (1911).
Івасюки, місцевість близько Востоку.
Калуш, школа (1907).
Карпатія, школа (1913).
Киселів, школа (1906).
Кіцмань, місцевість і школа.
Коло Глусів, місцевість (ЯР, стор. 38-39).
Коло Гуцулів, місцевість.
Коло Сениока, місцевість.
Коломия, школа (1906).
Коло Тичковського, місцевість (ЯР, стор. 43).
Краснорога, школа (1911), тепер оселя (ЯР, стор. 45).
Красне, школа (1910).
Кулак, школа (1909).
Львів, школа (1906).
Мазепа, школа (1920), мабуть, інша, ніж та назва, що коло
Калгарі.
Мирослав, школа (1910), близько Вегревлію.
Мирославна, школа (1911) і заля.
Міське, місцевість, близько Снятина.
Молодія, школа (1906).
Монастир, фарми отців Василян, поряд Мондеру.
На Глусях — див. Коло Глусів.
На Москаликах, місцевість.
На Гуцулах — див. Коло Гуцулів.
На Процінських, місцевість (ЯР, стор. 54).
Нестор, школа (1908).
Новий Сокаль, тепер Коперник, школа (1907).
Новий Мирнам, школа (1928).
Одеса, школа (1909).
Олеськів, тепер Толстой, школа (1907).
Параскевія, школа (1906).
Перемишль, школа (1913).
Плоці, місцевість.
Побіда, школа (1907).
Подоля, або Поділля, школа (1909), близько Мондеру.
Просвіщення, або Просвіта, школа (1906).

Прут, школа (1909) й місцевість. „Ще живуть там українці”.
(ОМ).

Радимно, школа.

Ранок, школа (1922).

Родина, школа (1913). Наголос на другому складі.

Рутенія, школа (1911).

Світ, школа (1906).

Семинар, монастир отців Василіян у Мондері.

Січ, школа (1907).

Станіслав, школа (1906) та місцевість.

Сучава, школа (1906).

Топорівці, школа (1909).

Угринь, школа (зазначено в М. Кумки).

Україна Парк, площа церква, поряд Мондеру.

Устя, школа (1929).

Франко, школа.

Цар, назва російська, українська школа (1911).

Цвинтар Св. Михайла, в Північному Едмонтоні.

Чагар, школа (1910).

Чернівці, школа (1906).

Черник, або Чорник, школа (1910).

Чорногора, школа (1922) й заля.

Чуб, школа (1911).

Шептицький, школа (1913).

Шило, школа (1910).

Ярослав, школа (1906).

Ясна Поляна, фарма П. Зварича (ЯР, стор. 82).

ПІДСУМКИ

Тепер залишається зробити підсумки знахідкам попередніх дослідників і додаткам автора цієї статті. Українські місцеві назви в Альберті виявлено такими особами:

	Загальна кількість	Офіційні	Неофіційні
М. Кумка (1937)	40	(Неусталено)	
Я. Рудницький (разом із М. Кумкою)	64	30	34
Яр Славутич (1973)	60	14	46*
	Разом	44	80

* Сюди включено неофіційні назви, зібрані М. Кумкою.

Таким чином, зареєстровано в Альберті 124 українські місцеві назви, з яких 44 визначено як офіційні, а 80 як неофіційні (в більшості вже зниклі). Ясна річ, не можна з абсолютною певністю твердити, що всі назви попали в цей підрахунок. До неофіційних правдоподібно можна б додати ще такі: Біле, Володимир, Левада, Лиман, про які дехто з непевністю згадує. Можливо, що в майбутньому пощастить відкрити якусь певнішу документацію. Сюди можна б іще зарахувати назви українських цвинтарів (напр. Св. Михайла в Едмонтоні), що звичайно в урядових документах пишуться по-англійському (St. Michael's Cemetery).

Майже всі українські місцеві назви в Альберті пенесені з України. Серед них найбільше назв українських міст і сіл (Борщів, Боян, Галич, Завалля, Київ, Лужани. Снятин, Стрий, Стубно, Шипинці) і назв, утворених від українських прізвищ (Бігорай, Каша, Квас, Ковач, Козак, Ланюк, Мазепа, Олеськів, Шандро). Далі йдуть місцеві назви, утворені від імен (Антон, Василь, Тимко..), релігійні назви (Іспас, Собор), прикметниково-описові назви (Весела, Вільна), рослинна назва (Барвінок) і, нарешті, назва країни (Україна). Зовсім новим явищем у канадсько-українському назовництві стоять новотвори — Мирнам, Родеф, Укальта. До уваги беремо лише офіційні назви, оминаючи те, що вже віджило і зникло або ще не усталилось.

Підсумовуючи, можна з певністю сказати, що українські поселенці, корчуючи ліси, розорюючи прерії, розбудовуючи Канаду, гідно вписали своє ім'я в історію цієї країни, поставили свої назви на географічні карти, внесли свій вклад у літературу, як також у багатогранне щоденне життя всієї Канади.⁹⁾

⁹⁾ Варто додати, що слов'янські місцеві назви, в т.ч. українські, у провінції Саскачевані досліджує проф. д-р В. О. Буйняк.

Михайло Хом'як

УКРАЇНСЬКИЙ ВНЕСОК У ШКІЛЬНИЦТВО АЛЬБЕРТИ

Це було в країні, де держава та громада найбільше дбали про дві речі: публічні школи та публічні дороги.

о. О. Пристай¹⁾

Із закінченням прокладання залізниці в 1885 р., що прорізувала Канаду від Атлантийського до Тихого океану, почали масово селитися імігранти на широких просторах Заходу. Вони приїжджали в основному зі Східної Канади і Злучених Держав Америки, а за ними приходили, хвиля за хвилею, нові поселенці з Європи. Поява українців у Канаді тісно пов'язана з іменами двох піонерів: Василя Ілиняка (так він вимовляв своє прізвище і так зазначено в його паспорті, що зберігається в музеї-архіві оо. Василіян у Мондері) та Івана Пилипівського — обох із південно-західніх земель України. І хоч В. Ілиняк та І. Пилипівський не були першими українськими поселенцями в Канаді, проте 1891 р., час їхнього прибуття, увійшов до історії, бо відтоді починається масовий приїзд наших людей до цієї країни. Були вони відомі тут під кількома назвами: таличани, русини, австрійці; українців з-під російської займацини часто називали „русскі”.²⁾

1 о. О. Пристай. *З Трускавця у світ хмародерів*. (Львів—Нью-Йорк, 1937), Наукове Товариство ім. Шевченка, том IV, стор. 160.

2 V. J. Kaye. *Early Ukrainian Settlements in Canada 1895—1900* (Toronto: University Press, 1964), p. XIV—XVI.

Разом із заселюванням Канади виникла необхідність організувати школи для дітей різних національностей. Українські поселенці взялися до розбудови державного шкільництва з великим запалом, дарма що були в дуже важкому матеріальному становищі. Про це свідчать річні звіти інспекторів до міністерства освіти в Едмонтоні, що їх річно оголошували друком, починаючи з 1906 р. Крім того, в Манітобі, що існувала як провінція вже від 1870 р., зобов'язувала двомовна система в державних школах, згідно з умовою Лоріє — Грінвей (1897), що відома як 258 стаття закону про публічні школи Манітоби:

Де десять учнів розмовляють французькою мовою, або будь-якою іншою мовою, ніж англійська, як своєю рідною мовою, навчання таких учнів відбувається французькою, або іншою мовою, та англійською — як двомовна система.³⁾

Домагання творити шкільні округи в Манітобі українські поселенці зрозуміли так, що їхні діти матимуть змогу вчитися двох мов: і своєї рідної, і англійської, незнання якої відчували на кожному кроці. Але українці осідали на землях, що входили тоді у склад Північно-Західних Територій, для яких уряд був у Ріджайні. З них створено дві нові провінції: Альберту й Саскачеван від 1 вересня 1905 р. Тут ще від 1885 р. зобов'язував декрет, змінюваний і доповнюваний кілька разів, відомий як шкільний закон ч. 2 за 1896 р. На основі 109-ої статті цього закону навчання в державних школах відбувалось англійською мовою; опікунам будь-якої школи дозволено було подбати про навчання початківців французькою мовою. Стаття 110 дозволяла щоденне навчання релігії, але лише протягом останньої півгодини перед тим, коли учні залишали школу. Згодом провінційні парламенти Альберти й Саскачевану

3 J. Skwarok. *The Ukrainian Settlers in Canada and their Schools 1891—1921* (Edmonton, 1958), p. 57.

доповнили закон постановою, що на вимогу батьків або опікунів у державних школах дозволено навчання іншої мови, ніж англійська.⁴⁾

Українці поселялись, від самого початку, великими групами, в лісо-степовій смузі, приблизно 25—50 миль на схід від Едмонтону. Їхні оселі тягнулись безперервною смугою далі, еднаючись із фермами пізніших наших піонерів Саскачевану й Манітоби. Кращі землі степових провінцій були в основному заселені до приїзду наших людей, яким довелося прочищати лісо-степ під управу ріллі. Їхні досягнення велетенські, бо це ж вони своєю мозольною працею засвоїли приблизно 10,000.000 акрів землі впродовж 70 років — тоді як французи підготували під ріллю приблизно 5,000.000 акрів протягом 300 років свого перебування в Квебеку. Отже, українці з британцями та французами є будівничими Західньої Канади — як повноправні партнери.⁵⁾

Шкільні округи спершу охоплювали пересічно 16—17 секцій, себто були величиною 4 на 4 з половиною милі. Школа повинна була стояти обов'язково посередині округи, щоб дітям був легший доступ; у протилежному випадку необхідний був окремий дозвіл міністра освіти. Згідно з постановами шкільного закону три місцеві податковці могли творити ініціативний комітет і приступати до дії. Міністер освіти схвалював величину шкільної округи, якщо в ній жило щонайменше 12 дітей віком 5—16 років і якщо найменше чотири мешканці були власниками землі та платили податки. Ініціативний комітет міг скликати загальні збори податковців, щоб обговорити створення шкільної округи. Право голосу мала особа віком не менш як 21 рік, що мешкала там

4 The School Ordinance No. 2 of 1896.

The Consolidated Ordinances of N.W.T. 1898. In force March 15, 1899. Regina, Printed by John Alexander Reid. Queen's Printer for the Territories, 1899, Sec's 109—110.

5 Paul Yuzyk, *Ukrainian Canadians: Their Place and Role in Canadian Life* (Toronto, 1967), p. 11—12.

щонайменше два місяці перед загальними зборами і була власником землі. Якщо більшість податковців на загальних зборах була за створення шкільної округи, тоді негайно вибирали радних і повідомляли про це міністерство освіти на надісланих їм друках. Звичайно, в уряді схвалювали нову шкільну округу та її вибрану управу, оголошуючи постанову в офіційній газеті. Як що ж мешканці відмовлялися від створення ініціативного комітету, тоді міністерство освіти могло із власного почину створити шкільну округу — з умовою, що там жило не менш як 20 дітей віком 5—16 років і що мешкало там 10 дорослих осіб, а в терені було 6.000 акрів землі, яка із власниками підлягала оподаткуванню.

1905 р. було вже 560 шкільних округ в Альберті. Постає питання, скільки було між ними округ, створених українськими поселенцями? Точного числа поки що не знаємо. Відомо лише, що найстаршою українською оселею була Една, заснована 1892 р. і пізніше перейменована на Стар. Незабаром постали Восток, Владимир (Володимир) і Рутенія в шкільній окрузі Лямонт. Зі звітів за роки 1905—1937 формується ось така картина:

1905 р.			
Назва	Число шк. округи	дата засн.	Секретар
Шандро	1438	грудень, 11	А. С. Шандро
1906 р.			
Чернівці	1456	лютий, 8	Й. Мага
Киселів	1467	березень, 17	Р. Флечер
Сучава	1469	березень, 28	„
Шипинці	1470	„ 28	А. М. Бутліге
Чіпмен	1473	„ 28	В. С. Поллард
Львів	1474	„ 28	Т. Немирський
Просвіщення	1476	квітень, 10	Р. Флечер
Ярослав	1478	„ 10	І. Косюр
Свобода	1479	„ 10	І. Фіголь
Нью Вегревіль	1480	„ 12	Ф. А. Морісон
Станіславів	1485	„ 26	Р. Флечер
Молодія	1486	„ 26	Р. Стюарт

Параскевія	1487	„	26	Р. Флечер
Світ	1491	травень, 10		„
Згода	1498	„	10	М. Фарус
Галич	1500	„	25	С. Борис
Коломия	1507	червень, 8		П. Зварич
Просвіта	1563	жовтень, 11		Р. Флечер

1907 р.

Січ	1595	Січень, 24		Р. Флечер
Лавой	1598	Лютий, 28		С. Ф. Бенлі
Мондер	1603	Березень, 15		П. Зварич
Побіда	1604	Березень, 30		„
Снятин	1605	Березень, 30		Е. Маріянич
Олеськів	1612	Березень, 30		П. Зварич
Калуш	1631	Травень, 15		Т. Ахемійчук
Україна	1672	Липень, 15		Й. Енгель
Того	1692	Вересень, 14		П. Зварич
Київ	1693	Вересень, 14		„

1908 р.

Боян	1777	Березень, 11		П. Зварич
Броди	1783	Березень, 28		Р. Флечер
Нестор	1821	Травень, 26		Л. П. Ален

1909 р.

Одеса	1926	Січень, 8		Й. Гегель
Топорівці	1935	Лютий, 9		Ю. Чаглей
Тосфілд Віледж	1939	Лютий, 9		Й. В. Гарпер
Ту Гілс	1941	Лютий, 25		Г. Л. Смит
Смокі Лейк	1942	Лютий, 25		Й. Двен
Вог	1957	Березень, 24		Г. Шарп
Кулак	2045	Вересень, 24		Й. С. Ворнер
Прут	2064	Листопад, 9		С. Іванюк
Поділля	2065	Листопад, 9		М. Корчинський

1910 р.

Мирослав	2106	Січень, 24		П. Зварич
Спіріт Рівер	2109	Лютий, 3		Д. Есплін
Буськ	2120	Лютий, 8		Й. В. Еріксон
Просперіті	2126	Лютий, 8		О. Гарис
Редвей	2136	Лютий, 4		Й. Е. Догерті

Юніті	2137	Березень, 8	І. Соловій
Низир	2179	Травень, 10	Дж. Л. Смит
Шило	2188	Травень, 26	Р. Ф. Даел
Кадрон	2195	Травень, 26	І. Середяк
Мирнам	2219	Червень, 25	П. Й. Мельник
Плейн Лейк	2229	Липень, 9	М. Томин
Красне	2245	Липень, 25	П. Зварич
Запороже	2246	Липень, 25	Дж. Стонгокер
Чагар	2322	Листопад, 25	Р. Стюарт
Гамбург	2245	Листопад, 25	М. Томин
Кіцмань	2325	Грудень, 9	Г. Росівчук
Юфорд	2328	Грудень, 9	В. Романюк
Чорник	2343	Грудень, 24	С. Гриник

1911 р.

Редвотер Рівер	2353	Січень, 9	С. Гіл
Слава	2400	Березень, 25	М. Дмитрунець
Рутенія	2408	Квітень, 10	Н. Гологан
Угирн (Угрин?)	2409	Квітень, 10	Ф. Плішка
Цар	2410	Квітень, 25	Т. Даль
Чуб	2436	Травень, 10	Д. А. Лейч
Сковятин	2483	Липень, 10	Р. Флечер
Зоря	2487	Липень, 10	Т. Биковський
Стрий	2508	Липень, 24	З. Микитка
Бушленд	2527	Серпень, 10	Г. Франко
Мирославна	2528	Серпень, 10	М. Гіверко
Маместя	2534	Серпень, 25	П. Тащук
Бучач	2580	Жовтень, 10	С. Вусик
Воля	2591	Листопад, 9	В. Найдзяк
Красногора	2613	Грудень, 26	В. Романюк
Шеренц	2614	Грудень, 26	Е. Солонюк
Лешнів	2621	Грудень, 26	І. Пшик

1912 р.

Ендрю	2652	Лютий, 10	Т. Свін
Егремонт	2682	Березень, 11	Е. Л. Шел
Файделеті	2714	Квітень, 10	А. С. Янг
Рурик	2715	Квітень, 10	С. Яцула
Дністер	2716	Квітень, 25	І. Бабяк
Іспас	2756	Червень, 10	Д. Павлюк

Лавада (Левада) 2872
 Віллов Рендж 2888
 Шептицький 2920
 Глендон 2935
 Радимю 2942
 Перемишль 2944
 Австро-Рутеніян 2954
 Карпатія 2963
 Нова Буковина 3013
 Опал 3024
 Родіно (Родина?) 3034

1913 р.

Січень, 10 А. Джарвей
 Лютий, 10 І. Яворський
 Березень, 25 Р. Флечер
 Квітень, 10 А. Мікелсон
 Квітень, 10 Т. Лопушинський
 Квітень, 10 Ф. Козяк
 Квітень, 25 П. Шарик
 Травень, 10 О. Фенске
 Липень, 25 Г. Несімнок
 Серпень, 11 Г. Дж. Воллес
 Вересень, 10 Е. Дж. Глей

Богдан 3097
 Вірна 3104

1914 р.

Лютий, 24 Ф. Дмитрів
 Лютий, 24 В. Верлд

Каше 3232
 Брайерфілд 3321
 Савт Рівер 3322
 Дон Лейк 3323
 Равнд Гілл 3324

1915 р.

Серпень, 10 Ф. Шевчук
 Листопад, 10 Я. Гаврилюк
 Листопад, 10 Д. Яцій
 Листопад, 10 Ф. Яцула
 Листопад, 25 Ф. Щербанюк

Шекспір 3405

1916 р.

Липень, 25 Р. Флечер

Грина 3405
 Гедеон Лейк 3411
 Клескун Гілл 3428
 Діло 3438

1917 р.

Серпень, 21 А. Ганьон
 Серпень, 28 А. Боровський
 Листопад, 10 В. С. Ранкін
 Листопад, 10 К. Галик

Норд Клескун 3750

1918 р.

Листопад, 6 Дж. Г. Лютер

Смокі Лейк 3880
 Норд Кіцмань 3881

1919 р.

Жовтень, 9 Дж. Морган
 Жовтень, 9 Дж. Морган

1920 р.

Грін Лейк	3908	Лютий, 23	Василь Кузь
Сонні Нол	3914	Березень, 5	І. Гайдак
Лиман	3930	Квітень, 30	Ф. Е. Лиман
Опал	3936	Травень, 1	П. Вокурич
Лейк Еліза	3946	Червень, 4	Т. Підлюбний
Мазепа	3961	Липень, 19	І. В. Семенюк
Вільна	3983	Жовтень, 5	Ч. Стюарт
Сайд Гілл	3985	Жовтень, 11	І. Романчук
Сарайл	4001	Грудень, 23	В. Николин

1921 р.

Джіфорд	4011	Лютий, 2	Н. Костинюк
Зоря	4041	Червень, 8	А. Стодола

1922 р.

Форфар	4105	Березень, 31	Д. Кузюк
Флетбуш	4110	Квітень, 20	Е. Саковський
Чорногора	4113	Травень, 9	П. Костинюк
Ранок	4126	Липень, 10	І. Паламарчук

1926 р.

Карвел	4262	Серпень, 19	Дж. Фортін
--------	------	-------------	------------

1927 р.

Спедден	4320	Грудень, 6	А. Павловський
Една	4323	Грудень, 6	І. А. Чорній

1928 р.

Біла	4360	Вересень, 6	Ф. Попович
Нью Мирнам	4364	Жовтень, 5	Н. Беднарський

1929 р.

Галич	4395	Лютий, 23	Дж. Дж. Ле Бланк
Нью Бовеллон	4401	Березень, 19	Е. Ткачук
Устя	4410	Квітень, 22	Д. Козовий
Тарзан	4440	Серпень, 19	М. Коропецький

1930 р.

Поплар В'ю	4459	Січень, 2	С. Леганчук
Сільве	4460	Січень, 3	В. Гудима
Волинь	4461	Січень, 4	Г. Дзьоба
Торсбі	4462	Січень, 20	С. Колінсон
Нью Пайн Крік	4473	Лютий, 18	М. А. Налісник
Торушь	4483	Березень, 20	І. Гончарик
Ренджер	4535	Грудень, 17	Й. П. Лукновський

1931 р.

Перент	4529	Січень, 20	Г. Росичук
Волга	4540	Лютий, 17	Дж. Стеммер
Ксітуан	4549	Квітень, 22	Ст. Бадюк
Дніпро	4550	Травень, 19	Ч. Пілкер
Висла	4555	Червень, 22	А. Павловський
Літл Смокі	4575	Грудень, 15	Г. В. Смит

1932 р.

Блубері Крік	4591	Квітень, 16	Т. Никифорак
Лілі Лейк	4600	Серпень, 20	І. Гордійчук
Бирчфілд	4607	Грудень, 6	Л. Ядловський

1933 р.

Волинка	4619	Червень, 19	Т. Білсон
Ст. Роза	4620	Червень, 19	В. Б. Шевчук

1934 р.

Галина	4629	Січень, 5	Д. Ончул
Спрус Веллі	4652	Листопад, 5	Н. Гоменюк
Блу Джей	4658	Грудень, 7	Ільницький

1936 р.

Лавза	4722	Березень, 9	Г. А. Косташ
Вітонька	4727	Березень, 9	С. Д. МекКей
Марина	4738	Липень, 6	С. Робінсон

У роках 1906—1916 в основному закінчено розбудову шкільних округ між українськими поселенцями в Аль-

берті. Скільки ж було цих українських округ? Шкільні інспектори з Лямонту, Вегревілю та Верміліону подають такі дані:

Рік	ЛЯМОНТ		ВЕГРЕВІЛЬ		ВЕРМІЛІОН	
	всіх шкіл	укр. шкіл	всіх шкіл	укр. шкіл	всіх шкіл	укр. шкіл
1906	22	22	—	—	—	—
1907	48	48	—	—	114	17
1908	53	53	—	—	146	17
1909	—	—	—	—	177	61
1910	80	80	141	65	—	—
1911	—	—	142	70	—	—
1912	90	90	149	74	—	—
1913	120	120	—	—	148	12
1914	110	110	—	—	—	9
1915	130	130	181	—	152	20
1916	—	—	—	—	139	—
1917	—	—	120	—	148	—
1918	118	—	—	—	—	—

У звітах шкільних інспекторів зі згаданих трьох головних округ за роки 1906—1914 зустрічаємо визнання заслуг українських поселенців: працьовитих і підприємливих, дбайливих, якщо йдеться про будову шкільних приміщень і хатинок для вчителів; дуже добрих податковців; незвичайно завзятих, якщо йде мова про краще влаштування шкіл, забезпечення їх шкільними посібниками: „купують дійсно дорогі карти (мапи —М. Х.) тоді, коли можна обійтись звичайними картами”.⁶⁾

Поодинокі округи змагаються між собою, говориться у звітах, за краще обладнання. Біля двох шкіл посадили багато дерев, між ними овочевих. Три школи забезпечено дзвінками, що скликають дітей до клас.

6 *Seventh Annual Report, 1912, p. 68.* The information and data relevant to the development of the school districts are found in Annual Reports of the Department of Education for the 1906—1961 years, i.e. chiefly on official documents of the Department of Education in the Province of Alberta.

Характеристика учнів у звітах також прихильна. Незвичайно слухняні, пильні, інтелігентні, перевищують інших дітей працездатністю, відповідями, виявляють гін до вищої освіти. Радо ходять до школи, неприсутність нормальна, але більшає восени, бо тоді діти допомагають батькам на полі.

Хто ж учив цих українських дітей? Самозрозуміло, що наші поселенці, засновуючи шкільні округи, бажали собі, щоб навчали їхніх дітей свої вчителі, які, до речі, вчили співати пісень, підготовляли концерти, аматорські вистави тощо. Засновували читальні й поширювали книжки.

Найшвидше зрозумів проблеми українських поселенців уряд Манітоби під проводом прем'єра П. Робліна, з консервативної партії (1900—1915), відкриваючи у Вінніпезі 3 лютого 1905 р. окрему школу для підготовки українських учителів, що проіснувала до 30 червня 1907 р. Пізніше, восени 1908 р., цю вчительську семінарію перенесено до Брендону. Там навчали української мови й літератури — спершу Яків Макогін, рік пізніше Діонісій Пирч, опісля майже три роки Тарас Д. Ферлей, потім відомий поет Петро Карманський (1913—14), а також Іван Басараб. Наші вчителі були бажані скрізь. Провідні особи між поселенцями в Альберті й Саскачевані зверталися з проханням до провінційних урядів відкрити окремі школи, щоб підготувати вчителів до українських шкіл. Маємо автентичне свідчення о. Навкратія Крижановського, ЧСВВ, ігумена оо. Василян у Мондері:

Іздив'єм до Едмонтону і того дня вернув'єм додому. Був'єм з о. Гурою і о. Дидиком у міністра Лассаріда і прем'єра Радерфорда; обіцяли отворити руський семінар і прийняти до „едюкейшен департаменту” русина, котрого ми представили. Я представив Василя Запорожана з Манітоби і до него написав, щоби сюда приїхав.⁷⁾

7 В хроніці оо. Василян у Мондері записано 12 травня 1910 р., том I, стор. 118.

Булисьмо з о. Гурою у премієра Сіфтона в справі шкільного організатора і руської школи для народних учителів. Премієр був нам дуже прихильний і обіцяв зробити все, що зможе при найближчій сесії парламенту. Нижні вернув'єм до дому.⁸⁾

Був'єм у премієра Альберти Сіфтона; він обіцяв якнайскорше заложити школу, де би діти училися на професорів, як тільки будем мати руського кваліфікованого учителя до провадження тої ж школи.⁹⁾

І дійсно такі школи для підготовки українських учителів відкрито: у Вегревелі 1913 р., а ще 1909 р. в Ріджайні. Обидві ці школи були призначені для українців та студентів інших національностей, але в них не навчали наші вчителі. З усіх трьох учительських семінарій (у Брендоні, Ріджайні й Вегревелі) вийшло приблизно 200 українських учителів, а шкіл у трьох степових провінціях було найменше 400. На підставі шкільного закону можна було вчити кожного дня української мови — на вимогу батьків або опікунів дітей. Шкільні радні зобов'язані були підшукати до кожної школи вчителя — з умовою, що він має дозвіл учителювати.

Нестачу вчителів для шкіл в Альберті найкраще схопив інспектор Джеймс Е. Лукс із Вермільону у своєму звіті до міністерства освіти: „Проблема, що їй перш за все мають розв'язати шкільні управи є не як дістати доброго вчителя, але як дістати вчителя взагалі”.¹⁰⁾

Ця проблема була актуальною завжди, бо меткіші вчителі, підшукавши краще платну працю, залишали навчання в школах, тому що винагорода була мізерною: 1906 р. пересічно \$614 річно; 1910 — \$704; 1917 — \$862. Крім того, англломовні вчителі воліли викладати по містах

8 В хроніці оо. Василіян, 20 липня 1910 р., т. I, стор. 127.

9 В хроніці оо. Василіян, 24 серпня 1911 р., т. I, стор. 164.

Автор статті складає щирю подяку о. ігуменові В. Баранникові, ЧСВВ, за короткі виписки з хроніки оо. Василіян у Мондері.

10 *Second Annual Report*, 1907, p. 50.

і містечках чи оселях, віддалених не більше 25 миль від залізниці.¹¹⁾

При цьому не треба забувати, що від 1905 р. існувала вчительська семінарія в Калгарі, від 1912 р. — друга така ж у Кемрозі, а 1914 р. відкрито третю в Едмонтоні що пізніше була включена до Альбертського університету. Міністерство освіти радо запрошувало англомовних учителів з інших провінцій Канади, передусім з Англії. І хоч прийнято 1918 р. 300 осіб з-поза провінції й прибуло 467 випускників учительських семінарій, наприкінці року не вистачало ще 800 учителів.¹²⁾

Але нестача українських учителів незабаром була б розв'язана, якби 1913 р. не повіяло морозяним вітром, що зів'ялив райдужні надії українських піонерів. Несподівано зроблено закид, що в українських школах Альберти з'явилися люди з Манітоби й Саскачевану з недостатніми кваліфікаціями. Більшість із них були молодими людьми, яких запрошували з метою влаштуватись в українських школах. Закид висунув неприхильно настроений шкільний інспектор Роберт Флечер, фермер з москвофільського Востока, і почав розміщувати по українських шкільних округах тільки „кваліфікованих” учителів, очевидно англійців.

В обширному звіті Р. Флечера до міністерства освіти читаємо, що управи шкільних округ Олеськова, Поділля, Мелодії, Спрінг Кріку і Параскевії дались переконати, щоб звільнити „некваліфікованого” українського вчителя і найняти кваліфікованого. Шкільна управа Станиславова близько Вегревілю виконала це з нехиттю. Шкільна управа школи Володимир близько Мондеру відмовилась прийняти „кваліфікованого” вчителя, якого Флечер мав із собою. Він зазначає, що його негайно призначили офіційним опікуном і він, у свою чергу, при-

11 *Thirteenth Annual Report*, 1918, p. 73.

12 I. Goresky. *The Beginnings and Growth of the Alberta School System*. Dissertation for the Degree of Master of Education, Edmonton, 1944, p. 105.

значив „кваліфікованого вчителя керівником школи”. Секретар, місцевий священик, звернувся до міністерства освіти з протестом проти акції Флечера, заявляючи, що це може викликати неспокій в окрузі, але отримав таку міцну відповідь, що подумавши порадив людям не шукати клопоту, і вони розумно діяли за його порадою.

Шкільні округи — Коломия близько Мондери і Львів близько Лямонту — також відмовились прийняти „кваліфікованого” вчителя, після звичайної вимоги та остороги. Флечера швидко призначили офіційним опікуном і, в свою чергу, він призначив „кваліфікованого” вчителя. Шкільні управи відвідали міністерство освіти, щоб довідатись, чи він діяв у межах своїх прав. Отримавши інформації, що так, вони не схотіли мати дальших клопотів.

З найбільших опором зустрівся Флечер у школі Буковина на північ від Вегревілю. Він порадив управі шкільної округи звільнити В. А. Чумера, „некваліфікованого” вчителя. Наполягав, щоб пристосувались до шкільного декрету і так зберегли своїх радних, але даремно. Він повідомив міністерство освіти про несподівану впертість „буковинців” — негайно був призначений від міністерства офіційним опікуном і, в свою чергу, призначив „кваліфікованого” вчителя керувати школою. Податковці, на знак протесту, збудували приватну школу напроти публічної і найняли звільненого п. Чумера, який мав пересічно 30 учнів — тоді, як публічної не відвідував ні один із його учнів. Проте, за якийсь час, підчас виготовлювання звіту, буковинці починають простосовуватись до шкільного декрету і посиляти своїх дітей таки до публічної школи. Треба згадати, що тільки 20 шкільних округ з-поміж 120, яких податковцями були головним чином українці, зчиняли опір, відмовляючись приймати „кваліфікованого” вчителя.¹³⁾

13 *Eight Annual Report*, 1913, pp. 39–44.

Чи була в Альберті окрема організація, що дбала про вплив українських учителів із Манітоби й Саскачевану? Ні! Відомо тільки, що в Манітобі відбувалися з'їзди наших учителів уже від 1907 о., отже існувало товариство українських учителів; у Саскачевані відбувся з'їзд аж 1911 р., а про з'їзд в Альберті згадується щойно в 1917 р.¹⁴) Що ж то за організація існувала 1913 р. в Альберті, на яку натякає Р. Флечер у своєму звіті?

У січні 1913 р. розв'язано провінційний парламент в Альберті і проголошено нові вибори на 21 квітня того року. Вибори допомогли лібералам утриматись при владі, яку втратили вони щойно 1921 р. Тимчасом в Едмонтоні почав з'являтися з датою 7 січня 1913 р. український часопис *Новини*. Його редактор, Роман Кремар (дійсне ім'я та прізвище: Михайло Солодуха) виступив проти ліберальної партії, зокрема проти тодішнього міністра освіти Дж. Р. Бойла за його неприхильне ставлення до навчання української мови в державних школах. На з'їзді у Вегревілі 14 січня 1913 р. дійшло до створення Народної Організації та її управи, Народного Комітету. Часопис *Новини* став органом тієї організації, але тільки підчас виборів. З кількох українських кандидатів Народної Організації до провінційного парламенту ніхто не вийшов послом. Зате від ліберальної партії обрано Андрія Шандра, з округи Вітфорд.

З незвичайною відвагою наші люди розгорнули акцію в обороні двомовних шкіл, за рівноправність української мови, за українських учителів у публічних школах, не жалючі нікого, зокрема москвофілів — за їхнє, протилежне, становище у тій преважливій для нашої спільноти справі.¹⁵)

14 Ольга Войценко. *Літопис українського життя в Канаді*. (Вінніпег, 1961), том I, стор. 6, 23 і 237.

15 *Новини*, орган Народної Організації в Альберті, в передовій статті „Банкrottство ліберальної політики в Альберті. Можливість коаліційного кабінету в Альберті”. Едмонтон, 12 березня 1913 р.

По виборах міністер освіти Бойл та його швагер Флечер почали усувати українських учителів, яким міністер освіти одним розчерком пера покасував їхні дозволи вчителювати. Міністер освіти підозрівав наших учителів у тому, що вони намовляли українських поселенців голосувати за незалежних українських кандидатів: за Павла Рудика в окрузі Вітфорд, але проти Андрія Шандра, за Михайла Говду в окрузі Вікторія, Григорія Крайківського в окрузі Верміліон і Петра Зварича в окрузі Вегревіль.

На місце усунених учителів Флечер призначав звичайно англійців; якщо ж не було такого вчителя — діти залишались без навчання. Як подають *Новини, Обсервер* (часопис у Вегревілі) договорився до того, що руської мови нема: „вони мають в ужитку різні діалекти в різних провінціях майбутньої Русі; вони не мають літератури; їх мова непризнана, незвісна”. Бойл у своїй промові, яку надрукував *Буллетін*, дійшов до того, що наша мова є „діалектом російської”.¹⁶⁾ Він же склав заяву, що в Альберті не буде двомовних шкіл: „Помилка Манітоби не мусять повторитися в сій провінції”. Посол А. Шандро зловився на запит *Обсервера*, про те, яка його думка до становища п. Бойла, і заявив, що „рішучо противиться яким-небудь двомовним школам, які існують у Манітобі”.¹⁷⁾ Двомовну систему в школах атакував постійно також англomовний щоденник *Фрі Пресс* у Вінніпегу, розхвалюючи політику мін. Бойла щодо українських учителів в Альберті, завзято критикуючи політику міністра освіти в Манітобі Г. Р. Колдвела, який заявляв:

Я кажу, що українські учителі з сертифікатом третьої класи вміють по-англійськи і говорять по-англійськи так

16 „Ліберали касують русинів в Канаді”, там же, 16 вересня 1913 р.

17 „Шандро заявляє себе Юдою. Хвалить Бойла за переслідуване Русинів”, там же, 2 вересня 1913 р.

само добре, як який-небудь Англічанин говорив коли сею мовою.¹⁸⁾

А якже ж було з появою вчителів з Манітоби й Саскачевану — в Альберті?

Попався в наші руки список українських учителів в Альберті, прогнаних і непрогнаних. З тих усіх... лише один є учителем з Манітоби — п. Чумер. Прочі, коли взагалі учителювали де, то учителювали в другій ліберальній провінції — в Саскачевані. Коли мають які сертифікати і документи, то мають їх з Саскачевану.¹⁹⁾

Засадничче становище щодо навчання наших дітей українською мовою в державних школах, українськими учителями, з'ясовано в часописі *Новини* так:

Наука педагогії з давніх давен признавала навчання в школі тільки у матерній мові дитини. Коли ж під впливом політичних взглядів витворилась теорія про необхідність навчання загально-державною мовою, або мовою пануючої нації, тоді й піднялась війна проти рідної мови. зачались утиски матерньої мови по школах у підвладних націй.

Проти такого примусу багато писали визначні педагоги філософи всіх часів, як Монтень, Лок, Руссо, Пестальюці... В своїх педагогічних творах вони вимагали навчання тільки на рідній мові дитини... І се природне право кожної нації не повинно і не може бути знищеним без шкоди для духової творчости народу.

В країнах, де мешкають люди не одної, а більше народностей, змаганне завести в школі одну загальну мову, котра змінила б всім недержавним народностям рідну мову, буде таким же безглуздом, як безглузде є змаганне асиміляційною політикою стерти національні прикмети народів, що складають державу...

Наші вимоги навчання у рідній мові зовсім не виключають вивчення державної англійської мови в школі... Знання державної мови вимагає від нас політичне і соціальне життє країни. Виникає воно з самого життє.

18 „Колдвл вдоволеній. Наука в манітобських школах йде прогрессивно”, там же, 7 жовтня 1913 р.

19 „П'яний міністер”, там же, 26 вересня 1913 р.

Змагання англійських шовіністів-патріотів розминає ся з загально людськими ідеалами. Знищуючи права матерньої мови в школі, вони ідуть проти самої природи.

Рідна мова — се не просте приймање звуків. Се образи і ідеї, котрими дитина думає. Се її духовий орган.

З рідною мовою дитина приняла, втілила і відібрала в спадщині найвисші змагання і ідеали, найліпші надії свого народу. Всю мову приняла вона як дорогий цінний скарб, століттями зібрану духову творчість, а шовіністична школа намагає ся все те від дитини відобрати, розпорошити, обваляти і знищити...

Здобути перші початки науки в незрозумілій мові! Який прстиприродний крок в розвою людини!..

Відняти рідну мову... рівняє ся з тим, що обернути дитину в несловесне звівратко, зробити дурником розумну людську істоту. Тільки крайною реакцією можна назвати те, що в тутешніх школах забороняють рідну мову дитини.

Український учитель не може сього не побачити, не відчувти і не зрозуміти... Навчання дітий у чужій мові тільки калічить їх, перекручує їх душу, іде проти вимогів природи і не має оправданья, як средство осьвіти.²⁰⁾

В неділю 22 березня 1914 р. відбулось велике віче українців Едмонтону з протестом проти шовіністичної політики мін. Бойла, що діяв проти українських шкіл. Доповідь виголосив ред. Кремар, осуджуючи його по політику, зокрема

виданне шкільних законів в неможливій кацапській тарабанщині, якою ніхто в світі не говорить і якої в письмі вживає деколи пара бродських чорносотенців, що зрадили свій народ і стали за підніжків у російського царату.

Бойл очорнює по англійських часописах наш нарід і представляє наші змагання в фальшивім світлі, хоча ти тим способом викликати поміж Англічанами погорду і ненависть до нас, а самому виавансувати таним (дешевим — М. Х.) чоштом на національного англійського героя.

До Канади ми прийшли так само, як і Англічани, на те, аби піднести і збогатити сей край, а не на те, аби стати лише погноєм других народів.

20 „Українська мова в школі”, там же, 2 вересня 1913 р. Редакційна стаття, передрукована без змін, з пропуском двох малих уступів.

Ми робимо культурну роботу... коли Західня Канада за кільканадцять літ перемінила ся з дикої країни в країну медом і молоком текучу, то передусім завдяки витривалих рук, а коли ми стільки зробили для канадійської культури, ми маємо право, аби і з нами поведено ся культурно.

Присутні в залі „Української бурси” тоді прийняли одноголосно шість пунктів резолюції, написаних правдоподібно розумним ред. Кремаром:

1. Не маючи нічого проти наочування англійської мови в публичних школах в українських дистриктах, домагаємо ся, аби побіч англійської мови учено українських дітей також їх рідної мови і ддятого затруднювано в українських шкільних дистриктах учителів, котрі побіч англійської мови володіли б також українською мовою.
 2. Стверджуємо, що інфромації, подані альбертським департаментом просьвіти англійській публиці за помочию ліберальної преси, будьто би Українці вели боротьбу проти наочування англійської мови, є наскрізь неправдиві і обчислені хіба тільки на те, аби викликати в англійській публичній опінії настроїв, ворожий Українцям, а вкрити авреолом „патріотизму” некультурні поступки міністра Бойла.
 3. Протестуємо рішучо проти провокаторського поступку супроти альбертійських Русинів міністра Бойла, котрий в своїй ненависті до всего, що українське, посунув ся так далеко, що відважився образити публично урядовим актом усіх Українців і їх мову, видаючи за публичні гроші урядовий перевід шкільного закона мовою, якою не лиш наш народ, але ніхто в сьвіті не говорить, а яка є синонімом зради і ренеґацтва, бо вживають її виключно платні агенти - провокатори російського уряду в публікаціях, оплачуваних тим же урядом для ширення між українським народом царославія і підтримування брехні, немов то українського народу нема, а є лише якісь „малороси”, що говорять російським діалектом.
 4. Заявляємо, що на дальше не стерпимо провокацій зі сторони департаменту просьвіти, поки не дістанемо пошанівку для нашої мови і для наших горожанських свобід.
- Просимо всіх Українців Канади, щоб помогли нам у нашій боротьбі з альбертійським департаментом просьвіти так морально, як і матеріяльно, закладаючи по всіх місцевостях комітети для збирання жертв на українські приватні школи в Альберті.

6. Взиваємо всіх канадійських Українців, щоб при виборах витягнули консеквенцію з боротьби, яку зачала проти нашого народу ліберальна партія в Канаді.

По одноставному схваленні резолюції обрано постійний комітет, що мав зайнятися справою українських шкіл в Альберті. У склад комітету ввійшли: І. Ясенчук, Ст. Фодчук, Р. Кремар, Н. Андріїв, Г. Кибич, В. А. Чу- мер, І. Кокора, Б. Деделюк, І. Боднарчук, І. Яремко, А. Костик, Ю. Лазарук, М.Фербей, В. Фербей і С. Гура.²¹⁾

Текст резолюцій та вістку про велике віче оголошено теж англійською мовою в найближчому числі *Новин*.²²⁾

Вибух першої світової війни спаралізував акцію українців в обороні навчання рідної мови, бо багато з них, як колишні громадяни Австро-Угорщини, себто „ворожі чужинці”, зобов'язані були реєструватись в окремих бюрох уже від листопада 1914 р. Підчас війни було інтернованих 8.579 чоловіків, до яких приєднались добровільно 81 жінка і 156 дітей.²³⁾

1916 р. провінційні парламенти Альберти й Мані- тоби змінили шкільні закони — на їх основі скасовано двомовну систему, себто навчання української мови в державних школах в Альберті та в Манітобі: також закрито вчительську семінарію в Брендоні і школу для чужинців у Вегревілі. В Саскачевані змінено шкільний закон провінційним парламентом щойно 22 січня 1919 р. і тоді скасовано навчання української мови в державних школах провінції. Вчительську семінарію в Ріджайні закрито ще у вересні 1917 р.²⁴⁾ Чому? З метою якнай- швидшої асиміляції, як про це читаємо у звітах шкіль-

21. „Едмонтонські українці протестують проти Бойла”, там же, 24 берзня 1914 р.

22 “*Ruthenian Standpoint*”, *Новини*, 26 березня 1914 р.

23 Joseph A. Boudreau. “Western Canada’s ‘Enemy Aliens’ in World War One”. *Alberta Historical Review*, Winter 1964, Vol. 12, No. 1, p. 2.

24 Ольга Войценко. *Літопис українського життя в Канаді* (Він- ніпег, 1961), т. I, стор. 229.

них інспекторів Г. С. Лорда і Р. Г. Робертса з Форту Саскачевану:

Теперішній час є важливим періодом для неанглійських шкіл і треба продовжувати супроти них більше ніж коли-небудь агресивну політику... департамент виховання устійнив засаду офіційного опікунства, англійська мова є засобом навчання... навчання релігії недозволене підчас шкільних годин... Ціль, до якої змагаємо, є сканадійшити неанглійське населення — опануванням нашої мови і прийняттям нашої суспільної спадщини. Завдання дуже велике і ніхто — лише найкращі школи можуть це досягнути.²⁵⁾

Асимілятор Р. Г. Робертс пише у своєму звіті за 1922 р.:

Де поселився емігрант в англomовнім селищі, процес виховання і, таким чином, асиміляції та канадійщення був завжди дуже швидким. Де ж цим новоприбулим дозволено поселитись суцільними смугами, поступ був повільний. Вони чіплялись за свої старі традиції і за свою мову. Все ж таки й там є успіх... Процес асиміляції та канадійщення є безпосередньо пропорційний до успішности школи... Найближче покоління дорослого населення мусить знати нашу мову... Школа є відповідальною агенцією.²⁶⁾

Нарешті інспектор О. Вільямс із Вегревілю мав ще такє додати у своєму звіті 1929 р.:

Дані щодо новоканадських шкіл дуже підбадьорливі. Це безпосередній доказ, що наші зусилля щодо асиміляції успішні. Коли ж підросте третє покоління, зникне відмінність мови, культури і звичаїв так, що відвідувач цих околиць не буде спроможний сказати, де починається т. зв. чужинецька смуга.²⁷⁾

Яке ж то завдання призначено для українських учителів? Його найкраще висловлено в тезі Джессі Маріон Деверел, що її подано на здобуття ступеню М. А. Її назва — „Український учитель як посередник куль-

25 *Thirteenth Annual Report*, 1918, p. 91.

26 *Seventeenth Annual Report*, 1922, p. 67.

27 *Twenty-fourth Annual Report*, 1929, p. 36.

турної асиміляції". Згадана праця зберігається в бібліотеці Торонтонського університету.²⁸⁾

Виринає питання, скільки було учнів-українців та українських учителів? Не довідається про це зі статистичних даних, оголошених у звітах міністерства освіти Альберти. Але в звітах деяких шкільних інспекторів обережно згадується, якою мовою розмовляють учні вдома, крім англійської. І так зі звіту інсп. С. Г. Робінсона, з Лямонту, за 1929 р., виходить, що

найбільшим чинником, що діє як перешкода (! — М. Х.) в вихованні, є факт, що в багатьох округах учні розмовляють удома іншою мовою, ніж англійська. Цікава картина щодо округ:

Цілом	Частинно	Англійські	Разом
українські	українські	й німецькі	
91(52%)	41(23.4%)	43(24.6%)	175

У багатьох школах учитель розмовляє українською мовою з початківцями. Багато з тих учителів заслуговує на похвалу за їхню працю, але між ними є багато й таких, які воліли б учити їхньою мовою, байдуже чи вчать англійською чи ні.

У звіті того ж самого шкільного інспектора С. Г. Робінсона, з Лямонту, за 1933 р. довідуємось про таке:

В інспектораті Лямонту є 94 округи, в яких усі учні українського походження, і 31 округа, де учні лише частинно українського походження. Наступні числа з'ясовують кількість учителів українського походження в лямонтському інспектораті:

Рік	1929	1930	1931	1932
Число укр. учителів	48	59	68	85

Уперше більша половина вчителів у лямонтському інспектораті є українського походження. Вміння тих учителів оцінити погляд населення, серед якого вони працюють, уможливило їм добре виконати працю... Нахил деяких

28 Jessie Marion Deverell. *The Ukrainian Teacher as an agent of cultural assimilation*. October, 1941. The thesis was submitted in conformity with the requirements for the Degree of Master of Arts in the Department of Political Economy of the University of Toronto and is kept in Library as Manuscript Thesis.

учителів англо-саксонського походження вважати учнів українського походження, що вони не є на такому самому рівні як вони самі, в багатьох випадках перешкоджає, щоб (асиміляційна — М. Х.) праця була виконана якнайкраще.³⁰⁾

Незвичайно цікаві дані для дослідників дає анкета, що її перевела Організація Українських Учителів Альберти взимку 1923—24 р. Заснували це товариство вчителі на своєму з'їзді, що відбувся 13 жовтня 1917 року в Народному Домі (10564 98 вул.) в Едмонтоні. Головою обрано Михайла Лучковича, секретарем — Олексу Григоровича.³¹⁾ На Загальних зборах ОУУА 2 вересня 1923 р., в Інституті ім. М. Грушевського в Едмонтоні, рішено заснувати інформаційне бюро для українських учителів і шкільних секретарів. Інформаційне бюро розіслало шкільним секретарям і вчителям анкетний листок, щоб зібрати інформації про школи та шкільні округи. Під листом від ОУУА є підпис її секретаря С. Григоровича.

Цих інформацій, — читаємо в листі, — потрібно для вчителя, щоби він знав, який є дистрикт, які люди і т. д. і щоби в школі і поза школою міг вести роботу, що була б корисна для загалу. Потрібно їх також для того, щоби громада дістала відповідного вчителя.

Шкільні секретарі і деякі вчителі повернули 77 анкетних листків із прецікавими відповідями на десять питань про школи і чотири питання про шкільні округи.

Серед 77 шкіл було 66 одноклясових, 10 двоклясових та одна чотирикласова в Смокі Лейку. До цих 77 шкіл ходило дітей разом 3.818, із яких 3.482 було українських (91,2%), 133 англійських (3,5%) і 203 інших (5,3%). До підгрупи „інші” входять 86 поляків (якщо включити сюди 15 латинників), 43 французи, 22 німці, 15 румунів (якщо включити до них волохів), 10 фін-

30 *Twenty-eight Annual Report*, 1933, p. 36.

31 Michael Luchkovich. *A Ukrainian Canadian in Parliament* (Toronto, 1965), p. 17.

Ольга Войценко. *Літопис українського життя в Канаді* (Вінніпег, 1961), стор. 237-38.

ляндців, 7 гефбрідів, 6 жидів, 6 учнів, яких національність не згадана, 5 шведів, два словаки та один індіанин.

Біля згаданих шкіл були 43 однокімнатні помешкання для вчителів, 15 двокімнатних, дві трикімнатні, три чотирикімнатні, одне будували. Деякі школи не мали взагалі помешкань для вчителів.

Усіх податковців у 77-ох шкільних округах було 3.426, а між ними найбільше українців — 3,009 (87,9%), англійців — 236 (6,9%) та інших — 164 (4,8%).

За віроісповіданням українці були на тому терені поділені так: 1.484 католики (49,6%); 1227 православних (40,6%), головно буковинців, тощо. У згаданих шкільних округах були 43 українські церкви: 20 католицьких і 23 православні

Українці мали 16 народних домів: чотири ім. І. Франка, три ім. Т. Шевченка, два ім. Адама Коцка; по одному ім. М. Грушевського, ім. М. Драгоманова, ім. І. Котляревського, ім. Ю. Федьковича тощо. Запитники вельми цікаві ще й тому, що подано імена та прізвища шкільних секретарів, шкільних радних чи пак опікунів. Це вони були тією рушійною силою, що перемагала труднощі за труднощами. Шкільні секретарі та шкільні радні дбали про те, щоб оголошеннями в часописі *Новини* (пізніше *Західні вісті*), в *Українському голосі* та *Канадійському русині* підшукати вчителів, які й самі шукали праці в українських округах. Ось деякі зразки оголошень:

Учитель Українець, має сертифікат третьої кляси, сімлітну практику і дозвіл учить в Альберті. Пошукують школи в яким-будь українським дистрикті. Зголошення адресуйте: I. W. Chaban, Radway Centre, Alta.³²⁾

Треба українсько-англійського учителя — тридцять оголошень про вільні місця в школах трьох західних провінцій (— М. Х... платня від \$ 60.00 до \$ 70.00.³³⁾

Треба українсько-англійських учителів до шкіл в Аль-

32 *Новини*. 24 вересня 1914 р.

33 Ольга Войценко. *Літопис українського життя в Канаді* (Вінніпег, 1961), т. I, стор. 204.

берті. Помешкання коло школи. Платня після угоди. Населення саме українське, або дистрикт чисто український...³⁴⁾

Шкільні секретарі підшукували двомовних учителів, але шкільні радні українських округ завзято боронили ще і своєї самоуправи. На нарадах у Калгарі 1930 р. міністер освіти Бейкер заступав думку, що фермерські школи не відповідають своєму завданню: недостатня підготовка учнів. Згідно з новим шкільним актом Альберту мали поділити на 20 великих округ. Шкільні ради мали втратити право вибору вчителів, яких призначували б окремі окружні ради. Кожна округа мала б тоді приблизно по 150 шкіл під своєю управою, а раду вибирали б із п'ятьох осіб. Проти всіх тих змін виступили майже однозгідно шкільні радні. З-поміж українців було кілька промовців, напр., А. Шандро та інші, які настоювали на тому, щоб не звужувати шкільної самоуправи по фармах.³⁵⁾

По другій світовій війні остаточно завершено творення нових великих шкільних округ: їх стало понад 50. Очевидно, зникли малі шкільні округи — з однією чи кількома класами; шкільні ради втратили самоуправу. Учителів почали призначати окружні ради державних публічних чи сепаратних шкіл.

Крім анкети, з прецікавими даними, управа Організації Українських Учителів Альберти склала в той час і список українських учителів — 53, в т. ч. 46 учителів і сім учительок. Ось їхні імена та прізвища, місцевості, класи кваліфікації, тодішні адреси шкіл, у яких вони викладали:

Бабюк Адам	Едванд	Лов Левел, 4024
Бойцун Василь	Завале	Завале, 1074
Бук Микола	Грац I	Віллов Рендж
Василишин Петро	Едванд II	Едванд, 1632
Восвітка Іван	Ретвотер II	
Дацик Іван	Спедден II	Валлет, 3886

34 *Західні вісти*. Едмонтон, 1928, Р. I, ч. 17; Р. II, чч. 3 і 31.

35 *Західні вісти*. Едмонтон, 1930 р. Р. III, ч. 7.

Голубіцький Микола	Редвотер II	Медов, 3291
Ганночко Федір	Ендрю II	Сучава, 1469
Гевко Павло	Ендрю	Броди
Григорович Олекса	Мондер	Станиславів, 1485
Гуменюк Андрій	Мусідора II	Черник
Гуцуляк Павло	Сода Лейк	Прут, 2064
Геник Іван	Мондер I	Подолля, 2065
Гошко Михайло		Того, 1692
Дорош Василь		
Зварич Іван		Бучач, 2580
Зварич Микола		
Кириак Ілля	Редвей Сентр II	Мартин Центр, 3295
Косташ Григорій	Гейфорд, Саск. I., Б.А.	Гаффорд Саск.
Косташ Іван	Роял Парк	Коломия, 1507
Кузів Миокола	Смокі Лейк II	Волюнтір
Курієць Василь	II	Мирослав, 2106
Лесик Василь	Спедден II	Кеш Лейк, 3285
Лопатка Дмитро	Кавін	Кедрон
Лучкович Михайло	Іннісфрі I., Б.А.	Мирославна, 2528
Масцюх Володимир	Вільна	
Мегас Осип	Стрий II	Стрий, 2508
Мельник Микола	Кавін	Ріверсайд, 1606
Миськів Петро	Смокі Лейк I., Б.А.	Смокі Лейк, 3880
Никифоруk Іван	Смокі Лейк	Смокі Лейк, 3880
Олекший Дмитро	Мондер	Поділля, 2065
Паламарюк Павло	Мондер II	Параскевія, 1487
Панчук Василь	Смокі Лейк II	Рутенія, 2408
Пелех Стефан	Стрий II	Сайдгілл, 3985
Пухкий Микола	Белліс I	Юма, 3384
Пухкий Михайло	Мондер III	Згода, 1498
Савич Антін	Іннісфрі II	Бруно, 2493
Сиротюк Михайло		
Стира Антін	Слава II	Зоря
Тимчук Яків	Слава II	Браерфілд, 3324
Трефяк Василь	Нордерн Велі II	
Федірчук Панько	Мондер	Руссія, 2069
Шевчук Петро	Мусідора II	Січ, 1595
Юрчак Стефан	II	
Юхим Андрій	Мондер	
Гевко Анна	Смокі Лейк	Смокі Лейк, 3880
Говда Емілія	Лужани I	Дунн Лейк, 3323
Немирська Палагія	Лужани II	Чагор
Паламарюк Марія	Мондер II	Мондер, 1603
Савич Параня	Мондер II	Мондер, 1603

Скора Емілія
Шевчук Надія

Редвей Сентр
Мирнам

Мазепа, 3961
Савт Рівер, 3322

Невже це всі українські вчителі, що вчили в роках 1932—34? Ні Список охоплює тільки тих, що були членами Організації Українських Учителів Альберти у згадані роки або брали діяльну участь як учасники зборів тощо. До такого висновку можна прийти, перегортаючи написані каліграфічним краснописом протоколи ОУУА — тодішнім секретарем Олексою Григоровичем (1922—1924). Чимало вчителів брали участь у жвавих дискусіях по доповідях 15 й 16 липня 1922 р. Голова М. Лучкович мав доповідь на тему: „Учительська організація”. Відбулася дискусія, в якій брали участь Костащ, Гринчишин, Лучкович, Прокопюк, Григорович.

Контроверсійною була доповідь на тему: „Становище вчителів зглядом асиміляції” (англійською мовою). У протоколі зазначено:

Відчит викликав гарячі дискусії. Деякі вчителі були рішучо противні думкам, які виголосив т. Костащ, тому й не прийшли до якогось заключення... В дискусії брали участь тт. Рурик, Лучкович, Кузів, Миськів, Зварич, Киріяк, Костащ.³⁶⁾

На зборах ОУУА 1 і 2 вересня 1923 р. були такі доповіді: п. Сували на тему „Ідеологія української молодіжи і рутенство” та п. Лучковича „Рідна Школа а учительство”.

Останній бесідник навів багато примірів, доказуючи ними потребу рідної школи, і подав вказівки, як можна би вести рідну школу. Тт. Панчук, Сувала і Григорович ставили питання або давали свої замітки, на що бесідник від-

36 Книга протоколів ОУУА. Звіт зі зборів 15 і 16 липня 1922 р., стор. 8.

Протоколи ОУУА з заповненими анкетними листками і збереженим листуванням та касовими посвідками передав авторові статті бл. п. Дмитро Фербей. Всіх анкетних листків надруковано 350 і мабуть стільки ж розіслав секретар О. Григорович, але надіслано лише 77 заповнених листків.

повідав. Тов. Киріяк дав коротеньку, гарячу промову на тему рідної школи, а т. Дорош подав свої замітки до ньої.³⁷⁾

На зборах 19 липня 1924 р. відбулися лише дві доповіді: Лучковича „Народ і учительство” і п. Дацькова „Шкільна справа на українських землях під Польщею”. Відчити були гарно „оброблені” і зробили велике враження на присутніх. З огляду на брак часу відпали три інші доповіді: п. Томашевського — „Становище учителя між народом”, а також відчити Гринчишина та Григоровича. Тоді „з нових справ порушено тільки справу акції зглядом т. зв. „українських учителів”; з інших — справу бібліотеки.³⁸⁾

Серед інших проблем слід згадати пекуче питання шкільних посібників. На зборах 15 і 16 липня 1922 р. обрано навіть „Комітет букваря” — Ів. Кузів, Гр. Костащ, Ів. Генік та О. Григорович. На зборах 1 і 2 вересня 1923 р. Григорович порушив справу українських читанок.

По дискусії, в якій забирали голос тт. Киріяк, Лучкович і Бойцун, ухвалено, щоби змінити читанки і щоби бібліотека спровадила велике число „Першої книжечки” Матвійчука.³⁹⁾

Незабаром дійшло до жвавого листування з видавцем Миколою Матвійчуком у Львові, який надрукував якусь кількість посібників для українських дітей у Канаді, помістивши деякий надісланий матеріал, усуваючи дещо старе й неактуальне. Ціна першої книжечки була 24 центи, другої — 28.

Зорганізовано теж бібліотеку, до якої закуплено твори українських письменників та наукові видання НТШ зі Львова, зокрема *Записки*. Бібліотека приміщувалася в Інституті ім. М. Грушевського, окремо від інститутської бібліотеки. Члени ОУУА повинні були прочитати щонаймеше 4 книжки річно, передплачувати українські часописи й журнали з Європи, головно зі Львова,

37 Там же, стор. 12 і 13.

38 Там же, стор. 18 і 19.

39 Там же, стор. 9 і 14.

крім українських з Канади. Деякі вчителі передплачували *Літературно-науковий вісник*. На зборах 28 грудня 1924 р. п. Галицький був обраний бібліотекарем бібліотеки ОУУА за винагородою \$5 річно.⁴⁰⁾

На зборах 28 грудня 1924 р. в залі Інституту ім. М. Грушевського обрано дві комісії: бібліотечну — Киріяк Григорович і Миськів — та статутову — Киріяк, Григорович, Миськів, Лучкович і Василюшин. Дійсно, складено проект статуту, ще зберігається його чернетка. На тих зборах були чотири доповіді. Перша — М. Лучковича про „Акцію в справі т. зв. українських учителів”. У дискусії виступали Киріяк і Магера. Другу доповідь виголосив І. Рурик на тему „Політичне становище українських учителів”, Галицький говорив про „Мову та її вплив на національність і культуру”, а І. Киріяк про „Обов’язки українського учителя”. Схвалено внесок, щоб п. Галицький редагував матеріали до букваря, що їх вчителі будуть йому надсилати.⁴¹⁾

З повідомлень, що збереглися, відомо про з’їзд учителів 5 грудня 1925 р. Згідно з його рішеннями, секретар О. Григорович організував чотири курси для вчителів: українська історія й література, спів і диригентура, українська стенографія, а також українські танці, якщо п. В. Авраменко приїхав би на той час до Едмонтону. Час курсів — від 5 липня до 13 серпня 1926 р., ціна \$10 за один курс, \$25 за три.

14 вересня того ж року голову ОУУА, М. Лучковича, обрано послом до федерального парламенту в Оттаві, де він був аж до 1935 р. речником української спільноти в Канаді та оборонцем прав української нації на рідних землях. Знаменне й те, що 1935 р. Г. Косташ, заступник голови ОУУА в 1922—23 рр., став інспектором

40 Там же, стор. 14, 19, 21; рахунки книгарні НТШ ім. Шевченка у Львові (1924) та Української Книгарні в Едмонтоні (1925).

41 Там же, стор. 21, 22 і 23.

державних шкіл в Альберті, виконуючи свої обов'язки аж до переходу на емеритуру (1965 р.). Другим інспектором, з-поміж українських учителів, став 1938 р. Федір Ганночко; третім 1941 р. — Ізидор Горецький; четвертим — Микола Миськів 1943 р. З-поміж українських учителів у Саскачевані осягнули своєю наполегливою працею становища інспекторів Теодор Гаврилюк (1926) і Петро Воробець (1941). Обидва стали авторами книжок: перший приготував „Наш культурний розвій у Канаді”, другий писав про шкільництво.⁴²⁾

Шкільними інспекторами в Альберті були або ще є також Кирило Пирч, С. О. Одинак, Г. Филипчук, В. Грицюк, Р. Леськів та М. Скуба. Українські вчителі та інспектори працювали над собою і над учнями не менше, ніж перші українські поселенці над організацією шкільних округ, а пізніше українські шкільні радні й секретарі — над їх розбудовою та збереженням самоуправи.

В Саскачевані відбувалося те саме, що в Альберті. Ще 1915 р. Микита Романюк був призначений інспектором державних шкіл в українських околицях. Улітку допомагав організовувати шкільні округи між українськими поселенцями, а взимку (два роки) навчав української мови й літератури українських студентів в учительській семінарії в Ріджайні. Такими організаторами шкіл в українських околицях Манітоби був спершу Теодор Стефаник, потім Павло Гігейчук, а в роках 1913-1915 — Іван Басараб, інспектор державних шкіл в українських околицях Манітоби. І. М. Романюк та І. Басараб, по першій світовій війні, перестали вчителювати, скінчили студії права в Альбертському університеті і стали адвокатами.⁴³⁾ Але вони не були єдиними. Багато

42 „Українці-інспектори державних шкіл у Канаді”. *Українські вісті*, 25 листопада 1941 р.

43 Василь Чумер. *Спомини про переживання перших українських переселенців у Канаді* (Едмонтон, 1942), стор 70 та *Українські вісті*, 1941 р.

українських учителів доповнили своє знання або придбали собі нове звання — лікаря тощо: А. Т. Кібзей короткий час був шкільним організатором та інспектором шкіл в українських околицях Альберти ще 1917 р., також Іван Оробко, Микола Голубицький та інші.

По другій світовій війні справа навчання української мови в державних школах Альберти рушила з мертвої точки щойно 1959 р. внаслідок заходів багатьох діячів. Владика Ніл написав листа до тодішнього міністра освіти Аалборга ще 9 травня 1958 р. Багато причинилися послі партії суспільного кредиту, зокрема В. Томин, та меморіяли КУК, але справа й донині не зовсім розв'язана (див. статтю адв. П. Саварина). Вона й не буде розв'язаною, якщо українська спільнота не доб'ється належних їй прав: навчати українських дітей рідною мовою в усіх державних школах від першої класи, де є українці, розбудувати катедру української мови та української літератури, відділ історії України та дослідний інститут Сходу Європи. Це треба зробити в першу чергу у трьох степових провінціях — у Манітобі, Саскачевані та Альберті. Грізним мементом ще й далі залишаються слова звіту міністерства освіти з 1961 р.:

Українську мову пропонується в багатьох школах, передусім у смузі українського поселення. Чи популярність української мови зростатиме і стане загальною в інших районах — ще треба почекати.⁴⁴⁾

44 *Fifty-fifth Annual Report*, 1961, p. 50.

Петро Саварин

УКРАЇНСЬКА МОВА В ПРОВІНЦІЙНИХ ШКОЛАХ АЛЬБЕРТИ

„Млини канадизації, так як і Божі млини, мелють поволі, але мелють надзвичайно м'яко”, — писав бл. п. Михайло Лучкович у листі до редакції „Едмонтон Джорнал” 2 жовтня 1958 р., відповідаючи якомусь типові, мабуть із наших рідних „Іванів без роду”, який, заховавшись за словами „Один, що змінив своє ім'я”, протестував проти навчання української мови в державних школах Альберти.¹⁾ Ці слова приходять мені на думку, коли починаю писати оцю розвідку про змаг за українську мову в провінційних школах і в Альбертському університеті.

1. Спроба нового поділу

„Треба врятувати духову спадщину, бо геній народу зів'яне: треба врятувати самий народ, бо спадщина пропаде. Для добра мого краю, доведеться мені кожному мить діяти в цьому напрямі всією силою моєї любови”. *Сент-Екзюпері*

Українці в Канаді становлять приблизно 2.5% населення і живуть від 1891 р. В різних провінціях цей відсоток різний, але, загалом кажучи, це дуже малий відсоток. І тому змаг за зберігання української мови й культури в Канаді завжди був і досі є нерівним. Історію нашого побуту в Канаді ділять звичайно на три періоди. І це добрий поділ. Але я хотів би вжити

1 Michael Luchkovich, „Integration”, *The Edmonton Journal*, 2 Oct. 1958.

дещо інший підхід, а саме: період змагу за звичайну людську гідність українця в Канаді, період змагу за теоретичні права, тобто — визнання в принципі, і третій — період змагу за фактичні права, що лише недавно почався.

Період змагу за звичайну людську гідність української групи в Канаді тривав точно півстоліття: від 1891 до 1941 року, тобто від початку поселення до створення Комітету Українців Канади. Хоч ми поселилися в Канаді, нас не прийняли за рівних, бо ми були інакші, одночасно відмовляючись асимілюватися.²⁾ Наша національність, мова, культура й релігія так відрізняють нас від наших співгромадян, що взяло півстоліття, поки вони погодилися з фактом, що ми є такі, як є, інакшими й не збираємось бути. У період змагу за людську гідність та обличчя українця в Канаді окреме й виключне місце належить бл. п. Михайлові Лучковичеві, першому послові-українцеві до федерального парламенту.³⁾

Наступні 30 років — це період змагу українців у Канаді за свої права в теорії, у принципі. Почали вони жити організованим свідомим життям, перестали доказувати свою лояльність Канаді, перестали задовольнятися останнім місцем і випадками зі стола господаря, а — навпаки — вперше почали поминатися про свої права, права канадців українського походження. За перших 50 років вони жили в гетах, замкнені самі в собі, за наступних 30 років сягнули вони вже й до участі в житті країни: мовляв, ми українці, але ми й канадці. У цей другий період визначними подіями були (з альбертського погляду): відзначення 60-річчя нашого поселення 1951 р. з участю прем'єра Люї Сент-Лорана,

2 Василь Томиш, „Поза ,залізною' заслоною в Канаді”, *Українські вісті*, 25 вересня 1951 р.

3 M. Luchkovich, *A Ukrainian Canadian in Parliament* (Toronto: Ukrainian Canadian Research Foundation), 1965.

а отісля відзначення 75-річчя нашого поселення 1966 р., з участю прем'єра Майка Пірсона; дозвіл на навчання української мови в державних школах Альберти 1958 р.; побудова пам'ятника Тарасові Шевченкові 1961 року у Вінніпезі, з участю прем'єра Джана Діфенбейкера; покликання „Комісії в справі двомовності і двокультурності” 1963 р., яка вперше в історії Канади мала за завдання взяти під увагу „вклад інших етнічних груп у культурну скарбницю Канади і засоби, яких треба ужити, щоб забезпечити той вклад”. Як відомо, попередні звідомлення цієї Комісії з'явилися 1965 р., четвертий том — у 1969 р., а кульмінаційною точкою було проголошення прем'єром П'єром Еліотом Трудо 8 жовтня 1971 р., що Канада є офіційно двомовною, але також багатокультурною країною. У цей другий період змагу за права в принципі, що тривав від 1941 р. до 1971, двом першим імміграціям до Канади, і народженим тут, прийшла на допомогу третя імміграція. Третій період, який я назвав би періодом змагу за права у практиці, змагу за фактичну допомогу держави, коли йдеться про затримання нашої національної ідентичності, почався тільки 1971 р.

2. За вечірні курси в університеті

В Альберті, одній зі степових провінцій, українці нараховують приблизно 8% населення, а в самому Едмонтоні — майже 12%. Змаг за навчання української мови в державних школах ішов від самого початку поселення, але ми маємо на меті розказати тільки про останні 24 роки. Бл. п. Іван Ісаїв, у статті „За українську мову в державних школах Альберти” між іншим, пише: „Від десятка літ з різних боків висувано проекти і навіть домагання, щоб у державних школах Альберти було навчання української мови”. Володимир Кохан, ексекютивний директор Комітету Українців Канади

з Вінніпегу, як пише далі п. Ісаїв, „пильно слідкував за розвитком подій, як за кроками рідної дитини”.⁴⁾ Не згадати В. Кохана, пишучи про українську мову в Альберті, було б несправедливо. Це він, ставши ексекутивним директором КУК, подав ініціативу в справі українського шкільництва в Альберті.⁵⁾

Зі статті д-ра Н. Д. Голубіцького „Українська мова на Альбертійським університеті”, написаній 1951 р., довідуємося, що едмонтонський Інститут св. Івана висунув домагання в справі навчання української мови в університеті ще на річному з'їзді Інституту в грудні 1948 р.⁶⁾ Був навіть вибраний тоді окремий комітет, до якого ввійшли: о. В. Сенишин (голова), п-ні Е. Сиротюк (писар), члени: Г. Косташ, П. І. Лазарович, І. Горецький, В. Томин, М. Понич, П. Миськів, І. Гуцуляк і В. Страшок. На річних зборах у 1949 і 1950 роках цей самий комітет був перевибраний. Восени 1949 р., на прохання В. Кохана, ректор Інституту о. В. Сенишин розіслав анкети до вчителів та студентів університету в справі українських курсів, незадовго дістав коло двісті писемних заяв від учителів і студентів, що бажали б ходити на українські курси. В листопаді 1950 р. з'їзд членів Інституту св. Івана виніс одноголосну резолюцію, щоб цей комітет відразу звернувся до університету і на підставі тих заяв постарався дістати дозвіл на такі курси, що комітет і зробив. Але це не допомогло. Справу зрушили лише політики.

4 Іван Ісаїв, „За українську мову в державних школах Альберти”, *Українські вісті*, 28 березня 1960 р.

Петро Саварин, „Українська мова в державних школах Альберти й Канади”, *Ukrainian Canadian Review* (Winnipeg), Spring 1967.

5 Листування автора статті з ексекутивним директором КУК Володимиром Коханом.

6 Д-р Н. Д. Голубіцький, „Українська мова на Альбертійським університеті”, *Український голос*, 11 липня 1951 р.

3. Василь Томир

8 листопада 1951 р. конвенція консервативної партії Альберти прийняла резолюцію „створити університетську катедру української мови й літератури” (на жаль, мені не відомо, хто був ініціатором), а вже два тижні пізніше партія соціального кредиту на своїй конвенції в Калгарі 21—23 листопада 1951 р. прийняла таку саму резолюцію.⁷⁾ Ініціатива пішла від бл. п. Антона Глинки, колишнього федерального посла, через групу із Лаймставну, з виборчої округи бл. п. Василя Томира, колишнього посла до Альбертської легіслятури. Саму резолюцію вніс п. Томир, а обґрунтував Амбросій Головач, пізніший посол до федерального парламенту, Альбертської легіслятури та міністер.⁸⁾ Її відразу підтримали послы: Петро Хаба із Редвотеру і Михайло Понич із Вегревілю. П. Хаба виголосив палку промову на тему 60-річчя нашого поселення в Альберті. Ось як звучала ця резолюція:

З уваги на те, що в 1951 р. припадають 60-ті роковини приїзду до Канади перших українських піонерів; з уваги на те, що канадійці українського роду дали й тепер дають великий вклад у розбудову Канади; з уваги на те, що є побажаним, щоб українська мова, ключ до всіх інших слов'янських мов, була предметом науки у всіх вищих учбових закладах, — постановляємо просити уряд Альберти прослідити можливості і додати українську мову до курсів інших модерних мов, що їх викладають в Альбертійськiм університеті.

Цього, виходить, було університетові досить, бо вже 8-го січня 1952 року в щоденнику „Едмонтон Джорнал” з'явилася вістка під заголовком „U. of A. To Open Classes On Ukrainian Culture”:

7 В. Томир, „Ще про навчання української мови в Альберті”, *Українські вісті*, 13 червня 1963 р.

8 „Чи матимемо українську катедру в Альбертійському університеті”, *Українські вісті*, 4 грудня 1951 р.

Something new in classes will be presented this month at the University of Alberta, when the department of extension includes two courses on the Ukrainian language and culture in the second series of this term's evening courses. Because of the large number of inquiries and apparent keen interest, the department decided to offer a beginner's and more advanced course in Ukrainian.

... University officials expect attendance not only from persons of Ukrainian descent who wish to improve their knowledge of the language and culture, but also from non-Ukrainian persons who find the language an aid in business...⁹⁾

В. Томин промовив на тему української мови навіть у легіслятурі. Той же щоденник приніс 18 березня наступну вістку: „Course Suggested In Ukrainian”:

A proposal that the Ukrainian language be taught at the University of Alberta was made in the legislature Monday by William Tomy, S. C. Willingdon. Mr. Tomy told the legislature that knowledge of the language is essential to appreciation of Ukrainian music, fine arts and literature. His suggestion was supported by Hugh John MacDonald, Lib. Calgary, who said a “good school of modern language” at the University “would do more to improve education than any one other thing”. The Willingdon member pointed out that 14 racial groups were represented “in this very house”. Knowledge of various languages, Mr. Tomy believed, has become a virtual necessity. To this end, he said, many Canadian universities already have adopted courses in Slavic tongue.¹⁰⁾

Альбертський університет завів однак курси української мови лише у відділі т. зв. популярних викладів (департамент оф екстеншен) вечорами, без кредитів.¹¹⁾ На

9 “U. Of A. To Open Classes on Ukrainian Culture”, *The Edmonton Journal*, 8 Jan. 1952.

10 “Course Suggested in Ukrainian”, *The Edmonton Journal*, 18 March 1952.

„Гідний виступ посла В. Томина”, *Українські вісті*, 24 березня 1952 р.

„Курси українознавства в Альбертійському університеті”, *Українські вісті*, 22 вересня 1952 р.

11 „З початком нового шкільного року”, *Українські вісті*, 1 серпня 1952 р.

викладачів попросив д-ра Ореста Старчука, викладача російської мови у відділі модерних мов, і адвоката Петра І. Лазаровича.¹²⁾ Централя КУК у Вінніпезі проголосила була навіть окремий заклик:

Завдяки прихильній поставі університетських чинників, у наслідок старань Комітету Українців Канади та визначних українських діячів, відкрито при Альбертійським університеті вечірні виклади української мови... Ці вечірні курси призначені для широкого громадянства Едмонтону та околиці... Такі курси існують від 1949 р. при університетах у Вінніпегу й Торонто... Тому Комітет Українців Канади вважає за відповідне звернутися до громадянства Едмонтону й околиці з гарячим закликом до масового впису на згадані вечірні курси української мови.¹³⁾

Інавгурація цих курсів відбулася 25 січня 1952 р. о 8-мій годині вечора.¹⁴⁾ Їх відкрив П. Лазарович двомовною промовою, інформуючи слухачів про красу української мови, її питому вагу на сході Європи та подаючи програму викладів.¹⁵⁾ На початковий курс П. Лазаровича тоді вписалося 54 слухачі, у т. ч. 16 осіб неукраїнського походження, а на вищий курс д-ра Старчука — 59 слухачів, разом 113. Отець В. Сенишин був адміністратором. Курси мали 10 лекцій і тривали від 25 січня до 28 березня 1952 р.¹⁶⁾

12 „Українські курси в Едмонтоні”, *Український голос*, 6 лютого 1952 р.

13 „До українського громадянства Альберти й Едмонтону”, *Український голос*, 16 січня 1952 р.

14 „Інавгурація курсів української мови й літератури в Едмонтоні”, *Українські вісті*, 29 січня 1952 р.

15 „Українські курси в Альбертійським університеті”, *Український голос*, 27 лютого 1952 р.
„Українські курси в Едмонтоні”, *Канадійський фармер*, 26 березня 1952 р.

16 „Курси українознавства в Альбертійському університеті”, *Українські вісті*, 19 січня 1953 р.

„Курс українознавства в Альбертійським університеті”, *Новий шлях*, 5 жовтня 1956 р.

4. Д-р О. Старчук і бібліотека ім. Гонсета

Так д-р О. Старчук почав навчання української мови. На мою думку, він належить до гурту, до якого треба зарахувати братів Григорія та Василя Косташів, Ізидора Горещького, д-ра Яра Славутича, вчителя Йосифа Мельничука, д-ра Манолія Лупула, інж. Миколу Фляка, а також Михайла Лучковича, Василя Томина, Івана Гуцуляка, Івана Ісаєва, Дмитра Янду, Осипа Прийму, д-ра Михайла Росляка, інж. Костя Теличка, магістра Юрія Стефаніка, вчительку Ксеню Турко, Василя Кобилюка, Фіону Пелех і кілька інших.

Д-р Старчук не тільки вів вечірні курси, не лише зібрав на вимогу президента університету дані про українську мову в інших університетах, але, коли міністерство освіти 1958 р. створило „Підкомітет української мови”, він до цього комітету ввійшов і працював до кінця свого життя. А цей комітет керував навчанням української мови, розробляв програму тощо. Д-р Старчук тримав зв'язок з КУК, дописував до газет і був у зв'язку з університетськими чинниками. Зокрема треба згадати про його справжню дитину — бібліотеку українознавства ім. Романа Гонсета. Якщо „Комітет багатокультурности” тепер домагається створення в Альбертському університеті центру українознавчих студій, то завжди підкреслює, що до диспозиції є велика бібліотека ім. Гонсета, а це є заслугою головно бл. п. д-ра Старчука. Ініціатива створення пішла від нього, а першу допомогу принесла українська гуртівня „Індепендент вголсейл”, яка пожертвувала \$75.65 (і досі щось жертвує кожного року), вносили пожертви також Володимир Гривнак і Дмитро Фербей. Відгукнулися ще й Союз Українок Канади при церкві св. Івана, Інститут св. Івана, СУС — усі вони подарували бібліотеці книжки та першу українську друкарську машинку. Д-р Старчук звернувся також по допомогу до родини Гонсетів. У березні 1952 р. п-і Ірина Гонсет та її син

д-р Фавст Гонсет прислали бібліотеці \$1,000.00 і зобов'язалися кожного року сплачувати на закуп книжок. Цей жест Гонсетів належно оцінено і названо бібліотеку іменем Романа Гонсета, відомого винахідника-українця який проживав спочатку в Альберті, а потім в Америці. Гонсети часто купують і присилають до бібліотеки цінні книжки, а то й цілі збірки, нпр., д-ра Скегара, п-і Теклі Денис, п-і Тетяни Орлик та інш. За допомогою д-ра Г. Скегара, п-і Гонсет купила й подарувала бібліотеці дуже цінні українські першодруки з однієї шангайської бібліотеки. Першими українцями з Альберти, що пожертвували бібліотеці свої книжки, були п-і П. Саламандик і Петро Зварич. Багато книжок подарував також автор „Синів землі”, письменник Ілля Кириак. Бібліотека ім. Гонсета тепер об'єднана з іншими книжками — усе те поділено на відповідні відділи. Завдяки д-рові Старчукові студенти можуть користуватися тепер більшою кількістю книжок.¹⁷⁾

5. Григорій Косташ

Треба згадати про велику початкову працю інспектора Григорія Косташа у зв'язку з українською мовою в державних школах Альберти, зокрема в дистрикті Смокі Лейк. Наслідок його праці показався 1959 р., коли в школах поза Едмонтоном багато українських студентів записалося на українську мову: в Едмонтоні на три школи — було 107 студентів, а поза Едмонтоном — 17 шкіл і 319 студентів.¹⁸⁾ А було це так.

17 Орест Старчук: листування з директором КУК Володимиром Коханом і стаття про бібліотеку Гонсета.

„Перші пожертви”, *Українські вісті*, 27 березня 1951 р.

П. Саварин, „Думайте — читайте” (Добра книжка — добрий друг), *Українські вісті*, 13 і 20 серпня 1964 р.

18 Nicholas Poohkay, “The Teaching of the Ukrainian Language in Alberta”, about to be published.

1951 р., на прохання Г. Косташа, програмовий комітет міністерства освіти порекомендував українську мову й культуру в нижчих і вищих середніх школах Альберти як виборні предмети, „опшенс”. Відразу п. Косташ вислав до батьків запитник, щоб довідатися про зацікавлення. 1952 р. міністерство дістало відповіді: показалося, що 88% студентів дистрикту Смокі Лейк мають охоту взяти українську мову як виборний предмет.

На жаль, ще того самого року почалася в Альберті велика реорганізація шкільної системи, і до запровадження української мови й культури так і не дійшло. Все ж таки Г. Косташ не давав справі заснути, постійно ставив її на програму і повів широку акцію 1958 р., коли відбулися збори у Восетній, Ворспайті, Смокі Лейку, Белісі, Вільні та Спедені. Був тоді вибраний навіть окремий комітет, до якого ввійшли Рудяк (голова), Головайчук, Мироник, Пахолик, Макаренко і Нецик. До речі, на одних зборах у Белісі мова йшла про те, що українці домагаються своєї мови вже понад 20 років, і що крайня пора, щоб Канада зрозуміла, що знання інших мов і культур тільки збагатить канадську мозаїку. Пан Антонюк, секретар шкільного комітету в Смокі Лейку, в листі до батьків, писав про великі користі, що прийдуть зі знанням української мови: нове покоління, навчившись мови, пізнає й зрозуміє, з якого славного народу воно походить і випростує свої хребти. Отака праця була пророблена п. Косташем. Коли міністер освіти Алборг 1958 р. проголосив навчання української мови, Смокі Лейк дистрикт був уже готовий до цього.

6. Спад зацікавлення курсами

В академічному 1953-54 р. було в університеті Альберти три вечірні курси: початковий (15 лекцій); середній (30 лекцій), що тривав від жовтня 1953 р. до

30 березня 1954 р.; та курс української літератури (від Котляревського до сьогодні) теж 30 лекцій. На першому курсі було 36 студентів (провадив П. Лазарович), на другому було 39 студентів (провадив д-р О. Старчук), а на третьому, який провадив той самий викладач, було 60 студентів — разом 135.

Восени 1954 р. зацікавлення вечірними курсами спало, було тільки два курси, середній та української літератури. Середній, що тривав від 19 жовтня до 21 грудня, мав 15 лекцій і 18 слухачів, а курс української літератури тривав від 14 жовтня до 16 грудня, теж 15 лекцій — було 24 слухачі. Викладав д-р О. Старчук. Із „Канадійського фермера” довідуємося, що восени 1955 р. зацікавлення ще зменшилося: був лише курс, „Українська література ХХ століття”, що тривав від 13 жовтня до 15 грудня, 15 лекцій (викладав д-р Старчук, що мав лише 20 слухачів). Зацікавлення в основному спало через те, що не було т. зв. кредитів, а студенти без кредитів гадали, що тратять лише час.¹⁹⁾

1956 р. в університеті не було вже ніяких курсів, що спонукало централю КУК написати до едмонтонського відділу листа, із датою 12 квітня 1956 р., в якому централю пропонує, щоб відділ КУК узяв на себе моральну опіку над цими курсами. Вислід був такий, що в академічному 1957-58 р. вечірні курси відновилися: д-р Старчук вів середній курс, 18 лекцій, від 24 жовтня 1957 р. до 30 січня 1958 р. Було 25 слухачів.

7. Володимир Кохан

Українське шкільництво Альберти багато завдячує В. Коханові, ексекутивному директорові КУК. Він ще 1948-49. р. розробив детальний план підсилення українського життя в Канаді. Із його листа від 18 вересня

19 О. Старчук, „Курс української мови в Альбертійським університеті”, *Канадійський фермер*, 27 вересня 1954 р.

1954 р. довідуємося, що старання централі КУК завести українську мову в Манітобі провалилися, але зате були успішними в Саскачевані. Цитуємо:

Подаємо Вам до відома, що українська мова, як виборний предмет у *гайскулс* Саскачевану поширюється, бо вже в минулому році було аж шість шкіл, які навчали цього предмету — дві в Йорктоні, дві в Саскатуні і по одній у двох менших центрах. Український комітет хоче зберегти високий стандарт. Ми не бажаємо вводити її в школах, в яких немає компетентних викладачів.

Повідомляючи наш відділ в Едмонтоні, що централія КУК тепер знову відновляє акцію в Манітобі, В. Кохан пише, що „заіснувала тепер конечність започаткувати такі самі старання в Альберті” і аргументує це ось як:

Департаменти Освіти в трьох прерійних провінціях (Манітоба, Саскачеван, Альберта) повинні бути тими стараннями переконані, що українська мова для українських дітей є конечна... А тому державна школа повинна помагати... там, де є в школах відповідне число дітей, Департамент Освіти повинен завести навчання української мови. Треба доказувати, що експеримент з українською молоддю, яка покинула мову своїх батьків і цим самим віддалилася від української церкви і від українських організацій, ніяк не виправдав надій тих кругів, які проповідують ще донині тезу „Юніті ін юніформіті”. В більшості ця молодь розгубилася і звільнила себе взагалі від усякої суспільної контролі. Навіть особисто ця молодь не стала щасливішою.

В. Кохан пропонує: 1) створити шкільну комісію, 2) виробити плян детальної акції, 3) порозумітися з батьками, які мають дітей у шкільному віці, 4) скликати громадські наради, 5) звернутися до уряду з проханням завести українську мову в державних школах. Ідучи далі по тій самій лінії, вже наступного 1955 р. В. Кохан просить наш відділ, щоб домагатися університетських учительських курсів підчас ферій, на яких учителі „...могли б здобути для себе кваліфікації до навчання в канадських школах української мови, літератури, історії, географії, економії”, бо „у той спосіб

була б осунена найважливіша перешкода до навчання українських предметів у народних і вищих школах".²⁰)

Едмонтонський відділ КУК, відгукуючись на листи В. Кохана, не тільки став інтервенювати в університеті у справі вечірних курсів, не тільки почав організувати громадянство до шкільної акції, але навіть переконав шістьох священників, які почали навесні 1956 р. приватне навчання української мови в шістьох сепаратних школах, але в позашкільні години і без кредиту, з чого нічого не вийшло. Ще один лист п. В. Кохана до нашого відділу КУК треба згадати. 25 вересня 1956 р. він прямо вимагає створення шкільного комітету, зокрема в справі шкільних підручників, на яких виховується українська молодь:

...справді, до чого здалася вся наша робота з впровадженням українстики до університетів і до вищих шкіл (гайскуле), якщо ми рівночасно не переконаємо, кого слід, про конечність очистити шкільні підручники від забріханости і явної неправди, а подекуди навіть важких зневаг на адресу українського народу і його історії. Що про це мають думати українські діти, які мусять у школах вчитувати про український нарід таку науку? Як вони мають бути горді зі свого українського походження?

8. Перший шкільний комітет

Три місяці після одержання того листа, 28 грудня 1956 р., такий шкільний комітет в Едмонтоні був створений. Збори відбулися в бюрі тодішнього голови КУК бл. п. адв. Дмитра Янди, а присутніми, крім нього, були інсп. Г. Костац, П. Саварин, проф. Б. Р. Боцюрків, Д. Прокоп, О. Прийма, д-р О. Старчук, панство А. Стири і п. Лукавецький. Після вступних завваг п. Д. Прокопа і ширшої дискусії присутні вибрали на голову інспекто-

20 „Пресові вісті КУК”, Травень 1955.

Протоколи, написані автором статті з різних засідань КУК, КУПІП, видавництва „Гейтвей”, УНД. Теж власні записки.

ра Г. Косташа, на секретаря П. Саварина, і вирішили поважно почати акцію за впровадження української мови в державних школах і в університеті. З допомогою прийшли послі: Томин, Головач, Гордей, Мельник, а також українці-інспектори та вчителі: Г. Косташ, І. Горецький, Ф. Ганочко, К. Пирч, Д. Прокоп. Заговорили церкви, українська преса (зокрема „Українські вісті”), вся українська свідомо громада.

9. Відвідани в президента університету

21 жовтня 1957 р. едмонтонський відділ КУК, за підписами адв. Д. Янди (голови) і П. Саварина (секретаря), написав до президента Альбертського університету, д-ра Ендрю Стюарта, довгого листа, домагаючись університетських кредитованих курсів української мови у відділі модерних мов.²¹⁾ 4 листопада 1957 року загостив до Едмонтону голова централі КУК о. д-р Василь Кушнір. Користаючи з його перебування в Едмонтоні, секретар П. Саварин подбав про побачення з президентом, д-ром Стюартом. Підчас розмови о. д-р В. Кушнір і П. Саварин ще раз з'ясували справу навчання української мови в університеті і в середніх школах Альберти.²²⁾ Спочатку президент д-р Стюарт поставився до справи досить холодно, але після півторагодинної аргументації і розмови з о. д-ром В. Кушніром і П. Саварином він змінив своє ставлення й пообіцяв передати справу на обговорення до управи університету (Борд оф Гавернорс).

21 Записки автора статті з різних засідань: КУК, КУПіП, Плас-ту, УПНІ, І УД УНА, видавництва „Гейтвей”.

П. Саварин, „Чому негаразд із нашими рідними школами”, *Українські вісті*, 6 червня 1960 р.

Є. Ш. „Поставити українську справу на належну базу, — каже М. Лучкович”, *Українські вісті*, 11 грудня 1961 р.

22 „Зустріч із президентом КУК о. д-ром Василем Кушнірем”, *Українські вісті*, 11 листопада 1957 р.

13 листопада 1957 р. президент Стюарт повідомив, що справа української мови в університеті була обговорена на засіданні управи університету, і що йому доручено спершу прослідити програму навчання в інших університетах, а щойно тоді прийде до рішення. Крім того, він заповнив КУК, що береться до справи поважно, і що вже доручив д-рові Старчукові зібрати інформації про навчання української мови в інших університетах, зокрема в Канаді. Це завдання було виконане. З канадських університетів дуже помічними були листи від професорів К. Андрусичина, Я. Рудницького та Ю. Луцького. Управа університету дістала точні дані про навчання української мови чи не в усіх університетах світу. Усе ж таки листування в цій справі тривало повний рік. Д-р Волтер Джонс, академічний заступник президента, ніяк не міг погодитися з фактом, щоб в університеті запровадити українську, а не російську мову. З політичного погляду це зрозуміле. 7 грудня 1957 р. президент Стюарт дав нам знати, що запровадити українську мову в академічному році 1958-59 неможливо. Те саме написав д-рові Старчукові академічний заступник президента, д-р Джонс, 21 жовтня 1958 р. Декан гуманістичного факультету д-р Д. Е. Смит навіть 1959 р. був проти, але в той час зупинити акції вже не міг, бо за українську мову виступила „Комісія Камерона”, і альбертський уряд проголосив, що запроваджує українську мову в середніх школах.

10. Королівська комісія Камерона

„Королівська комісія в справі освіти” була створена розпорядком уряду, ч. 2009/57, 31 грудня 1957 р.²³) Її очолив сенатор Д. Камерон, а ввійшли до неї Г. Л. Моват, В. Гансен, І. Тейлор, Н. В. Даглес та І. С. Кормек.

23 *Report of the Royal Commission on Education* (Edmonton: Queen's Printer), 9 Nov. 1959.

Завданням комісії було: скріпити якість і ефективність навчання в державних школах Альберти, розглянути існуючі течії і дати напрямні на майбутнє. Комісія проголосила, що будуть слухати свідчення зацікавлених освітою осіб чи організацій. Коли відділ КУК довідався, що можна дати цій комісії „бріф”, то відразу створив комітет у цій справі, до якого ввійшли Д. Янда (голова), П. Саварин (секретар), д-р О. Старчук, д-р Б. Р. Боцюрків, П. І. Лазарович та О. Демко — члени. За місяць „бріф” був готовий і надрукований (квітень, 1958 р.) з таким заголовком: „Бріф королівській комісії в справі освіти в Альберті”. Він домагався запровадження української мови як виборного предмету в початкових і середніх школах Альберти.²⁴) У ньому йшла мова про культурний плюралізм у Канаді, про питому вагу української мови в Альберті і про те, що вона (мова) є основою релігійного, організаційного, культурного і суспільного життя тутешніх українців. Підписали від імени КУК адв. Д. Янда (голова) і П. Саварин (секретар) і вручили комісії сенатора Камерона під кінець квітня 1958 р. Крім нашого „бріфу”, до комісії надійшли інші подання: солідно опрацьований „бріф” Централі Українців Католиків, за підписом Владика Кир Ніля Саварина, (той же Владика теж інтервенював в архієпископа Джордана, в справі навчання української мови й релігії в сепаратних школах), „бріф” від Українських Католицьких Батьків, департаменту гуманістичних наук Альбертського університету і С. Н. Оди́нака та В. Свистуна, останнього — з Вінніпеґу. Усі згадані подання рекомендували навчання української мови в школах Альберти. Додаткові усні переслухання відбулися 16 серпня 1958 р., а представниками КУК були П. Саварин (голова делегації), С. Бойко, д-р Л. Г. Фарина і Д. Храпко. Рекомендації комісії Камерона, що з’явилися друком 5 листопада 1958 р., вже не були

24 *Brief to the Royal Commission on Education in Alberta* (Ukrainian Canadian Committee, Edmonton), April 1958.

новиною, бо три дні після переслухання представників відділу КУК, тобто 19 серпня 1958 р. на вічі в Боневілі, міністер освіти Андерс Алборг проголосив навчання української мови в XI і XII клясах середніх шкіл Альберти, починаючи з 1959 р. Це історичне проголошення з'явилось в едмонтонському щоденнику 20 серпня 1958 р.:

Ukrainian language instruction will be offered in Alberta high schools starting in the fall of 1959. Education Minister Anders Aalborg announced in Bonnyville Tuesday. It will become the fourth language other than English offered in Alberta high schools. French, German and Latin are now offered, the latter two in relatively few schools. Mr. Aalborg said he was making the announcement in Bonnyville because the first request for the addition of Ukrainian to the high school curriculum came from that district. Dr. W. H. Swift, deputy education minister, said Wednesday it will not be known until this fall whether the course will be offered as a non-matriculation option, or whether it will be accepted as a second language for matriculation credits by the University of Alberta. The University's decision will have a bearing on the hours and years of instruction to be offered, he said. Dr. T. C. Byrne, chief superintendent of schools, has been instructed to establish a committee to go into the question of the nature of the course texts, and so on, Dr. Swift said. Mr. Aalborg made the announcement at a Social Credit nominating convention at Bonnyville, in northeastern Alberta.²⁵

Звідомлення комісії Камерона, на стор. 169, згадує про рішення уряду Альберти дозволити навчання української мови в XI і XII клясах середніх шкіл, одночасно подано, що ще не відомо, чи матиме вона матрикуляційну силу. Все таки, зроблено рекомендації, які треба згадати:

- 91 That in all schools in which the board by resolution decides to offer a primary course in one or more languages which represent mother tongues in the community, the provisions and status now accorded French be extended to these other languages.
95. That a special committee including language specialists, teachers and education officials, be established to review and guide efforts of accredited schools....

Рекомендовано навчання не лише французької, але якої-

25 "Ukrainian to Be Taught in Schools", *The Edmonton Journal*, 20 Aug. 1958.

небудь іншої живої мови в 7—12 клясах державних шкіл Альберти, навіть створення окремих комітетів, які б керували навчанням новітніх мов.

11. Створення „Підкомітету української мови”. Акція за здобуття студентів. Курс учителів.

На бажання міністерства освіти КУК призначив до т. зв. „Підкомітету української мови” наступних осіб: І. Горецький (голова), С. Бойко (секретар), Г. Косташ, д-р О. Старчук, Й. Мельничук та І. Гуцуляк. На зв'язкового підкомітету призначено П. Саварина. 3 жовтня 1958 р. цей підкомітет і д-р Т. Ц. Бернс та М. Л. Ватс із міністерства освіти зібралися в адміністраційному будинку на першу нараду.²⁶⁾ Метою наради було: 1) до кінця квітня 1959 р. накреслити програму навчання, 2) визначити мету навчання української мови, 3) знайти підручники, 4) передбачити кількість студентів, що візьмуть українську мову, 5) подумати про вишкіл учителів української мови. 20 листопада 1958 р. підкомітет зібрався на другі збори, цього разу в університетській бібліотеці, щоб детально визначити мету, а також подумати над підручником. Про завдання говорив д-р О. Старчук, він же й накреслив загальний плян навчання, а при тому прочитав листи від голів слов'янських відділів університетів Торонта, Манітоби й Саскачевану. Присутні обговорювали підручник Шклянки, Стечишина, Рудницького, але остаточно зупинилися на зразках лекцій д-ра Яра Славутича, присланих із Монтерею, що їх показав інсп. І. Горецький.

26 жовтня 1958 р. в будинку Королівського українського канадського легіону відбулося віче.²⁷⁾ Головою

26 Minutes of the Subcommittee on Ukrainian, Department of Education, Alberta.

27 „Справа української мови в державних школах Альберти залежить головно від нас самих”, — каже С. Бойко”, *Українські вісті*, 3 листопада 1958 р.

був П. Саварин, а головним промовцем — учитель Степан Бойко. Присутніх було понад 200 осіб, крім того, що це було в неділю. Заслухавши п. Бойка, присутні кілька годин дискутували на тему становища української мови в школах Альберти, підручників, учителів, кредитів в університеті, а також учнів. У той час було вже відомо, що міністерство освіти Альберти переведе опитування, щоб виявити кількість студентів української мови в 1959 р. Рішено було повести акцію за вписи на українську мову у зв'язку з якою треба зокрема згадати магістра Юрія Стефаника, який уклав у ту справу багато часу та енергії.

3 листопада 1958 р. рада факультету гуманістичних наук мала засідання — на ньому вирішено zorganizувати влітку 1959 р. в Альбертському університеті кредитований курс для вчителів української мови.²⁸⁾ Внесок подав проф. Е. Грін, підтримав проф. фон Ріхтгофен. Вони мотивували свій внесок тим, що якщо уряд Альберти проголосив навчання української мови в середніх школах Альберти, то університет повинен дати компетентних учителів. Дальша дискусія виявила, що не всі погоджувалися з рішенням уряду, і не всі були за кредитуванням цього курсу для вчителів української мови, але внесок прийнято одностайно. На цей курс рішено допустити лише кваліфікованих учителів і студентів з учительського факультету, але в жодному випадку студентів із гуманістичного факультету. На викладача запрошено д-ра О. Старчука. Проф. Грін тоді заявив, що його зазданням було лише допомогти д-рові Гіллесові почати навчання в середніх школах, але не виключено, що згодом українська мова може бути введена як друга слов'янська мова у відділі новітніх мов. Рада факультету гуманістичних наук вирішила не дискутувати питання, чи українська мова повинна мати матрикуляційну силу, мовляв — передчасно.

28 Minutes of General Faculties Council, U of A, Alberta.

12. Реакція деяких кіл

Заяву міністра освіти Андерса Алборга у Боневілі прийняли українці з захопленням, як справді приемну і довгождану вістку, але деякі наші співгромадяни зчинили великий галас і запротестували проти навчання української мови, зокрема в англomовних газетах Едмонтону й Калгарі.²⁹⁾ До речі, „Калгарі геральд” помістив навіть передовицю проти навчання української мови „Немає місця на нову мову” і листи до редакції. Багато листів до редакції помістив також „Едмонтон джорнал”. Передовиця в калгарській газеті та листи до редакцій, зокрема лист якогось типа під заголовком „Чому ще й ці додатки?”, що з’явився в „ЕДЖ” 25 вересня 1958 р., підписавшись словами „один, який змінив своє ім’я”, викликали палку дискусію на тему українців у Канаді та їхньої мови. З дискутантів треба згадати добрі листи Михайла Лучковича, д-ра О. Старчука, І. Дубети, Стефана Гриколяка, Тетяни Павлицької, П. Саварина. Дискусія тривала кілька місяців. Деякі дописувачі прямо ображали нас, провокативно заявляючи, що ми є „тільки групою, яка не має ні окремої країни, ні історії”, інші запитували „чому не російську мову?”, а ще інші чемно радили „якщо ви в Римі, то робіть так як римляни роблять”. Правда, це була лише реакція через газети, бо офіційні кола, принаймні офіційно, повелись інакше. 20 вересня 1958 р. Д. Янда і П. Саварин відбули з міністром освіти довшу розмову на тему запровадження української мови, узгіднили плян дії, а головню — склад окремого підкомітету української мови, про що вже була згадка. Незабаром ті ж самі панове відвідали прем’єра Е.Менінга, щоб подякувати за рішення запровадити українську мову в школах Альберти, а одночасно попросити, щоб він допоміг перемогти нехить адміністрації, урядової і шкільної, що почала

29 Letters to the Editors, *The Edmonton Journal*, 1 & 2 Feb. 1958, 17 Jan. 1959.

наші заходи гальмувати. Теперішній сенатор, а тоді прем'єр Альберти Е. Менінг тоді сказав, що ніхто не зможе змінити його рішення: якщо маємо вчителів і підручник, то навчання почнеться вже наступного року, як було сказано. Д. Янда і П. Саварин йому відповіли: „вчителів маємо, а підручник видамо”.

13. Видавництво „Гейтвей”

Легко сказати, та нелегко виконати. Треба було відразу взятися до організування видавничої спілки, провести збірку грошей. Так і зроблено. Зразу ж після відвідин прем'єра ми зорганізували видавництво з такою управою: Д. Янда (голова), П. Саварин (секретар), д-р Н. Голубицький (скарбник), В. Середа, Д. Фербей та І. Г. Козяк — члени. 12 січня 1959 р. видавництво „Гейтвей Паблішерс Лтд.” було зареєстроване. Інкорпорацію безкоштовно перевів П. Саварин, а документи підписали Д. Янда, І. Ісаїв, Д. Фербей, Г. Барабаш і П. Саварин як свідок. П. Саварин зайнявся збіркою грошей і до двох місяців, після сотні розмов, зібрав \$4,300.00, по \$100.00 за один уділ: український відділ Королівського канадського Легіону купив 10 уділів, Український Народний Дім — один уділ. Ось імена тих ентузіястів української мови, які склали по \$100.00 на перший підручник:

Б. Татарин, Г. Барабаш, Д. Фербей, Л. Івасюк, В. Мальований, І. Ісаїв, д-р Н. Д. Голубицький, Д. Янда, П. Саварин, д-р І. Верховин, В. Середа, д-р П. Козяк, І. Г. Козяк, Б. Мельничук, В. Романюк, д-р Б. Михайлишин, Я. Давидюк, В. Базюк, д-р С. Яремчук, П. І. Лазарович, С. Бойко, д-р М. М. Середа, д-р Р. Лишак, Й. Лазаренко, П. Свист, д-р О. Стечишин, д-р І. Смутьський, Г. Йопик, П. Пухкий, І. Горецький, д-р Я. Онуферко, д-р Д. Мельник, Укр. Народний Дім і Укр. Канадський Легіон (разом 43 уділи).

Видавнича спілка „Гейтвей” за час свого існування видала два підручники д-ра Яра Славутича: *Conversa-*

tional Ukrainian — три видання, перше — в двох томах (2,000 примірників), друге, в одному томі (5,000 примірників) і третє також в одному томі (3,000 примірників); Ukrainian in Pictures — 3,000 примірників.³⁰⁾ Від 12 січня 1959 р. до 23 жовтня 1961 р. всі справи видавництва вів бл. п. Д. Янда. Він же переписувався з видавництвом „Тризуб” у Вінніпезі щодо друку першого видання — велика праця! Від 23 жовтня 1961 р. до 23 листопада 1969 усі справи видавництва вів П. Саварин. Книговодом від самого початку був п. Володимир Базюк. Тепер справами видавництва займається власник української книгарні в Едмонтоні п. Богдан Мельничук.³¹⁾

14. Д-р Яр Славутич

Ми вже згадували про те, що підкомітет української мови на своєму засіданні 20 листопада 1958 р. зупинився у своєму виборі над лекціями д-ра Яра Славутича. 14 липня 1959 р. едмонтонський щоденник приніс таку вістку: „Український підручник для шкіл Альберти вже приготований”.³²⁾

A Ukrainian textbook has been specially written for the courses in the Ukrainian language to be offered in Alberta high schools. It is Conversational Ukrainian by Slavutych. The selection of this textbook has been among preparations the Alberta department of education has been making for the Grade 11 and 12 courses which will be offered for the first time this fall, says M. L. Watts, director of curriculum. The author of the book, originally from the Ukraine, now lives in California. He has instructed members of the United States armed forces in Ukrainian.

About 750 copies of the book have been ordered, Mr. Watts said. He said it was too early to estimate how many would enter the courses or how many school districts would offer them. Some 40

30 П. Саварин, „Український підручник для шкіл Альберти”, *Українські вісті*, 20 липня 1959 р.

31 П. Саварин, „Приготовляють третє, доповнене видання шкільного підручника”, *Українські вісті*, 27 листопада 1969 р.

32 “Ukrainian Text Prepared for Alberta Schools”, *The Edmonton Journal*, 14 July 1959.

teachers are taking a beginner's course in Ukrainian at the University of Alberta's summer session this year in preparation to teach the subject. Mr. Watts said that the matter of selecting the teachers for the courses is critical. The Ukrainian courses are supposed to be parallel with the other high school language courses offered in Alberta. Dr. Walter Johns, president of the University of Alberta, said Monday that the university would not decide whether to accept the courses as part of university entrance requirements until it is seen how they go in the high schools. He pointed out that since students will be studying Ukrainian in high schools for the first time this year, it will be two years before any have completed both the Grade 11 and 12 courses. Successful completion of one of the grade 12 language courses offered in the past is necessary before entering most university courses. He said the university wants to test out these new courses and see what the calibre of the teaching will be.

Д-ра Яра Славутича, що викладав тоді в Каліфорнії, знайшов голова інсп. І. Горецький, діставши його адресу від Юрія Стефаника. Д-р Славутич радо погодився, коли І. Горецький попросив його відразу ж приготувати підручник для студентів X—XII клас, "що вже трохи знають українську мову і вживають її в родині". Так народився підручник „Конверзейшенел Юкрейніен”, перший том якого з 50-ма лекціями появився влітку 1959 р., а другий том — із 25-ма лекціями — в 1960 р. Коли за якийсь час показалося, що студентів, які „знають українську мову”, було мало, д-р Славутич приготував інший, новий підручник *Ukrainian for Beginners*, який міністерство освіти відразу схвалило до вжитку в IX і X класах. Трохи пізніше коли міністерство дозволило навчання української мови від 7-ої класи, д-р Славутич приготував третій підручник, уже згаданий „Юкрейніен ін пікчерс” (1965), а 1969 р. — першу частину четвертого підручника „Українська мова за зорово-слуховою метою”. Усі ці чотири підручники схвалені міністерством до вжитку. Проф. Славутич, крім написання згаданих підручників і викладання української мови й літератури в університеті, багато причинився до популяризації нашої мови в Альберті. Він часто писав, як також робив доповіді на цю тему,

в Едмонтоні та по всій провінції, брав участь в учительських конференціях, а також написав дві наукові праці: „Розмовна метода навчання української мови” (видало товариство українських учителів у Торонті, 1961 р.) та англійською мовою „Українські підручники в Канаді” (у книзі „Слов’яни в Канаді”, том III, 1971 р.).

Варто згадати, що Славутичів двотомовий підручник „Конверзейшенел Юкрейніен” вийшов у Бельгії в 1968 і 1969 роках французькою мовою, а тепер готується до друку португальське видання у Бразилії. як також четверте видання англійською мовою.

15. Урядове опитування. — Університет вирішує запровадити українську мову.

Вістку про опитування приніс едмонтонський щоденник 13 вересня 1958 р.:

The provincial government has announced that a survey will be conducted in secondary schools later this year to determine the number of students interested in taking instruction in Ukrainian. Earlier, the education department had announced plans to offer courses in the Ukrainian language next year effective September, 1959, two courses in Ukrainian language and grammar will be offered as optional subjects on the same basis as Latin, French and German. Ukrainian 20 will be offered in Grade 11 and Ukrainian 30 in Grade 12. A Departmental examination will be conducted for Grade 12 students in Ukrainian in June, 1960. Prior to next March the education department will choose suitable text books, reference books and readers and will stock them at the school book branch. During the next few weeks education department officials will meet with University of Alberta representatives to seek recognition of the new courses by the university for matriculation purposes. Also discussed will be courses in Ukrainian at the University level and training of high school teachers who will be instructing in the language.³³)

Я навмисне подав цю простору цитату, щоб показати, як дійшло до того, що університет вирішив пек-33 „Українська мова в Альберті”, *Український голос*, 3 вересня 1958 р.

“Survey to Find Students Wishing Study Ukrainian,” *The Edmonton Journal*, 13 Sept. 1958.

ревести курс для вчителів української мови влітку 1959 р. (внесок проф. Е. Гріна). Рішення університету запровадити українську мову у відділі новітніх мов, яке прийнято 1 грудня 1958 р., теж було частинно спонукане урядом. Іншими словами, університет запровадив українську мову щойно тоді, коли уряд запровадив її в середніх школах.

Під кінець 1958 р. „Едмонтон джорнал” приніс вістку, що близько 1,400 студентів заявило, що візьмуть українську мову, якщо університет признає кредити.³⁴⁾ Вістку подав Т. Ц. Бернс, головний суперінтендент альтбертських шкіл, що переводив опитування. 1,166 студентів тоді подало, що братимуть українську мову лише тоді, коли вона буде кредитована. У той же час 56 учителів-українців подало, що вони думають, що мають кваліфікації навчати української мови, а 82 інших учителів подало, що бажають набути кваліфікації на окремих курсах, щоб дістати право викладати. Рішення університету перевести курси для вчителів української мови улітку 1959 р. формально подав у легіслятурі д-р В. Г. Свіфт, 22 грудня 1958 р., як повідомляє „Едмонтон джорнал” 23 грудня 1958 р.³⁵⁾ Цікаво, що він підкреслив, що університет далі нерішений, чи признати кредити українській мові. Мабуть, він сам не був за те.

Коли ж університет остаточно вирішив запровадити курси української мови на рівні з іншими мовами, 1959 р. записалося на них... 8 студентів. Курс вів д-р О. Старчук. Не краще пішло і в наступному, 1960 році: на курсі У-100 новоприбулий д-р Яр Славутич мав двох студентів, а на курсі У-300 — 4 студенти. Серед студентів літніх кредитованих курсів 1960 і 1961 р., які вів д-р Славутич, де було 17 і 14 осіб, а серед них — Д. Струк, тепер професор української мови й літератури Торонтонського університету, і О. Прокопів, те-

34 “1,400 Willing Study Ukrainian,” *The Edmonton Journal*, 11 Nov. 1959.

35 “Plan Two Courses on Ukrainian,” *The Edmonton Journal*, 23 Dec. 1958.

пер професорка української мови Калгарського університету. Малу кількість студентів на зимових семестрах треба пояснити тим, що не всім студентам дозволяли брати ті курси. Деякі адміністратори ще просто гальмували справу.

16. Перші наслідки

„З великої хмари — малий дощ”. Це характеризує стан навчання української мови в державних школах Альберти на початку. Коло 1,400 студентів заявило, що готові брати українську мову. Насправді, в листопаді 1959 р., після безлічі зборів, закликів і нарад у справі навчання, ми дізналися від міністерства освіти, що тільки 426 учнів та учениць учаться української мови в середніх школах Альберти.³⁶⁾ Хоча це число до кінця року знизилося до 322 студентів, для історії треба занотувати тих перших, учителів та учнів. Подаю за даними з протоколу підкомітету української мови, очоленого І. Горецьким (16 жовтня 1959 р.):

Назва школи	число учнів	Учитель
Інісфрі	8	А. Е. Чорний
Вегревіль	34	Л. Майко
Вегревіль—Сент Мартінс	7	В. Бусько
Ендрю	20	І. В. Гуцуляк
Лямонт	18	Н. Лопашук

³⁶ “40 to Learn Ukrainian in Edmonton,” *The Edmonton Journal*, 29 Aug. 1959.

Information received from J. E. Reid, Ed. D. Director, Research, Development and Examinations, Department of Education, Alberta.

Information received from Phillip A. Lamoureux, Ed. D., Associate Director of Curriculum (Languages), Department of Education, Alberta.

Information received from Duncan D. Campbell, Director of Extension, U of A.

Information received from G. Schaarschmidt, Chairman, Department of Slavic Languages.

Information received from E. E. Balay, Administrative Assistant, Correspondence School Branch, Department of Education, Alberta.

Ардмор	15	В. Савчук
Смокі Лейк	32	І. Скоропад
Торгілд	18	І. Татарин
Редвей	14	Н. Стира
Нюбрук	14	П. Флорія
Редвотер	19	П. Музика
Мондер	14	П. Малько
Дервент	25	С. Й. Висоцький
Мирнам	23	Ф. Шимко
Гері Гил	13	Н. Витвицький
Вілінгдон	21	І. Гордей
Ту Гилс	23	Д. Поділюк
Едмонтон—Страткона	15	Г. Мосійчук
Едмонтон—Вікторія	45	В. Е. Косташ, Н. Пухкий
Едмонтон, св. Йосифа	49	А. Царук

1,166 студентів заявило, що візьмуть українську мову, якщо вона буде кредитована, а кредитів не запевнено 1959 р. Суть однак у тому, що українці, діставши право вчитися української мови в державних школах, так слабо покористувалися ним. Провід української спільноти забив „на сполох”, а газети подали ці сумні цифри до відома: „Українські вісті” вмістили передовицю „Ще скромніший вислід”,³⁷⁾ а „Вільне слово” — статтю „Прикрі та неславні факти”.³⁸⁾

Не багато краще пішло з літніми курсами для вчителів української мови в середніх школах Альберти, зорганізованих університетом. 1958 р. 56 учителів заявило, що вони думають, що мають кваліфікації навчати української мови, а 82 учителі подали, що візьмуть курс української мови на університеті, щоб такі кваліфікації дістати. Коли почався курс, д-р О. Старчук зареєстрував на ньому 43 студенти (були вони оголошені ще 2 грудня 1958 р.), а насправді ходило тільки 29, щоб дістати кредити, і кілька слухачів. У тому числі було тільки 20 учителів, із чого — 18 українців. Ще гірше те, що

37 „Ще скромніший вислід”, *Українські вісті*, 16 жовтня 1959 р.

38 „Прикрі та неславні факти”, *Вільне слово*, 5 березня 1960 р.

кваліфікації, на жаль, дістали *лише 15 осіб*. Багато зголошених студентів та вчителів не прийшло на курс, або знайшли собі літню працю, або злегковажили.³⁹⁾ Д-р О. Старчук, що вів цей курс, аналізує цей стан у статті в „Українських вістях” під заголовком „Справа української мови в школах Альберти” і має рацію,⁴⁰⁾ зате п. О. Роїк, який тоді теж проаналізував причини такого сумного стану в статті „За рівноправне становище української мови в Альбертському університеті”, не має повної рації.⁴¹⁾ Рік пізніше, той же п. Роїк, у „Канадійському фермері” вияснює труднощі з українською мовою в середніх школах, і знову вину скидає на „брак кредитів” в університеті,⁴²⁾ але треба сказати, що велика доза вини таки по нашій власній стороні.

17. Дві конференції

Щоб рятувати справу, КУК скликав окрему нараду 12 січня 1960 р., присвячену виключно справі української мови, і вибрав другий шкільний комітет у такому складі: Іван Ісаїв (голова), адв. Іван Дікур (секретар) та інсп. І Горецький, Василь Косташ, Осип Прийма і проф. Б. І. Боцюрків — члени. Цей комітет відразу взявся до праці і на кількох наступних зборах вирішив повести

39 „Відбудеться курс української мови для вчителів і студентів”, *Канадійський фермер*, 15 грудня 1958 р.

„Закінчили курс учителів української мови”, *Новий Шлях*, 28 серпня 1959 р.

„Літній курс для вчителів української мови” *Канадійський фермер*, 20 липня 1959 р.

„Українська мова на сесії Альбертського університету”, *Свобода*, 27 серпня 1960 р.

40 О. Старчук, „Справа української мови в школах Альберти”, *Українські вісті*, 11 січня 1960 р.

41 Олександр Роїк, „За рівноправне становище української мови в Альбертському університеті”, *Українські вісті*, 25 липня 1960 р.

42 О. Роїк, „Українська мова в середніх школах Альберти”, *Канадійський фермер*, 18 грудня 1961 р.

акцію в чотирьох напрямках: 1) заохочувати учнів записуватися на українську мову, 2) заохочувати вчителів брати літні вчительські курси в університеті, 3) видавати потрібні підручники й посібники („гайдс”), 4) домогтися визнання української мови як матрикуляційного предмету в університеті. На увагу заслуговують ширші наради, скликані цим комітетом 28 січня 1960 р., з участю представників усіх організацій, преси і т. п. Тоді взяло участь п'ять (із 11-ти) українських інспекторів: Михайло Галт (Атабаска), І. Горецький (Торгілд), Г. Косташ (Смокі Лейк), Микола Миськів (Ту Гилс) та Кирило Пирч (Ледук). По вступному слові голови комітету п. І. Ісаєва тривала дискусія. Тоді детально обговорено стан навчання. Прийнято постанову — впливати через пресу, церкви та вчителів на учнів, щоб вони вписувалися на українську мову, і на вчителів, щоб готові були вчити. З ініціативи п. Ісаєва рішено попросити проф. Симпсона написати маленьку роз'яснювальну брошуру *Why Learn Ukrainian* для розповсюдження між студентами і громадянством. Для підготовки учительської конференції комітет скликав ще одну нараду, 9 березня 1960 р., з участю одного інспектора і чотирьох учителів. Організацію конференції доручено було В. Косташеві, д-рові О. Старчукові та А. Стирі. Ця конференція відбулася 21 квітня 1960 р. згідно з планом.⁴³⁾ Головою був інсп. Микола Миськів, із Ту Гилс, секретарем — п. В. Косташ. Було присутніх 16 інспекторів і вчителів та 11 гостей. Обговорено „статус” української мови в університеті, висловлено думку, що кредити будуть залежати від рівня навчання в середніх школах, а це знову буде залежати від учителів, що навчатимуть української мови. В. Косташ поділився з присутніми труднощами в навчанні української мови: нерівне знання мови, брак кредитів тощо. Його брат, Г. Косташ, твердив що учні починають учитися мови запізно: треба її починати вчити від першої кля-

43 Протокол зборів, написаний автором статті.

си, як рекомендувала комісія Камерона. І. Горецький, у своєму слові, дуже багато надій покладав на новітні способи навчання, т. зв. шкільні лябораторії. П. Ісаїв роздав присутнім надруковану брошурку проф. Симпсона, яку зафундував КУПіП. І. Горецький уперше продемонстрував застосування „тейпів”. До речі КУПіП покрив тоді не лише кошти друку брошури проф. Симпсона, але й кошти конференції. До шкільного комітету вибрано додаткових осіб: А. Стиру, Н. Скоропада. Ф. Шимка, П. Малька, Г. Петрика, Л. Майка, А. Й. Шандра та проф. Яра Славутича. Цю конференцію можна вважати за матір товариства українських учителів Альберти, яке було засноване пізніше, 22 червня 1963 р.

18. І. Горецький і підкомітет української мови

Тепер треба зупинитися над урядовим підкомітетом української мови, довгі роки під керівництвом І. Горецького, а згодом — М. Миськова. Цей підкомітет відіграв надзвичайно важливу роль в справі навчання української мови. Крім приготування підручників, посібників, читанок, він виробляв програми, складав тексти для іспитів, думав над новими методами тощо. Навіть бив на сполох, коли треба було. Цей підкомітет, у додаток до „Конверзейшенел Юкрейнієн” проф. Славутича, поручив такі його підручники й посібники для вжитку — „Юкрейнієн ін пікчерс”, „Юкрейнієн фор бегінерс”, а також „Інтродакторі Юкрейнієн фор Гай Скулс” (Н. Лабюк), „Юкрейнієн граммар” (Ілля Шклянка), „Рідна пісня”, „Рідінгс фром Юкрейнієн Фолклор” (Я. Б. Рудницький), „Юкрейнієн Рідер” (Івах та Юзик) „Княжа слава” (Лотоцький), „З татарської неволі” та „Блудний син” (А. Чайковський).

1965 р. цей підкомітет добився кореспонденційного курсу української мови, а В. Косташ дістав завдання підготувати скрипти, що він і зробив. Уже 1966 р. наші

студенти могли брати Юкр.-10 у цей спосіб. 1966 р. 82 студенти скористалися з цього — поважне число! 1966 і 1967 р. можна було брати кореспонденційним шляхом Юкр.-10, а 1968 і 1969 р. також Юкр.-20. На зборах цього підкомітету 15 січня 1969 р. прийнято рішення домагатися також Юкр.-30 тим же шляхом, що й стало дійсністю.⁴⁴⁾ З ініціативи цього підкомітету 1966 р. три кляси експериментували в усній українській мові, а саме дві кляси в Торгілд і одна в Редвей. Вони вживали підручника д-ра Славутича „Юкрейніен ін пікчерс”, „гайд” до якого підготували вчителі п-і Марія Волощук і п. Іван Рубашевський. Ті самі кляси додатково вживали буквар Л. Дєполовича. Так почалося навчання від 7-ої кляси.

До речі, на зборах цього підкомітету 19 квітня 1966 р. зроблено рішення почати навчання української мови за новою зорово-слуховою системою (методом), зокрема в нижчих середніх школах. На зборах цього підкомітету 1 листопада 1968 р. було продемонстровано стрічки й фільми з навчанням за цією методою. Тоді ж рішено вислати їх різним учителям для випробування. 27 червня 1969 р. відбувся в Едмонтоні мовний семінар, присвячений навчанням за новою методою. Керували ним п-і Рома Франко із Саскатуну і п. Джан Г. Лонг із Філадельфії. Було 32 учасники. Семінар відбувся в Інституті св. Івана і пройшов із великим успіхом. Список учасників:

І. Войко, Н. Хміляр, Ф. Прокоп, М. Т. Грекул, К. Гаврилюк, П. Малько, В. Мартиник, М. Мочульський, В. Муканик, Ф. Пелех, А. Підручна, П. Пира, А. Романюк, Ю. Саганський, Н. Сенів, сестра Боніфатія, сестра Йосифа, се-

44 Information received from E. E. Balay, Administrative Assistant, Correspondence School Branch, Department of Education, Alberta.

45 Петро Зварич, „В справі української мови в середніх школах і на університеті в Альберті”, *Український голос*, 6 січня 1960 р.

П. Саварин, „Професіоналісти і підприємці признають нагоди”, *Українські вісті*, 19 листопада 1964 р.

стра Петронеля, Н. Скоропад, М. Слабий, Б. Славутич, Е. Славутич, М. М. Снігур, П. В. Сорочук, М. Сулима, С. Сирник, Х. Татчин, Н. Ткачук, О. Васараб, Е. В. Волошин, С. І. Висоцький, С. М. Задорожна.

Крім І. Горецького, голови підкомітету протягом десяти років, треба згадати В. Косташа, його довголітнього секретаря, а також Й. Мельничука, члена підкомітету, одночасно довголітнього голови товариства українських учителів.

19. Моральна й матеріальна підтримка громади

Шкільний комітет, очолений п. Ісаєвим, вирішив заохочувати студентів української мови стипендіями і звернувся в тій справі до українського громадянства. Ще раніше Альберта мала своїх меценатів-добродіїв в особі Петра Зварича. „Український голос” від 6 січня 1960 р. вмістив вістку, що П. Зварич призначив суму \$25,000.00 на стипендії для студентів української мови, з чого \$15,000.00 на нащадків Зварича, а \$10,000.00 на студентство з українського загалу. Жест, гідний наслідування. Коли йдеться про українську мову в середніх школах і в університеті, то після 1960 р. жертівні одиниці та організації створили багато стипендій, із яких користають і досі. Це Королівський українсько-канадський легіон, КУПіП (щорічно уфундує в університеті ще й річні „Шевченківські лекції”), ЛУКЖ, Союз Українок Канади при катедрі св. Івана, УНС, КУК, Інститут св. Івана та інш.⁴⁵)

Моральна підтримка громади дуже багато важить, а її не бракувало, зокрема на початку. Вона приходила в першу чергу від централі КУК — збереглося багато інструкцій, закликів, резолюцій. Треба поставити поряд і його складові організації: ТУС, УНО, БУК, ЛВУ, КУПіП (Клуб українських професіоналістів і підприємців), наші церкви. Багато робила преса. Були заклики

й по радіо, на різних зборах, нарадах, вічах. Треба згадати промови на різних зборах інж. К. Теличка, промову судді І. Соломона з Вінніпегу (3 грудня 1961 р.), адв. Ю. Стечишина із Саскатуну.

20. Інж. Микола Фляк

1963 р. виникли дві організації, що мали значення для українського шкільництва в Альберті: Український Публіцистично-Науковий Інститут і Товариство Українських Учителів. УПНІ народився 5 квітня 1963 р. з ініціативи бл. п. інж. Миколи Фляка, який до своєї смерти в 1973 р. був фактично його душею, хоча його правою рукою довгі роки був бл. п. Михайло Лучкович. Завданням було поширювати правду про Україну, спростовувати фальшиві інформації, чи то в енциклопедіях чи у всяких підручниках, книжках, мапах тощо. Уже на першому році свого існування цей інститут (членство спочатку складалося з 9 осіб, а тепер — біля 30) вислав 34 листи до різних видавництв, інституцій чи авторів, спростовуючи невірні інформації про Україну, з проханням узяти їх до уваги, між ними й до міністра освіти Альберти, п. А. Алборга, і до видавництва I. M. Dent і Санс Лтд., у справі підручника Our European Heritage. Ще В. Кохан писав до відділу КУК у справі шкільних підручників, але щойно інж. Фляк узяв це діло до серця, як голова УПНІ. Того ж таки року виголосив на цю тему 7 доповідей, в т. ч. дві на вчительських зборах, де обговорив шкільні підручники, якими користуються державні школи та університет. Завдяки критиці, на зарядження міністра освіти підручник Our European Heritage був відтягнений з обігу 1966 р., а нове його видання подало інформації про Україну за „Енциклопедією українознавства”. Те саме сталося з іншим підручником до навчання історії Європи History of Nations — його теж було відтягнуто з ужитку. Та на цьому діяльність Інституту разом з осередком

НТШ не кінчилася. Інж. Фляк дбав, щоб місцеві бібліотеки мали „Енциклопедію українознавства” та інші українські видання англійською мовою. УПНІ подарував ЕУ міністрові освіти, видавцеві „ЕДЖ”, президентові Калгарського університету, редакторові Albertan, редакторові National Geographic тощо. Школи Альберти дістали від УПНІ до своїх бібліотек брошуру п. Ріпещького „Українсько - польські дипломатичні змагання 1918-23”. З інших членів інституту треба назвати М. Хом’яка, Я. Росляка, Р. Рошака, д-ра І. Ярему, М. Лучковича. Допомогавав писати листи д-р Яр Славутич. Інж. Фляк не лише писав і розсилав усякі матеріали сам, але й заохочував до цього інших, а зокрема автора цієї статті, що активно включився в цю працю.

У вересні 1968 р., коли при місцевім КУК створився з черги третій шкільний комітет, його очолив і ним керував майже два роки інж. Фляк. 1968-69 р. було всього 530 учнів у середніх школах, але наступного (1969-70) — 986, 1970-71 — 1,796. Частина цього зросту треба приписати інж. Флякові, бо 1969 р. шість нових шкіл включилося в навчання української мови, що додало 191 студента. Це були такі школи: Гайлендс, Голі Крос, Лотон, св. Франціска, св. Миколая і Кіларні. 1970 р. школи Голі Крос, Лотон і св. Миколая відпали, але зате прийшли чотири нові: св. Василя, св. Кевіна, св. Михайла та О’Лірі, а кількість студентів зросла в цих школах із 191 до 279. 1971 р. деякі школи знову відпали, деякі повернулися, але студентство в них зросло з 279 до 544. Та це вже сталося після того, як бл. п. інж. Фляк відійшов, а на його місце прийшов І. Горещький, а після нього — дочка інж. Фляка, панна Марійка Фляк. Тепер головою шкільного комітету КУК є п. Василь Савчук, що вже кілька років викладає українську мову в Грент Мекюен Ком’юніті Коледж.

21. Товариство українських учителів

Товариство українських учителів, поряд підкомітету української мови, очоленого І. Горецьким, відіграло, можна сказати, другу найважливішу роль. Постало воно 22 червня 1963 р. в альбертському містечку Ендрю.⁴⁶) Його початку слід шукати ще в другій учительській конференції, що відбулася 21 квітня 1960 р., а ще більше в надзвичайних зборах учителів української мови в Інституті св. Івана 2 червня 1962 р. з ініціативи В. Косташа. На цих зборах була 31 особа, в т. ч. 5 суперінтендентів. Збори в Ендрю, на яких фактично було засноване товариство українських учителів, скликано з ініціативи В. Косташа, І. Горецького, І. Гуцуляка та Й. Мельничука. Як репрезентанти КУК на зборах були М. Лучкович, Ю. Стефаник, М. Фляк та Володимир Янда. Варто згадати, що М. Лучкович був співзасновником подібного товариства українських учителів і його головою ще 1917 р.

Присутні, коло 30 учителів і чотири інспектори (Г. Косташ, І. Горецький, М. Миськів і Г. Филипчук) після заслухання промови В. Косташа вибрали президію зборів у складі: Й. Мельничук, голова, і В. Косташ, секретар. На цих нарадах було дві доповіді: д-ра О. Старчука — про стан навчання української мови в університеті, та І. Горецького про матрикуляцію, підручники й дотеперішній досвід у навчанні в середніх школах. І. Горецький виразно заявив, що заходи щодо навчання української мови в державних школах Альберти ніяк не означають брак лояльності до Канади. Присутні вибрали тимчасову управу: Й. Мельничук, голова, І. Гуцуляк, заступник, Антон Стира, секретар, а Катерину Гавриляк, Мирослава В. Криванюка, Андрія Шандра — членами управи. Крім того, збори ухвалили

46 Юрій Стефаник, „Заснували товариство українських вчителів Альберти”, *Українські вісті*, 4 липня 1963 р.

статут товариства.⁴⁷⁾ Товариство вклало багато праці в роботу навчання української мови в Альберті. Головами були: Й. Мельничук, В. Кобилюк, Б. Татарин і Марійка Фляк. Від підкомітету входив І. Горецький, від університету — д-р Яр Славутич, а від суперінтендентів — М. Миськів. Товариство провадило семінари в Саскачевані та Альберті. Треба також відзначити вклад Роми Франко, Фіони Пелех, а з інших — Джана Лонга і д-ра Мадлейн Монод. Брала участь: Ксеня Турко, Марія Волощук, Стефанія Юрківська та Євген Звоздецький.

Найважливішим досягненням цього товариства був „бріф” до т. зв. „Комісії Ворта щодо плянування освіти” (грудень, 1970 р.) із 25 рекомендаціями.⁴⁸⁾ Це досі чи не найкращий „бріф” у тій справі в Канаді. Над ним

47 Протоколи з річних зборів та конференцій Товариства Українських Учителів Альберти, а зокрема за 10 травня 1967 р., 26 вересня 1970 р. та 24-25 листопада 1972 р.

48 BRIEFS:

- a) *Brief to the Royal Commission on Education in Alberta*, Ukrainian Canadian Committee, Edmonton, April 1958.
- b) *A Brief Submitted to the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism*, Ukrainian Canadian Committee, Edmonton, July 1964.
- c) *A Brief Submitted to the Commission on Educational Planning*, Ukrainian Language Association, Edmonton, December 1970.
- b) *A Brief Submitted to the Government of Alberta on the Ukrainians, the new Canadian Constitution, the Laws of Alberta and the Policies of the Government of Alberta*, Ukr. Prof. & Bus. Club, Edmonton, April 14, 1971.
- e) *A Brief Submitted to the Special Joint Committee of the Senate and the House of Commons on the Ukrainians, the New Constitution, the Laws and Policies of the Federal and the Provincial Governments of Canada*, Ukr. Prof. & Bus. Club, Edmonton, June 1971.
- f) *A Brief Submitted to the Government of Alberta for the Preservation and Development of the Ukrainian Culture and Heritage in Alberta*, Ukr. Prof. & Bus Club, Edmonton, May 1972.

працювали В. Косташ, д-р М. Лупул, В. Кобилюк, І. Горецький та п-і С. Юрківська. „Бріф” поручили КУПіП та КУК. Щоб довідатися, як іде справа навчання української мови в Саскачевані, товариство запросило 7 грудня 1967 р. до Едмонтону інсп. Петра Воробця, який розказав про все те. Ще раніше, 20 травня 1967 р. окрема делегація в складі І. Горецького, Й. Мельничука, п-і М. Волощук і д-ра Яра Славутича їздила до Саскатуну на конференцію з учителями української мови та адміністраторами з провінцій Манітоби й Саскачевану. Тоді розпочато заходи щодо публікації підручників за зорово-слуховою метою. Від імени товариства в 1967 р. пані Ксеня Турко і Марія Волощук були на методичному семінарі у Філядельфії.

Автор цих рядків слідкував за працею товариства, допомагав йому, напр., 26 листопада 1966 р. говорив на його річному з'їзді про кредитування української мови в університеті, одночасно ходив, разом із В. Косташем та Б. Мельничуком, до суперінтендентів публічних і сепаратних шкіл, а також до реєстратора університету домагатися, щоб дані про українську мову були подані в шкільних календарях та інших публікаціях. Д-р Яр Славутич 1967 р. їздив до видавництва Чілтона, де зробив звукозапис лекцій за зорово-слуховою метою. Тепер цим звукозаписом користуються по всій Канаді.

Звичайно, доповіді на тему навчання мови йшли по різних організаціях. Пригадується панель на цю тему 9 листопада 1963 р. на з'їзді БУК в Українському Народному Домі, доповідачами якого були Ю. Стефаник, М. Хом'як і П. Саварин.

Збори товариства відбуваються досить часто. Були спроби створити відділи поза Едмонтоном, навіть канадське товариство вчителів української мови (конференція в Саскатуні 1970 р.), Покищо є лише відділ товариства в Боневілі, заснований 1 квітня 1973 р. Займалося воно проблемою телебачення, СіБіСі, МЕЕТА, підручниками тощо. Часто вчителі сепаратних і публічних шкіл зби-

ралися на наради. Одна із членів цього товариства, пі Ксеня Турко, згодом добилася того, що Курси Українознавства ім. Івана Франка дістали право давати кредити за навчання мови. Улітку 1971 р. товариство навіть створило курс для вчителів української мови, на якому було 17 учасників. Контактувалося воно з „Департаментом оф Екстеншен”, Грент Мекюен Коледжом. Учителі мали свій спеціальний з’їзд 1970 р., на якому був промовцем д-р Борислав Білаш із Вінніпегу. Обмін думками з гостями надзвичайно корисний. Час від часу товариство запрошувало промовців, між ними д-ра Я. Рудницького, д-ра А. Гоголя, д-ра М. Гулуцана, адв. Ю. Козяка. На мою думку, це товариство відіграє велику роль. Є можливість заснувати відділ у Калгарі. Секретарями були такі особи: В. Косташ, А. Стира, Ф. Пелех та Ю. Маївський. Членство сягає 50 осіб.

Нижче подаємо літні курси української мови в університеті, що відзеркалюють зацікавлення українською мовою з боку вчителів:

1959	У1	Для початківців	28	д-р О. Старчук
1960	У100	Для початківців	17	д-р Яр Славутич
	У300	Огляд української літератури	16	д-р О. Старчук
1961	У100	Для 2-го року	14	д-р Яр Славутич
1964	У300	Для 2-го року	21	д-р Яр Славутич
1965	У100	Для початківців	8	Данило Струк
	У300	Для 2-го року	12	д-р О. Старчук
	У360	Огляд української літератури	21	д-р Яр Славутич
1966	У300	Для 2-го року	11	Т. Карлтон
	У360	Укр. література 19ст.	11	д-р О. Старчук
1968	У300	Для 2-го року	6	Т. Карлтон
1969	У360	Укр. література 19ст.	11	д-р О. Старчук

СТАТИСТИЧНІ ДАНІ

(Число учнів, що брали українську мову в державних школах Альберти)

Рік	Коресп. курси	Інф. д-ра І. Ріда (у вересні)	Інф. д-ра П. Лямору (під кінець року)
1959		426	322
1960		190	214
1961		216	215
1962		127	193
1963		537	431
1964		579	536
1965		591	572
1966	82	545	572
1967	117	507	594
1968	177	584	530
1969	165	1,054	986
1970	234	1,285	1,489
1971	177	1.985	1,796
1972	148	2,094	

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У відділі слов'янських мов Альбертського університету

Рік	число курсів	число учнів	Викладачі
1959—60	1	8	д-р Орест Старчук
1960—61	2	6	д-р Яр Славутич
1961—62	3	26	д-р Яр Славутич О. Коцюба
1963—64	4	48	д-р Яр Славутич
1964—65	5	75	д-р Яр Славутич Данило Струк
1965—66	9	85	др- Яр Славутич О. Мартьянова Т. Карлтон Ігор Шанковський д-р О. Старчук

1966—67	6	84	д-р Яр Славутич Т. Карлтон
1967—68	5	57	Т. Карлтон д-р О. Зуевський П. Линковська
1968—69	6	91	Т. Карлтон д-р О. Зуевський д-р О. Старчук П. Линковська Ірена Суховерська
1969—70	6	87	д-р Яр Славутич д-р О. Зуевський д-р О. Старчук П. Линковська А. Шкамбара-Дурані І. Суховерська
1970—71	10	95	д-р Яр Славутич д-р О. Зуевський д-р О. Старчук Т. Карлтон П. Линковська І. Суховерська О. Рудницька
1971—72	9	111	д-р О. Зуевський Т. Карлтон І. Суховерська А. Шкамбара-Дурані Б. Медвідський
1972—73 (в т. ч. півкурси)	16	141	д-р Олег Зуевський Т. Карлтон Б. Медвідський Орест Павлів А. Шкамбара-Дурані С. Демиденко ⁴⁹⁾

49 Information received from G. Schaarschmidt, Chairman, Department of Slavic Languages, U. of A. Checked and corrected after other sources.

Магістерські студії українистики отримали:

Рік	Студент	Тема	Наглядач
1963	о. С. П. Симчишин	Гоголь і Квітка	Д-р Яр Славутич
1964	Данило Струк	Київські неоклясики	Д-р Яр Славутич
1965	Т. Карлтон	Українські запозичення в польській мові	Д-р Яр Славутич
	Олександр Роїк	Лексичні запозичення в мові албертських українців	Д-р Яр Славутич
1966	О. Гарасимів (Верхомин)	Соціалістичний реалізм і три українські радянські повісті	Д-р Яр Славутич
	Ігор Шанковський	Василь Симоненко і його тло	Д-р О. Старчук
1967	Василь Нінковський	Поетика і мітологія в українських гуцульських колядках	Д-р О. Старчук
1968	Орися Прокопів	„Бояриня” Лесі Українки	Д-р Яр Славутич
1970	Петруся Линковська	Українські здрібнілі іменники з наростом -ок	Група професорів

22. Двомовність і двокультурність

Коли Монреаль здавався англійцям, маркіз де Водрей від імени переможених французів домагався, щоб їм залишити право жити згідно „зі звичаями Парижу та звичаями і законами, створеними в цій країні”. Відповідь англійського генерала Амгерста була проста й рішуча: „Вони стали підданими короля”. Це значило, що в силу ввійдуть закони переможця, себто Англії.⁵⁰) Канада ніколи не мала, крім слів генерала Амгерста, формальної політики асиміляції інших національностей. Звичайно, вона мріяла про те, але на папері, законно, так як у ЗДА, де зобов'язувала політика „стоплювального казана”, нічого не було. Все таки, закон більшості робив своє: валійці, шотландці та ірландці з часом перейняли англійську мову. Із французами не пішло так легко, мабуть через те, що французи жили суцільною масою. Однак і вони завважили, що асиміляційний процес діє — і заворушилися. У Квебеку почалася т. зв. „тиха революція”, яка, якби не Королівська комісія в справі двомовности і двокультурности в Канаді, хто зна чи не була перетворилася б у голосну. Це зрозумів колишній прем'єр Майк Пірсон, і створив комісію, а вона почала приглядатися не тільки до англо-

50 П. Саварин, „Питання двомовности в Канаді” (На порозі першого століття Канади), *Українські вісті*, 8 і 15 жовтня 1964 р.

П. Саварин, „Становище української мови в Альбертських школах” (Гордівський вузол майже розв'язаний), *Українські вісті*, 2 квітня 1964 р.

П. Саварин, „Наше право і наш обов'язок” (Українські діти в сепаратних школах), *Українські вісті*, 4, 10 і 16 лютого 1965 р.

П. Саварин, „Університетська освіта і ми”, *Українські вісті*, 8 травня 1969 р.

Микола Фляк, „Українська мова в школах Едмонтону”, *Українські вісті*, 22 січня 1970 р.

французьких взаємин, але й до „меншостей” чи „етнічних груп”. Королівська комісія мала за обов’язок також розглянути „вклад інших груп у Канаду, і як той вклад забезпечити”. Різні групи та організації почали виготовляти свої домагання у формі меморандумів і „брифів”, українці також — під проводом КУК. Щоб дістати підтримку французької групи в Едмонтоні щодо навчання мов, 8-го квітня 1964 р. відбулися в Інституті св. Івана спільні з французами сходуни, на яких були І. Ю. Дікур, д-р Б. Р. Боцюрків, П. І. Лазарович, П. Саварин, д-р О. Старчук, В. Косташ, С. Мойсей, К. Шклянка, Е. Сиротюк, а від французів о. Патуа, д-р Моро, проф. Моту, суддя Дішін і адв. Дероше.

За останні 15 років КУК і КУПіП виготовили в справі української мови 5 „брифів”: два перші — КУК, а три інші — КУПіП спільно із КУК. Три останні були теж рекомендовані обома нашими Владиками, Кир Андрієм, архієпископом УПЦ, та Кир Нілем, єпископом УКЦ. Знаємо вже внаслідок першого „брифу” (1958) — уряд Альберти остаточно погодився на навчання української мови в середніх школах. Другий „бриф” (1964) — був виготовлений для „Королівської комісії в справі двомовності і двокультурності”, створеній 19-го серпня 1963 р. указом 1106. До неї ввійшли Дантон і Лорандо, голови, а з українців — д-р Яр. Рудницький із Вінніпеґу, разом з іншими, як член. Редакційна колегія, що приготувала той „бриф” складалася з чотирьох осіб: П. Саварин, голова, М. Лучкович, д-р Б. Р. Боцюрків і д-р М. Р. Лупул — члени.⁵¹) Після трьох місяців праці ми написали „бриф” на 40 сторінок друку плюс рекомендації у двох мовах. Тут говориться про багато справ: двомовність, двокультурність, т. зв. „тре-

51 „Вишлють меморандум королівській комісії”, *Українські вісті*, 6 червня 1964 р.

П. Саварин, „Неоднаково дивимось на питання двомовності і двокультурності”, *Українські вісті*, 28 травня 1964 р.

тю групу”, вклад українців у життя Канади, проблеми українських поселенців, асиміляційний тиск, вплив більшості, дискримінація, середники комунікації й т.п., але червоною ниткою крізь „бриф” тягнеться проблема української мови в Канаді. Мові присвячено дві з восьми рекомендацій, 4 і 5, які треба отут зачитувати: „Навчання української мови як кредитованого предмету у школах, і то від першої класи, де бажають собі того батьки і де є відповідна кількість учнів” (рекомендація 4). „Університети, зокрема в провінціях, де української мови навчаються в середніх школах, повинні визнати українській мові повний матрикуляційний статус, а також зорганізувати спеціальні програми для вчителів української мови. Принаймні один із передових канадських університетів повинен приготувати повну програму українських студій, включно зі студіями мови, культури, історії та вкладу української групи в канадське життя” (рекомендація 5). Аргументуючи, що мова є показником національності взагалі (виняток становлять лише деякі народи, напр. жиди, в яких основним показником є релігія, як це 1964 р. вирішив верховний суд в Ізраїлі), а не тільки засобом комунікації і ключем до пізнання своєї історії, культури, традицій, звичаїв і всього того, що в сумі творить окремі нації, цей „бриф” зокрема звернув увагу на те, що українська мова в Канаді є основою нашого релігійного життя, себто живою мовою обох наших головних церков, і тому мусить мати підтримку. Крім того, „бриф” цей висловлює домагання, щоб усі шкільні підручники історії Канади включили відомості про українців у Канаді та про їхній вклад в розбудову цієї країни і тим самим зменшили дискримінацію українців.

7-го грудня 1965 р. приїхали до Едмонтону члени Королівської комісії на переслухання. Вищезгаданий „бриф” додатково пояснювали М. Лучкович, д-р М. Лупул і П. Саварин. Едмонтонський щоденник „ЕДж” приніс після переслухання вістку „Українці міста заки-

дають 'жорстокість' асиміляції".⁵²) Ми й справді тоді твердили, що Канада далі йде шляхом асиміляції різних етнічних груп і старається, щоб етнічні групи соромилися рідної мови й культури, мовляв, добрий громадянин і патріот говорить лише по-англійському. Зокрема автор цих рядків закинув комісії, що асиміляція — це жорстокість, на яку не повинні дозволяти в новітні часи цивілізовані країни, зокрема такі як демократична Канада. Сьогодні трудно сказати, який вплив мав цей „бріф” на становище української мови в Альберті, але розголос нам багато допоміг, і багато деяких, своїх і чужих, задумалися над проблемою мови інших канадців. Я сказав би, що цей „бріф” вияснив урядовим чинникам, що асиміляція — явище жорстоке і ненормальне, непотрібне, бо доводить до конфліктів і незадоволення, а тим самим шкодить національній єдності. Зокрема цей „бріф” вияснив, що свідомі українські канадці на асиміляцію добровільно не підуть, уважаючи, що лояльність супроти Канади немає нічого спільного взагалі з любов'ю до рідної мови й культури.

З інших подій треба згадати „Першу національну конференцію про канадських слов'ян”, зорганізовану д-ром Б. Р. Боцюрковим та іншими, що відбулася 9—12 червня 1965 р. в Бенфі. Д-р Яр Славутич був керівником програми. Один із панелів на тій конференції обговорив питання „канадських шкіл і слов'янських мовних і культурних спадщин”. Дискутантами були д-р В. Буйняк, інсп. П. Воробець, проф. А. Михайленко із Саскатуну й п-і Ксеня Турко з Едмонтону. Я думаю, що матеріяли цієї конференції згодом опинилися в руках Королівської комісії і мали деякий вплив на висліди її нарад.⁵³)

52 “City Ukrainians Charge ‘Cruelty’ in Assimilation,” *The Edmonton Journal*, 7 Dec. 1965.

“Ukrainians want culture preserved”, *Saskatoon Star-Phoenix*, 8 Dec. 1965.

53 Михайло Хом'як, „Українська мова в державних школах Альберти”, *Українські вісті*, 2 квітня 1970 р.

Іван Боднарчук, „На рідношкільному відтинку” (по Західній Канаді), *Український голос*, 15 липня 1970 р.

23. Рекомендації комісії

Наступні чотири роки (1965—1969) уся Канада жила під знаком КК, що їздила по Канаді вздовж і впоперек і безнастанно опитувала канадців. Внаслідок надруковано чотири томи матеріялів.⁵⁴) Четвертий том (1969) присвячено виключно т. зв. „іншим етнічним групам”, а між ними й нам, українцям. Тут рекомендується (серед 16 рекомендацій):

3. Варто в публічних елементарних програмах запровадити навчання мов інших як англійська і французька як виборні предмети і предметів, зв'язаних із ними, — скрізь, де є достатнє запотребування.

5. Варто в середніх школах запровадити поглиблене навчання мов інших як англійська і французька — скрізь, де є на те достатнє запотребування.

6. Варто, щоб університети Канади поширили кредитування мов інших як англійської і французької, підносячи їхній статус, як при допущенні до університету так і при видачі дипломів.

7. Варто поширити гуманістичні науки в університетах іншими мовами.

8. Варто, щоб Канадська рада радіо-телебачення усунула всі обмеження щодо інших мов, за винятком тих, які будуть стосуватися англійської і французької.

9. Варто, щоб СіБіСі визнало місце інших мов у канадському житті й дозволило на передачі іншими мовами.

10. Варто, щоб СіАРТіСі простудіювало іншомовні передачі разом із СіБіСі, починаючи з Торонта й Монтреаля, з метою збереження тих інших мов і культур.

12. Варто, щоб НФБорд продукував фільми іншими мовами.

14. Варто, щоб федеральні, провінційні і муніципальні уряди завжди мали досить фондів підтримати працю організацій чи інституцій, метою яких є збереження мистецтва й літератур інших етнічних груп.

Всі ці рекомендації залишилися на папері. Фактом є однак те — це нас приголомшило! — що КК рекомен-

54 *Report of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism*, four volumes.

дує не тільки двомовність, але й двокультурність у Канаді. Замість однієї офіційної мови — тепер дві, і замість колишньої багатокультурності, принаймні в теорії — двокультурність. Пішли назустріч французам, але страшно вдарили, властиво, по інших групах. Треба було знову реагувати, що ми і зробили. Погодившись остаточно з фактом офіційної двомовності, ми вважали, що „двокультурності” не можемо толерувати й визнавати.

24. За багатокультурність

У січні 1971 р. КУШіП на своїх зборах вирішив створити окремий комітет у справах багатомовності і багатокультурності, до якого ввійшли П. Саварин, Л. Дікур, В. Костах, Р. Дзеник, Г. Барабаш і д-р К. Папроський (д-р Папроський згодом відпав, через брак часу). На перших зборах комітет вибрав П. Саварина головою, а Л. Дікура секретарем і приступив до праці. Після 12 засідань „бріф” був готовий — його видано 14 квітня 1971 р.⁵⁵) Назва: „Бріф до уряду Альберти в справі українців, нової канадської конституції, законів Альберти й політики уряду Альберти” (16 сторінок друку). КУК схвалив цей „бріф”, а обидва Владики його порекомендували. Зміст охоплює такі справи: багатокультурність і нова канадська конституція, шкільний акт і навчання української мови, інститут східноєвропейських студій в університеті та український студійний осередок, мистецтво, література та середники комунікації. З усіх цих справ ми зупинимось лише над української мовою.

Обґрунтувавши багатокультурність Канади в принципі, наш „бріф” на сторінках 6—13 вияснює становище української мови в державних школах і в Альберт-

55 П. Саварин, „Підготовляється новий бріф у справі багатокультурності”, *Українські вісті*, 11 березня 1971 р.

ському університеті, домагаючись, зокрема, зміни шкільного акту, а саме: „Уряд Альберти повинен відразу внести поправку до Шкільного Акту Альберти, статті 329, RSA 1970, дозволяючи на навчання української мови як предмету там, де є на неї запотребування”. Переглядаючи шкільний акт, наш комітет побачив, що до 1970 р. навчання інших мов у нормальних шкільних годинах було дозволене, на бажання батьків та учнів, що школа могла стягати з них усі кошти за те навчання. Цього ніколи не робили, але могли робити. Поправка до цього акту з 1970 р. заступила слово „мови” „всякими предметами” („ені корс оф стаді”), але „перед” і „після” шкільних годин. Знову ж таки ця поправка в Альбертських школах щодо української мови не була застосована, бо нашу мову викладали далі в нормальні шкільні години, але сам закон був виразно дискримінаційний, що ми в нашому „бріфі” їй зазначили. Нам хотілося, щоб шкільний акт виразно дозволяв на навчання мов у шкільні години, на державний кошт, а не лишав навчання мов на ласку бюрократів чи шкільних рад. Зокрема, наш „бріф” домагався:

- а) Навчання української мови від першої до дванадцятої класи.
- б) Виборного курсу на тему вкладу інших етнічних груп у культурну скарбницю Канади .
- в) Виборних курсів з української культури, історії та літератури.
- г) Курсу про східню Європу в 9 класі (бо не всі ми „росіяни”!).
- д) Координатора української мови при відділі освіти.
- е) Фінансової допомоги для закупу підручників чи інших матеріалів, стипендій, зокрема вчителям, на підвищення кваліфікацій.
- е) Фінансової допомоги на переклади української літератури на англійську і французьку мови.

Щодо української мови в університеті, то наш „бріф” жадав у першу чергу, щоб існуючий комітет для східноєвропейських студій перемінити в інститут

східноєвропейських студій, з усіма потрібними до цього атрибутами, щоб в Альбертському університеті створити „осередок українських студій”: історії, літератури, мови, політики, економії, географії, соціології, і т. д., включно з історією нашого поселення в Канаді.

Цей осередок чи центр ми аргументували так: а) в Альберті маємо українську базу (8% у провінції і 12% едмонтонців українського роду), б) в Альбертському університеті є поважне число зацікавлених студентів, а головне — є професорські сили, в) Альбертський уряд вірить у „різноманітність” (як видно із урядового документу *White Paper on Human Resources Development, Government of Alberta, March 1967*), а це має відповідний „клімат” на такий осередок. Ми покликалися ще й на 4-й том „Звідомлень КК”, який такі „центри студій” рекомендує, на факт, що в нашому університеті є велика бібліотека україніки, що це буде притягати студентів із сусідніх провінцій, де є поважне число українців, себто в Саскачевані й Манітобі, і нарешті на те, що ми потребуємо вчителів української мови для навчання в середніх школах.

25. Зустріч із кабінетом Строма

14 квітня 1971 р. наш комітет вручив цей „бриф” урядові Альберти на руки прем'єра Г. Строма. До делегації входили: П. Саварин (голова), Р. Осташевський, голова КУК, д-р Л. Г. Фарина, голова КУПіП, Л. Дікур (секретар) та Р. Дзеник. Зі сторони уряду в півторогодинній авдієнції взяли участь: прем'єр Г. Стром, міністер освіти Б. Кларк, міністер культури й молоді А. Головач та міністер юстиції (аторні дженерал) Е. Гергардт.⁵⁶) Сама авдієнція відбулася в дуже теплій атмо-

56 „Тепер ми готові піти ще далі”, *Українські вісті*, 2 квітня 1971 р.

П. Саварин, „Уряд Альберти визнає багатокультурність”, *Українські вісті*, 2 квітня 1971 р.

сфері. Прем'єр Г. Стром не тільки став за принцип багатокультурности, а й за те, що кожна група має право на викладання своєї мови. Міністер Б. Кларк відразу погодився на поправку шкільного акту.⁵⁷⁾ У зв'язку з цим „бріфом” треба згадати, що наш комітет одночасно попросив уряд Альберти, щоб дозволили в університеті на навчання історії України, точніше, щоб заангажували д-ра І. Лисяка-Рудницького на працю в університеті. І це уряд зробив, так що восени 1971 р. проф. Рудницький уже викладав історію України (чи не перший університет, який має історію України в Канаді).

На мою думку, наш „бріф” і відвідини в уряді Альберти мали величезне значення. Він ліг в основу т. зв. „Нової культурної політики для Провінції Альберти”.⁵⁸⁾ Більше того, ми припускаємо, що наш „бріф”, фактично схвалений урядовим рішенням „нової культурної політики”, змусив федеральний уряд до зміни свого ставлення, себто перейти з „двокультурности” на „багатокультурність”, яку проголосив згодом прем'єр П'єр Еліот Трудо (8 жовтня 1971 р.). Адже зразу після наших відвідин у кабінеті один з урядовців федерального уряду з Оттави, що саме відвідував Едмонтон, узяв наш „бріф” і ясно заявив Л. Дікурові: „Знаменито! Нам цього якраз треба!” Звичайно, є різниця між нашими

П. Саварин, „Українські делегати в прем'єра Строма”, *Українські вісті*, 2 квітня 1971 р.

М. Хом'як, „За багатомовність і багатокультурність Канади”, *Українські вісті*, 17 квітня 1971 р.

„Едмонтонський клуб професіоналістів передав бріф урядові Альберти”, *Український голос*, 28 квітня 1971 р.

І. Hamata, “From Behind the Official Language Curtain”, *Український голос*, 16 квітня 1971 р.

57 “Preserve Ethnic Rights Ukrainian Brief Asks,” *The Edmonton Journal*, 7 June 1971.

„В університеті є виклади української історії”, *Українські вісті*, 11 листопада 1971 р.

58 М. Хом'як, „За багатомовність і культурність Канади”, *Свобода*, 26 червня 1971 р.

домаганнями, у формі „бріфу”, та урядовим рішенням, але наш „бріф” набрав ваги, коли його ідеї апробувала офіційно одна з провінцій — Альберта.

Конкретна користь була в тому, що міністер освіти Б. Кларк зробив те, що обіцяв, — змінив шкільний акт по нашій лінії: щойно від 1971 р. можна казати, що українці в Альберті мають право на навчання української мови безплатно в державних школах у нормальні шкільні години — там, де є на це запотребування. Раніше навчання відбувалося з ласки й політичних мотивів, і могло бути будь-коли скасоване. На відгук уряду не довелось довго чекати: 24 квітня, на бенкеті КУК із нагоди 80-річчя українського поселення в Альберті, прем'єр Г. Стром публічно висловив свою віру в багатокультурність і багатомовність, і сказав, що його уряд зробить усе, що в його силі, щоб вони стали дійсністю, принаймні в Альберті. Прем'єр Г. Стром сказав, що етнічні групи не тільки треба „толерувати”, але й „шанувати” і їм „допомагати”. Хто знає, як би пішли справи далі, але іронія була в тому, що уряд Строма незабаром „перепав” у виборах, а його постуляти, на жаль, zostалися „на папері”. Все ж таки треба відзначити велику мудрість прем'єра Строма, благородність його душі й серця, що не вагався зробити те, що інші досі вагаються зробити: визнати рівність і дати права всім національним групам у Канаді. За це йому честь і слава!

26. Д-р Манолій Лупула

Оскільки ми при „бріфах”, то годиться відзначити працю д-ра Манолія Лупула. Хоч проф. Лупул не був членом нашого комітету, але я просив його зредагувати текст, що він і зробив. Більше того, проф. Лупул брав участь у редагуванні урядового документу „Нова культурна політика для Провінції Альберти”, тому той документ завдячує своє обличчя у великій мірі якраз

проф. Лупулові, який, як ми вже згадували, був членом комітету, який виготовив „бріф” від КУК у справі двомовності і двокультурності. До речі, на тему багатомовності й багатокультурності він виголосив від 1964 р. безліч доповідей, написав немало статей і, взагалі, став „спецом” на всю Канаду. Д-р М. Лупул — це людина, що свідомо вибрала шлях канадця-українця, і ним вона прямує без огляду на труднощі; людина яких мало, але які показують шляхи в майбутнє, стають творцями історії наших часів. Недавно проф. Лупул був назначений федеральним урядом на голову урядового дорадчого комітету в справі багатокультурності на Західню Канаду.

27. „Бріф” у справі нової конституції

Після того як 14 квітня 1971 р. ми передали урядові Альберти вищезгаданий „бріф”, наш комітет узявся до виготовлення нового „бріфу”, для т. зв. парламентарної комісії сенату й палати послів у справі канадської конституції.⁵⁹) Кажу „ми”, бо комітет складався з тих самих осіб (себто Саварин, Дікур, Барабаш, Дзеник, Косташ). Долучився ще проф. Лупул. В основу нового подання ліг наш „бріф” до провінції, але він був значно поширений (із 16 до 26 сторінок), написаний за децю іншою схемою, багато уваги присвячено новій канадській конституції. Цей „бріф” рекомендував як вступ до нової канадської конституції (пріембл) ось що: „Канада — це багатокультурна держава, з багатьма мовами, дві з яких англійська та французька є офіційними”. Крім того, цей „бріф” теж був за включення в нову канадську конституцію хартії прав, із таким ствердженням: „Кожна етнічна група в Канаді має природне право на свою мову, релігію й культурну ідентичність”. Досі „мозаїчна” структура Канади була поняттям скоріше реторичним, ніж реальним, хоча тре-

59 П. Саварин, „За нову конституцію Канади”, *Українські вісті*, 8 квітня 1971 р.

ба об'єктивно визнати, що мовна й культурна свобода була, але не на державний кошт. Коли була створена вищезгадана комісія, завданням якої було не конституцію репатріювати, але й змінити, пристосувати до нових часів і обставин, ми домагалися в нашому „бріфі”, щоб право на мову й культуру було визнане законом і щоб держава, себто федеральний і провінційний уряди, допомагали розвиткові не лише „офіційних” мов, але й неофіційних. Точніше, „бріф” едмонтонського КУПіП конкретно домагався визнання етнічних мов і культур не тільки в новій канадській конституції, але і в провінційних шкільних актах. Більше того, цей „бріф” висунув домагання, щоб засоби масової комунікації, радіо, преса, телебачення, фільми й т. п. теж визнали неофіційні мови і почали вживати їх; далі, створення в Альбертському університеті осередку українознавчих студій або принаймні підсилення існуючого відділу східноєвропейських студій. На мою думку, це був один з найкращих етнічних „бріфів” у Канаді, що нам і сказали члени парламентарної комісії на переслуханні, яке відбулося 7 червня 1971 р. „Бріф” репрезентували: Саварин, Дікур, Костах, Дзеник, Барабаш, а від КУК і КУПіП були д-р В. Гирак і д-р Л. Г. Фарина (голови). Цей „бріф” був рекомендований обома нашими Владиками, Кир Андрієм і Кир Нілем.

28. Рекомендації конституційної комісії

Наш „бріф” викликав великий відгук в англomовній та українській пресі. „ЕДж” за 8 червня 1971 р. у статті *Rights For Ethnic Groups Sought*⁶⁰) цим разом без коментарів подав домагання нашого „бріфу”, бо після його вручення урядові Альберти появилися в „ЕДж” 30 квітня 1971 р. передовиця *A Dangerous Path* „небезпечна стежка”, на яку я відповів широко „ЕДж” за 25 травня 1971 р.

60 “Rights for Ethnic Groups Sought,” *The Edmonton Journal*, 8 June 1971.

— Why Canada Must Strive For Multiculturalism.⁶¹⁾ Зате *Western Catholic Reporter* за 20 червня 1971 р. приніс не тільки передовицю Let's Guarantee Multicultural Canada, але й обширний витяг із нашого „бріфу”.⁶²⁾ „Українські вісті” за 17 червня дали передовицю, пера М. Хом'яка, „За багатомовність і багатокультурність Канади”, той же автор зреферував обидва наші подання, нову культурну політику Альберти і справу нової канадської конституції у „Свободі” за 17, 18 і 19 серпня 1971 р.⁶³⁾ Конституційна конференція прем'єрів Канади у Вікторії, Б. К., в червні 1971 р., відбулася згідно з плянами, однак Квебек не погодився на нову конституцію — і справа знову застрягла. Але треба відзначити, що переслухання мали свій вплив, бо прем'єр П. Е. Трудо, як я вже згадував, 8 жовтня 1971 р. заперечив, що Канада є „двокультурною”, а конституційна комісія у своїх остаточних рекомендаціях за 16 березня 1972 р. теж відкинула принцип „двох культур”:

The Committee rejects the theory that Canada is divided into only two cultures, not because we do not wish to give full protection to the rights of French-speaking citizens, but because the concept is too confined to do justice to our reality as a people. In the sociological sense most would agree that there is a French-speaking Canadian nation, but there is no single English-speaking nation in the same sense. In the face of this cultural plurality there can be no official Canadian culture or cultures.

Обговорюючи вступ до конституції, комісія стверджує, що Канада є надзвичайно різноманітною країною щодо мов і культур і рекомендує:

(27). The preamble to the Constitution should formally recognize that Canada is a multicultural country.

61 Peter Savaryn, “Why Canada Must Strive for Multiculturalism,” *The Edmonton Journal*, 25 May 1971.

62 “Let's Guarantee A Multicultural Canada”, and “Make Canada Multicultural Country”, *Western Catholic Reporter*, 20 June 1971.

63 М. Хом'як, „Нова культурна політика Альберти”, *Свобода*, 17, 18 і 19 серпня 1971 р.

Більше того, комісія пропонує, щоб конституція визнала, що Канада є

(Rec. 5). . . . a free people in a free society, a country characterized by rich diversity in linguistic communities, cultural heritages, and regional identities; a country where individual fulfilment is the fundamental goal of society

Підготова цього „бріфу” теж забрала нашому комітетові два місяці часу, але — в остаточному розрахунку — жаліти немає чого, бо нова конституція Канади, мабуть, остаточно визнає принцип багатокультурності. а це буде великий крок уперед, за що ми так довго — коло 80 років — змагалися.

29. Нова культурна політика Альберти

Треба ще додати, що Альбертська конференція багатокультурності відбулася 16 липня 1971 р., маючи близько 100 делегатів, від 43 різних національностей Альберти. Від українців взяли участь П. Саварин та Р. Дзеник. Як я вже згадав, „Нова культурна політика для провінції Альберти”, проголошена на цій конференції, зосталася на папері, але це — модель яким повинні користуватися всі інші провінції та федеральний уряд, бо він, згідно з рішенням ЮНЕСКО в 1966 р., визнає: 1) кожна культура має мати пошану й вартість, які треба охороняти, 2) кожний народ має право та обов'язок розвивати свою культуру, 3) у своїх багатих різноманітностях та обопільних впливах — одних на інших — усі культури творять спільну спадщину, яка належить усьому людству.

Говорячи про навчання мов, цей документ пригадує, що Альбертський уряд уже визнав право на навчання матірніх мов, у першій і другій класах, крім однієї години щоденно по-англійському, а в класах 3 - 12 — половину часу, якщо є на те згода батьків та міністра освіти. І справді уряд Альберти вперше в історії дав

право на навчання різних мов, якщо буде запотребованого, постачає вчителів та підручники 1-12 клас початкових та середніх шкіл, чого немає в жодній іншій провінції. За все це належить признання, як ми вже згадували, колишньому прем'єрові Стромові, до речі, шведського роду. Що ми з цього закону в дійсності користаємо мінімально — це вже інша справа. Право є, а це великий здобуток! Більше того, є навіть фінансування провінцією — ще більший здобуток! Треба лише „волі вдержатися при житті”, мати „the will to survive”.

30. Новий уряд — новий „бріф”

Король помер — нехай живе король! Таке з урядами. З тією лише різницею, що коли прийшов новий до влади консервативний уряд в Альберті, довелося українцям знову починати все „від початку”. Може не зовсім від початку”,⁶⁴)але немає сумніву, що наші побажання треба якнайскоріше подати новому урядові. Це ми й почали робити. Внаслідок — ще один, п'ятий „бріф”, про який треба таки згадати. В „Українських вістях” за 10 серпня 1972 р. з'явилася вістка:

Едмонтонський Відділ КУК і КУПіП підготовляють новий „бріф” у справі багатокультурності в Альберті в зв'язку з конференцією в тій самій справі, яку запланував новий уряд Альберти на червень ц. р. Загальні збори КУПіП, які відбулися 26 січня ц. р., покликали до підготовки „бріфу”, з правом кооптації, проф. д-ра М. Лупула і П. Саварина. З черги КУК на своїх зборах пп. Лупула і Саварина потвердив, а згодом комісія „бріфу” уконстатувалася в такому складі: П. Саварин — голова, д-р М. Лупул — заступник, адв. Л. Дікур — секретар, Р. Остапівський, В. Косташ і В. Кобилук — члени... „Бріф” цим разом не буде домагатися визнання багатокультурності в Канаді, конкретно — в Альберті, а прийме це як

64 П. Саварин, „П. Логід закликає зберігати традиції”, *Українські вісті*, 27 серпня 1970 р.

безспірний факт, покликаючись на „Білий документ” попереднього уряду Альберти за прем’єрства п. Г. Строма, з 16 липня 1971 р., і на заяву прем’єра П. Е. Трудо в парламенті з 8 жовтня 1971 р. Зате цим разом „бриф” піднесе ряд конкретних домагань — визнання багатокультурності на практиці.⁶⁵)

Після довгих засідань, за кілька місяців, ми цей „бриф” зробили і вже 16 травня 1972 р. передали його на руки теперішнього уряду. Ми аргументуємо конституційну рівність на практиці, себто право на державну допомогу у шкільництві. Друга конференція теж відбулася. Цього разу тривала вона три дні і мала багато більше учасників (понад 300), розглянула багато більше „брифів”. Наслідок? Покищо немає про що говорити. Крім того, що новий уряд Альберти погодився з принципом багатокультурності, реальних заходів не поробив, себто й досі окремих фондів на багатокультурність у практиці не асигнував. Міністерство культури видає маленький журналик *Heritage*, досі вийшло 5 чисел, але дорадчої комісії, обіцяної на кінець жовтня 1972 р., не створено було аж до червня 1973 р., а перші збори відбулися щойно 19 і 20 жовтня ц. р.

31. Найновіші заходи

Комітет багатокультурності працює далі. Звітуючи на загальних зборах КУК (2 квітня 1973 р.), П. Саварин подав, що його члени не лише всі взяли участь у другій альбертській конференції багатокультурності, але й таке зробили:

- 1) Мали ряд розмов і зустрічей з міністрами — а) 20 жовтня 1972 р. з міністром культури п. Горстом Шмідом, б) 17 січня 1973 р. з міністром праці д-ром Альбертом Гоголем, в) 12 березня 1973 р. з міністра-

65 „Многочультурна політика Альберти”, *Українські вісті*, 10 серпня 1972 р.

- ми освіти Джімом Фостером і Лю Гайндменом та міністром праці д-ром Альбертом Гоголем.
- 2) Мали розмову з д-ром Павлом Євчуком, консервативним критиком у федеральному парламенті справ багатокультурности (очолює д-р Гайдаш)
 - 3) Мали розмову з клубом українських професорів Альбертського університету в справі української мови.

В листі до міністра освіти Лю Гайндмена за 26 березня 1973 р. наш комітет звертає увагу на три справи, які досі не були правильно поставлені: 1) навчали мови у старших клясах середніх шкіл, коли її треба починати навчати в початкових, від першої кляси, 2) навчали мови, як мертву річ, а не як частину мистецтва, культури, літератури й т. п. і 3) наголос робили на писання і граматику, коли треба вчити передусім розмовляти. Ми, платники податків, домагаємось грошової допомоги для праці садочків, для початкових, середніх і вищих шкіл — фінансів, не прав у теорії, а допомоги на практиці. Зокрема домагаємось: „грентів” (грошових дотацій) на навчання української мови у школах при наших церквах і клубах, та координатора української мови у всій Альберті. Тут варто згадати, що такого координатора наші піонери домагалися півсотні років тому (див. статтю Л. Прокоп'юка „Українські піонери на полі шкільництва”, *Українські вісті*, за 2 жовтня 1951 р.). Відповіді від уряду довго не було. Недавно стало відомо, що шкільний уряд плянує в 1974 р. дати гроші для провадження першої кляси українською мовою в англомовній школі.⁶⁶⁾

66 П. Саварин, „Говорити чи не говорити по-українському”, *Вісті комбатанта*, ч. 3 (59), 1972 р.

П. Саварин, „Мозаїка культур і нова конституція”, *Вісті комбатанта*, ч. 2 (52), 1971 р.

ЗАХІДНЯ КАНАДА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Тематичне засвоєння українською творчістю Західньої Канади, як і будь-яке літературне явище, тісно пов'язане з суспільним життям. Виникло воно в той час, коли тисячі українців почали поселятися на території Канади. Це був нелегкий період, бо треба було не тільки пізнати нове оточення, призвичаїтися до кліматичних умов, але також закласти тривкі основи для фізичного й культурного життя. Тим часом поселенці, що масово опановували західньоканадську землю, чекали кращого, часто ще неясного для них життя-ідеалу. І це чекання, вірніше підготовка до нового життя, породжували в людей новий підхід до розуміння дійсності, витворювали своєрідну романтику, що відповідала потребам часу.

Серед найбільш талановитих поселенців з'являлися перші письменники й поети, що відчували потребу відтворення нової дійсності. Доля українських творців духових вартостей не була легкою — їм „довелось випити не одну чашу гіркої неволі. І тільки на коротких дозвіллях створили вони те, що могли створити за тих несприятливих обставин”.¹⁾

I.

Західньоканадська тематика полонила спочатку фольклорних поетів-самоуків. Не маючи ні належного таланту, ані відповідної підготовки й потрібного знання літе-

1) Богдан Мазепа, „Олександр Лутовий і його творчість”, *Північне сяйво*, альманах, Едмонтон, том I, стор. 86.

ратурної мови, вони не залишили нам визначних творів. Їхня творчість позначена в основному зверненням до минулого, висловлюванням мрій про майбутнє, широким використанням народної творчості. Але навіть у цих скромних творах, що ледве витримують критику літературознавства, засвідчено зростання духового життя серед поселенців, силу людини та її волю до життя.

Іван Збура, Сава Чернецький, Теодор Федик, Василь Кудрик на початку цього сторіччя, як Дарія Могилянка уже в шістдесятих роках, — яскраве свідчення невмирущості української мови в Канаді. Саме ці фольклорні поети відзеркалювали будні українських поселенців на степових провінціях.

Серед письменників, що захопилися Західньою Канадою, був Олександр Луговий (1904—1962). Його творчість різноманітна й складна, як і його життєвий шлях. Народжений в Овручі на Україні, викинений долею життя, мандрував він по різних європейських країнах, а з 1929 року знайшов притулок у Канаді. Тут економічна депресія, важка праця по фабриках і на залізниці залишили помітний слід на його душі,²⁾ але не вбили жаги до літературної творчості: його повість *Безхатній* (Едмонтон, 1946) здобула навіть окрему нагороду на літературному конкурсі Українського Народного Союзу.

У цій повісті письменник дає яскраву картину vitality української людини, розкриває деякі тонкі риси її психології. Твір носить ознаки романтизму й реалізму. Пролог наскрізь романтичний із характерними образами природи й людини, що виражають її силу й волю до життя. Скрізь панує спеціальний колорит і динаміка, помітна таємничість в описі західньоканадської суворої зими. Але зміст повісти наскрізь реалістичний, повний безбарвних картин щоденного життя, описів звичайних героїв.

Про Західню Канаду писала Докія Гуменна (нар. 1904 р.) в книзі подорожніх репортажів *Вічні вогні*

2) Там же, стор. 87.

Алберти (Едмонтон, 1959). Письменниця показала свою працьовитість і творчу жадобу, змалювуючи прекрасні картини Альберти випробуваним жанром мистецького нарису. Перед нами розкриваються описи багатой частини Канади з її вічними вогнями, символом природних запасів нафти, як також уміло виконані змалювання життя українських піонерів. На тлі хліборобського життя й технічного розвитку письменниця показує теперішнє життя канадських українців, що пройшли в цій провінції трудний шлях: господарювали бідняками, голодували, працювали в наймах, але поступово обжились і розбагатіли. Сьогодні вже тяжко знайти бідне господарство з будинками, покритими соломною. Принаймні Гуменна, що шукала таке господарство, його не знайшла. У степовій провінції, що має найбільш суцільне українське поселення, виростають великі міста, а сільське господарство спеціалізується. Пишучи про добробут населення, письменниця не випускає з уваги його духового й культурного життя. Вона знаходить у ньому відвічні риси українського хлібороба: працьовитість, гідність і щирість.

Тут в українській дійсності живуть поруч себе два світи: світ духової інтелігенції, що виросла з народу і дбає про національну культуру, і світ „ляльок” — людей, що головну мету життя бачать у збагаченні („у мене грошей більше, ніж розуму”), а культурним життям нехтують, уважаючи його за „непотрібний балласт”. Молоде покоління під впливом оточення, втрачає почуття любови до рідного, яке його майже не притягає та мало цікавить. Ілюстрація цього питання подана в Гуменній дуже вміло, коли розповідає вона про будову церков:

Жертвенна українська громадкість збирає сотні й сотні тисяч доларів на будову церков. Але вимре це покоління, прийде на зміну те, що тепер поспіль заговорило англійською мовою і не має ніякого прив'язання до української літератури. Та й нащо

ті величаві будови воздвигаються, коли тому поколінню байдужісінько, в якій церкві молитися? Воздвигаючи будови з каменю, треба вже тепер дбати, щоб і душі молодого покоління, яким церкви будуємо, наповнювалися українським змістом... І якщо громадкість не підтримає праці живих діючих мистців, письменників і вчених фондами, то за два десятиліття й те, що є, стане тільки музейними експонатами...³⁾

Гуменна розкрила гірку правду про українську наболілу дійсність у Канаді, що так турбує наше покоління. Таким чином, *Вічні вогні Алберти* — це книга, що будить думки,⁴⁾ це твір, що

є поезією в прозі. Це — ода труду людини, зокрема української. Це балада про Землю-красуню, розбуджену працюватим народом і розквітлу в мереживі вічних вогнів Алберти. Це поема про невмиручість, „вічний вогонь” духу України, захищеного десь у підґрунті української душі, що, будучи прищеплений у будь-якій країні й умовах, вибухає плідним урожаєм багатства, творчости, життєздатности.⁵⁾

Значного вислову досягає західньоканадська тематика в поемі *Канада* (Вінніпег, 1961) Микити Мандрики (народ. 1886 р.). Досвідчений поет заглянув у глибокі тайни життя, відобразив минуле свого народу й дав широкий образ нової прибраної батьківщини. Вірші „Владика піль”, „Саскатун”, „Альберта” та „В діброві коло річки” насичені багатством пейзажів. Тут маємо справу зі спокійною природою, з якою зустрівся україн-

3) Докія Гуменна, *Вічні вогні Алберти*, Едмонтон, 1956, стор. 80.

4) В. Сварог, „Книга, що будить думки”, *Нові дні*, травень 1959, стор. 19.

5) Олександра Костюк, „Вічні вогні Алберти”, *Прометей*, ч. 18, 1959.

ський поселенець. Картини широких степів, „безхмарного у літі неба” та „пшениці колосистих рун” нагадують залишену батьківщину. Це „Канадська Україна”, як її називали ще на початку 20-го сторіччя.

У поемі Мандрики тутешня Україна живе своєрідним життям. Поет свідомо зображує українське піонерське зусилля, згадує визначних діячів та співгромадян - прихильників. У цих віршах немає гнітучих образів, що викликали б у читача страх перед життям чи зневіру у світле завтра. Канада для поета —

Колиска дружби між людьми,
Що так розквітла променисто,
І в дружбі тій розквітли ми.⁶⁾

Риси оптимізму, яким позначені окремі частини поеми, передає Мандрика епічним стилем з ліричними уступами. Канада — це віршований репортаж, у якому головну роль відіграє український поселенець. Поет із великим признанням говорить про Канаду як „землю свободи” „країну волі і добра”, що відкрила свої кордони „всім гонимим” і стала втіленням вільнолюбних прагнень українського народу.

Для поета Дана Мура (нар. 1914 р.) Канада — це „перлина безцінна”⁷⁾ з замріяним Тихим океаном. А Західня Канада, це —

Простори, простори і тиша дзвінка...
По килимі прерій, лісів і степів
Срібло розливає Всесильна Рука,

У дзеркало рік і озер і струмків.⁸⁾

Пейзажний зачин настрює читача на сприйняття величних подій та широкого розмаху піонера. Такий підхід стає традиційним у розробленні західньоканадської тематики в українській літературі. Цю характерну особливість переносить автор також на людину:

6) М. І. Мандрика, *Канада*, Вінніпег, 1961, стор. 14.

7) Д. Мур, „Канада”, *Північне сяйво*, том I, стор. 80.

8) Там же.

Твердий і сміливий, колись піонер
Присвоїв цей килим у поті чола..
У барвах мінливих цвіте він тепер,
І морем хвилюються повні поля.⁹⁾

Таким чином, елементи реалізму й романтизму постійно перегукуються в творчості. Поема Д. Мура починається романтичним пейзажем, а тоді міняється настрій і поет переходить у сферу реалістичного відтворення дійсності. Подібне зустрічаємо також у Мандрики, зокрема там, де поет переходить до суворо-правдивої поетичної розповіді про наслідки людського життя.

Кілька віршів про Західню Канаду є в поезії Богдана Мазепи (нар. 1928 р.). Треба вирізнити його „Лист до друзів”, надрукований у третій книзі *Північного саява*, рівно ж „Вечір у Бенфі”, уміщений у збірці *Зоряна даль* (Едмонтон, 1956).

А тепер перейдемо до більш зосередженого огляду трилогії *Сини землі* Іллі Киріяка та збірки поезій *Завойовники прерій* Яра Славутича, що стали значним вкладом в українську літературу. Зокрема, трилогія Киріяка розгортає перед читачем багато більше матеріалу, ніж будь-який інший твір, досі написаний на західньоканадську тему.

II.

Ілля Киріяк (1888—1955) — це людина чутливого серця з багатою творчою уявою. Витнаний долею з рідного краю, він знайшов притулок у Канаді, куди прибув 1907 р. Письменник так пише про себе:

Вийшов я з-під батьківської стріхи звичайним
сільським хлопцем. Скінчив сільську школу, але ця
школа, як і кожна така школа, де б вона не бу-

9) Там же.

ла, не дала мені якогось особливого знання. Навчила читати, сяк-так писати і рахувати. В одному я трішечки вище стояв від інших хлопців, а це було те, що я був трохи, так би мовити, більше читаний. Причиною цього було те, що у селі була читальня, була „Січ”, брат був кошовим, приносив з читальні книжечки і заставляв мене читати вголос батькам і сусідам, бо сам він загикувався. До школи зтягнув мене брат, як мав я тільки шість років...¹⁰⁾

Писати почав Киријак ще 1909 року. Тоді послав свій вірш до *Робочого народу*. Редактор Мирослав Стечишин не вмістив цього твору та ще й насварив на автора, а в додаток послав йому каталог книгарні з допискою „Подивіться — може там щось знайдете для себе”. Ця жорстока поведінка редактора мала сильний вплив на Киријака. Він почав серйозно вчитися, багато читати. 1912 р. в часописі *Нова громада* (Едмонтон) з’явилося його оповідання „Гіркий сон”, що було передруковане в *Північному сьайві*, т. III (1967). Пізніше він написав нариси „Мітла”, „За вовну”, „Повісився”, „За пів centa”, „Як мене висвятили” тощо. Усі ці твори були надруковані в *Українському голосі*.

Потім десь в 1921 (?) р., — пише автор, — почав клеїти повість *Сини землі*, але оригінал трохи відмінний від теперішньої видрукованої книжки, багато матеріялу вилишив. Скінчив 1928 р. Заховав у скриню, боявся людям показувати. Показав був одному приятелеві, а той тільки рукою махнув — 1600 сторінок аркушевого паперу дрібненько були записані, страшно було в руки взяти, а не то що читати.

10) „Ілля Киријак про себе”, *Український голос*, 7-го грудня 1960, стор. 9. Це уривок із листа від 24-го грудня 1951 р., адресованого Л. Білецькому.

Аж 1936-го року признався я по-дівочому покійному проф. Бочковському. Він мене насварив, що я держу у сховку такий „дорогоцінний” матеріал соціологічної вартости, як він казав, і намовив мене видрукувати.¹¹⁾

Так 1939 р. вийшов з друку перший том монументальної хроніки Іллі Киріяка *Сини землі*.¹²⁾

Українське суспільство прийняло *Синів землі* прихильно, може краще сказати, поблажливо, але не ентузіастично, на що цей твір мав повне право... Писали (й досі часом пишуть), що Киріяк задумав добре, але „не опрацював” чи „не викінчив”. На мою думку, *Сини землі* опрацьовані вже в процесі писання, коли становлять літературно викінчений, як велике ціле, твір. Твір надзвичайної ваги й цінности для історії не тільки канадських українців, але й усїєї Канади. В цьому відношенні рівного йому немає і невідомо, чи коли буде.¹³⁾

Про повість *Сини землі* появилася стаття-рецензія Ольгерда Бочковського у львівському *Ділі* (1939), згодом передрукована у вінніпезькому *Українському голосі*.¹⁴⁾ Ця стаття розглядає тільки соціологічну вартість повісти. В ній немає критики, бо автор дає лише опис твору. Була також в *Українському голосі* рецензія Олександра Лугового. Писав про *Синів землі* Мирослав Ічнянський (Іван Кмета-Ічнянський), порівнюючи образи

11) Там же, стор. 11.

12) Всі три томи вийшли в світ в Едмонтоні. Рік видання другого тома не позначений. На звороті обкладинки подано рік видання першого тома. М. Г. Марунчак в своїй монографії *Ілля Киріяк та його творчість* (Вінніпег, 1973) подає, що другий том появилася 1943 р. Див. стор. 53. Третій том надруковано 1945 р.

13) М. І. Мандрика, „Ілля Киріяк (1888—1955)”, *Північне слайво*, том I, стор. 71.

14) Ольгерд Бочковський. „Епопея українських піонерів”, *Український голос*, ч. 30, 1939.

Киріяка з подібними образами Нечуя-Левицького та Панаса Мирного: „Ви бачите тут землю, ферму, її простих людей в такій же простій літературній формі Нечуя-Левицького, Панаса Мирного тощо. Слухаєш бесід, а їх повно в *Синах землі*, і милуєшся часом природнім гумором Калини, Воркуна та інших”.¹⁵⁾ Ватсон Кірконнел у своєму звідомленні „*Letters in Canada – New Canadian Letters*„ дає обширний огляд повісти англійською мовою. Він згадує також про рецензію Бочковського.¹⁶⁾ Канадський вчений писав також про появу першого й другого томів.¹⁷⁾ У звідомленні з 1944 р. Кірконнел, на думку Киріяка, добре охопив цілість повісти. 1945 р. він відгукнувся на третій том *Синів землі*, назвавши цей твір a saga of the Ukrainian settlements in Canada West¹⁸⁾

Киріяк із великим огірченням пише про реакцію українських часописів у Канаді на появу його трилогії:

Писали люди з фермів похвали до *Українського голосу*. Всі інші часописи, окрім платних оголошень, не звертали уваги. От тільки редактор *Канадійського фермера* (д-р Дацків — В. Ж.) згадав із почуттям, що я, хотівши бути письменником, мушу навчитися мови, а католицькі *Українські вісті* — тільки тому, що в них працював п. В. Купченко, православний і заінтересований українською літературою. Поміщували вони те, що він про різні видання писав час від часу і при нагоді повість мою згадував. *Новий шлях* ані словом не згадав, а про американські часописи шкода згадувати хоч кожному вислав по примірнику.¹⁹⁾

Писав рецензію на *Синів землі* також Араміс (Микола Мох) у журналі *Життя і слово* (Вотерфорд, Канада,

15) Марунчак, *Ілля Киріяк та його творчість*, стор. 52.

16) Там же, стор. 53 і „Лист Іллі Киріяка”, до П. Лазаровича, *Північне сьйво*, том I, стор. 75.

17) Марунчак, стор. 54.

18) Марунчак, стор. 59.

19) „Ілля Киріяк про себе”, стор. 11.

1948). Цю останню Киріяк вважав дуже справедливою, не зважаючи на те, що вона була написана з точки погляду католика. Киріяк також дуже високо цинив рецензії Кірконнела, що, на його думку, були вдумливими та правильно оцінювали його працю.

З великою повагою ставився до творчості Киріяка Леонід Білецький, високо оцінюючи талант письменника та всіма засобами намагаючись розбудити зацікавлення його творчістю. У жовтні 1951 року з'явилася на сторінках *Українського голосу* його обширна стаття, в якій підкреслено, що *Сини землі* — це найбільший і найвизначніший твір в українській літературі Канади „не тільки по розміру (аж три томи), але й по мистецькій красі і силі”.²⁰⁾ Для Білецького цікавими були формування письменника та його внутрішній світ, що становив сферу художнього зображення, де виявлялася письменницька майстерність.²¹⁾

Уважно поставився до Киріяка також соціолог Н. Григоріїв. Просторий огляд на *Синів землі* написав Кость Андрусин, обговорюючи всі критичні відгуки, що з'явилися на цю повість до 1951 року.²²⁾ Треба тут згадати й радіо-передачі про *Синів землі*, що їх зладив у лютому 1950 р. М. І. Мандрика для „Голосу Америки” в Україну. Англomовну рецензію на *Синів землі* написав 1962 р. автор цієї статті.²³⁾

Треба також відзначити монографію *Ілля Киріяк та його творчість* (Вінніпег, 1973) Михайла Г. Марунчака. Ця робота є першою книгою про письменника. Автор не

20) Марунчак, стор. 62.

21) „Лист Іллі Киріяка”, *Північне саяво*, том I. стор. 73.

22) Марунчак, стор. 63.

23) W. T. Zyla, „Genuine Sons of the Canadian Soil”, *The Ukrainian Weekly*, 20-го січня 1962 р., стор. 2. Ця рецензія обговорює англійський переклад *Синів землі* — *Sons of the Soil* (Toronto: Ryerson Press, 1959), стор. 302, Переклад виконав Михайло Лучкович з Едмонтону, колишній посол до Канадського федерального парламенту, на прохання самого Іллі Киріяка. Три томи (1100 сторінок українського тексту) тут скорочено до одного.

дає своєї фахової критики творів Киріяка, він цитує лише погляди та оцінки інших дослідників. Зате він уважно розглядає життєвий шлях письменника, використовуючи його кореспонденцію та інші доступні джерельні матеріали.

Сини землі — це епопея про героїчний змаг перших українських піонерів у Канаді. Сам Киріяк не вважав себе письменником: „усе те, що я написав до тепер, то такі собі дуже звичайні, буденні окрушки з буденного життя без плину і без ідеї, так я їх чув, бачив і де-не-де сам переживав”²⁴⁾ Це ствердження додатньо свідчить про автора, виправдує його літературні недотягнення, але ніяк не торкається його становища й заслуг для українського письменства в Канаді. Коли вважати його твір лише торсом, то й він уже свідчить про талант письменника, бо в світовій літературі, зокрема в плястичному мистецтві, багато є таких торсів — і їх високо оцінюють критики.²⁵⁾

У повісті *Сини землі* письменник поєднав документальне і психологічне в різних формах і різних аспектах розповіді, що дає досить повне уявлення про сагу українського поселення в Канаді та показує, як формувалася українська етнічна група. Це важливе завдання письменник реалізує через показ суспільного тла і через використання тонкої психологічної аналізи.

Киріяк має дещо спільне з Кнутом Гамсуном і Джеком Лондоном. А Мандрика бачить у ньому певні подібності з Левом Толстим у його творі *Війна і мир*.

Спокійне, епічно-об’єктивне, наповнене конкретними для всього твору подробицями, повісткування; яскраві, живі характери діючих осіб, тонка психологічна аналіза їх; пов’язання окремих частин між собою і з цілою провідною ідеєю... Характери Толстого об’єктивно-позитивні, в суспільному розумінні здо-

24) „Лист Іллі Киріяка, *Північне сяйво*” том I, стор. 72.

25) С. В., „Син української землі” *Український голос*, 7-го грудня 1960 р., стор. 9.

рові. Те саме й у Киріяка. Можна відрізнати його від такого майстра, як Толстой, що мав великий досвід, вправність і необмежені матеріальні та соціальні можливості. Але в основному я вважав і вважаю Киріяка того самого ґатунку талантом, як і Толстого.²⁶⁾

Киріяк знав світову літературу, був залюблений у Діккенса, прочитав усі його твори. Шекспіра він не любив, зате припав йому до вподоби Бернард Шов.

У *Синах землі* Киріяк показав свій великий талант; твір пронизує сильна віра автора в майбутнє, в невичерпні можливості українського народу. А цінність твору полягає в тому, що він є в українській літературі першою спробою мистецького узагальнення українсько-канадської дійсності. У цій трилогії виявились нові риси письменницького таланту автора та проявився процес поглиблення його світогляду, а разом з тим і процес поглиблення й поширення романтично-реалістичних засад його творчої методи.

Проза Киріяка — це не звичайна фікція подій, де часом проявляється композиційна і стилістична невправність; у цілому це, так би мовити, його літературна школа, в якій він засвідчує зростання своєї майстерності, виписаної економністю фарб, влучністю портретних рис та особливо щирим і погідним народним гумором. Для прикладу зачитуємо уривок з *Синів землі*:

А то був час у першій половині місяця липня, коли пшениці колосом укриваються і мов би крадьки цвили дрібненьким жовтеньким цвітом; коли небо вище як коли-небудь здіймається високо, бо навіть таки тоді ті діти, котрі з автомобіля вилізли, заглядали в небесну височінь і показували одно одному цяпочки з двох орлів, що плавали в синіх просторах

26) Мандрика, „Ілля Киріяк (1888—1955), *Північне сяйво*, том I, стор. 70.

і там гинули з їх очей. А жінка з великим захватом дивилася на краєвид, на якому, мов на великій зеленій вереті, лежало розкішно розмасне літо і парилося в гарячо-запашних проміннях ясного сонця.²⁷⁾

Енергійно включившись у процес українського літературного творення, письменник був під впливом Ів. Франка, П. Мирного, а в описах любови до землі й до селянина під впливом О. Кобилянської. З цими корифеями української літератури єднає автора *Синів землі* безпосередній спадкоємний зв'язок.

Талант Іллі Киріяка неповторний; хоча його творчість не розквітла до вершин і не стала невичерпним джерелом тем, сюжетів та образів, зате вона прозвучала могутнім голосом українських піонерів, що завоювали безмежні західньоканадські простори. Киріяк увіковічнив ці зусилля в мистецькій формі і своїм твором поставив пам'ятник українським піонерам у прибраній батьківщині, що пригорнула до себе письменника й тисячі його земляків.

III.

На долю Яра Славутича (нар. 1918 р.) випали трудні роки. У дитинстві на батьківщині були вони соняшні, згодом стали жорстокими, зате багатими на різноманітний життєвий зміст. З кожного періоду поет зумів винести враження, передати їх у поезії та прийти до своїх лише йому притаманних, висновків. До Канади він прибув 1960 р. з США.

Славутичева сьома збірка поезій — *Завойовники прерій* (Едмонтон, 1968) — переносить читача в канадську далечінь, до нових поетичних обріїв. Книжка присвячена пам'яті перших українських поселенців у Канаді. У ній поет хоче до дрібниць, до найтоншого

27) Ілля Киріяк, *Сини землі*, том III, стор. 268.

штриха охопити творчі зусилля українських піонерів, яких називає він завойовниками прерій. Це їм належить „слава і честь”, бо це вони відкрили „канадські краї”. Славутич яскраво підкреслює вартість їхнього неперевершеного подвигу:

Спочивайте в пухнастих покробах...
Ваші руки на славу Канаді
Торували шляхи крізь тілля.
Хай не стане вам плуг на заваді,
Хай лягає вам пухом земля!²⁸⁾

Як пише Роман Рахманний, перших поселенців поет — мешканець Едмонтону — бачить як близьких родичів і братів тих українців, що з другої половини 17-го до кінця 18-го століть освоювали причорноморські та приозівські степи:

Не загарбники з дальніх імперій,
Не кортези з минулих віків, —
Тут пройшли завойовники прерій,
Єлиняк, Пилипівський, Леськів.
Лемешів домороблена криця
Корчувала почаялі п а п л і,
Щоб лягала дорідна пшениця
В чорне лоно пухкої землі.
І злітали, спрагливі причалу,
Золотими крильми врожаї.
Слава й честь українському ралу,
Що відкрило канадські краї!²⁹⁾

Поет повсюди знаходить красу, перевтілюючи її в глибинну істину життя. Цієї істини не можуть знецінити ні найтяжчі переживання, ні життєві випробування, вона для нього надто дорога, виплекана його

28) Яр Славутич, *Завойовники прерій*, Едмонтон, 1968 р., стор. 3.

29) Роман Рахманний, „Слідами завойовників прерій”, *Наша мета*, 30-го травня 1970 р., стор 4.

уявою, облита сльозами близьких і рідних — вона джерело його поетичного надхнення, первопричина містецьких райдуг. Поет свідомий свого призначення, приймає його розважно й невідклично:

Берімось, поети, до красних рим.
Хай славень дзвенить орачам старим.
Хай лине з Канади похвальний спів
Про піднятих прерій плугатарів!³⁰⁾

У *Завойовниках прерій* Славутич яскраво національний. Він носить залишену Вітчизну в своєму серці, у кожний рядок навантажує глибокий патріотичний зміст:

Поглянь же, Боже, в дальній край!
Пошли посланця в Україну —
Мечем вогненным покарай
Неправду люту, кривду тлінну!³¹⁾

Кращі поезії, а їх дуже багато в цій збірці, перейняті глибоким, майже пристрасним почуттям. Дуже часто окремі рядки перетоплюються в поетичному горнілі у візію, як от у поемі про А. Гончаренка, першого українського поселенця на цьому континенті:

Стоїть Агапій на горбі —
На гострім камені коліна.
І вікна в хмарах, жовті й голубі,
Йому вістять — не згине Україна.³²⁾

Глибоку віру в силу духа українського поселенця виявляє Славутич у баладі „Трое”. Твір цінний не лише формою, поетичним висловом, а насамперед своїм змістом. Український поет уперше в літературі порівнює духову силу представників трьох народів, що прибули до Канади: англійців, французів та українців — ув особах Джона, Жана та Івана. Мета цих поселенців — подо-

30) Славутич, *Завойовники прерій*, стор. 5.

31) Там же, стор. 46.

32) Там же, стор. 47.

лати дикий канадський захід, привернути його до цивілізованого світу. Як виявляється, чванливі Джон і Жан зовсім не думають старанною працею виконати це завдання. Вони шукають приємного і легкого життя:

...годі! Ліпше в Монреаль
Вертаймося на пиво.
І стріне нас, немов на баль,
Не 'дна мамзель щасливо!..³³⁾

Серед цих обставин на всю величину виростає поет-стать неспіливого Івана, душа якого чиста, як у янгола, а думки пройняті бажанням посвятої праці. Його так манила, йому

...пахла, пахнула земля,
Не знавши зроду плуга.
Йому ввижалася здаля
Рілля чорнява смуга.³⁴⁾

Іван виявляє глибокі причини, чому він залишив рідний край, „свою далеку Галич”. Він прибув сюди, щоб тут на розлогих степах Західної Канади пізнати й відчути волю, якої не знав на рідних землях. Крім того, у нього живе якесь атавістичне прив'язання до матері-землі, що стала частиною його світовідчуження. Не менше виявляється і його українське бажання не зрадити „слову”, а виконати задуману місію. Іван важко працював, трудився довгі роки — зорав „тугі цілини прерій”. Коли нарешті виконав це нелегке історичне завдання,

Тоді вернулись Джон і Жан
Вести ім'ям імперій.³⁵⁾

У цих останніх рядках Славутич відтворив дійсність українського поселення в Канаді, вказуючи на його скомплікованість та історичну вагу. Поет по-новому

33) Там же, стор. 11.

34) Там же, стор. 12.

35) Там же, стор. 12.

подав тут образ українського поселенця, наповнивши його канадським змістом і місцевими емоціями. У поемі Івана він створив своєрідний характер, збагачуючи новими рисами один із найдавніших жанрів — баладу.

Славутич уміло використовує в поезії також фольклорні засоби, зокрема жанр пісні чи романсу. Вона в нього близькі до народної творчості своїми основними мистецькими компонентами. Напр., у романсі „Саскачеванка”, до якої проф. С. Яременко склав музику, образ дівчини генетично пов’язаний з подібними образами у фольклорі. Ясна річ, цей образ поетом своєрідно оміслений і сконкретизований за вимогами власного смаку автора. Невтомний шукач нових тем, нових ідей, Славутич дбає також про свою мистецьку зброю — мову. У цій ділянці, як стверджує той же Рахманний: „Яр Славутич сам є своєрідним плугатарем, що завойовує український людський „степ” для української мови й культури на цьому континенті. Він уклав чимало труду в зосвоєння нащадками українських поселенців української мови в її сучасному високорозвинутому виді.³⁶⁾

Певна особливість наявна у Славутича і в способі художнього мислення. Він намагається виразити силу людини, її волю до життя та впевненість у майбутнє своєї мови й культури. Ці зусилля зумовлені його світоглядом, його естетичною концепцією:

Ні глум обмов, ні гордощі завади

Не вгнуть пряму, неначе промінь, путь...

Мене й на дальнім заході Канади

Нащадки зваги вдячно спом’януть.³⁷⁾

Суспільна свідомість поета зростає, а з нею — напруження його творчої уяви. Його зв’язок із суспільним життям дедалі стає глибшим, набирає по-мистецькому осмисленого змісту:

36) Рахманний, „Слідами завойовників прерій”, *Наша мета*, стор. 4.

37) Славутич, *Завойовники прерій*, стор. 21.

Я присягався краяти живу дич
І переможно братися добром.
О ні, не дарма клекотав Славутич
Гінкою кров'ю під важким пером!³⁸⁾

У цьому монолозі поет уводить нас у сферу своїх роздумів, залишається віч-на-віч із читачем, осягаючи мистецької переконливості. Внутрішній монолог тут не є засобом саморозкриття, а скоріше авторським самовиразом відчуття ролі, окресленням значення поезії. Це відчуття реалізується через узагальнення майбутнього, що втілює авторські думки найбільш повно в циклі „Полярні сонети”:

Минуть епохи. Золоте століття
Колись оголить мій замерзлий труп.
І на землі, збагаченій на квіття,
Аеронавт, осівши між халуп,
Знайде в льоду поета тіло чорне
І ці сонети з подивом розгорне.³⁹⁾

Бажання поета просте і скромне — він хоче залишити по собі тривкий слід, а звідси й оптимістичне звучання зацитованого сонету. Про це заповітне бажання пише також Рахманний:

Але хіба українські завойовники прерій — погорджувані, забуті серед чагарників — не прагнули того самого, хоч вони не могли, не сміли, або й не мали кому висловити оте саме прагнення пекуче? Сьогодні „на землі, збагаченій на квіття” — рослинне й людське — у трьох широкополих провінціях Західньої Канади з-під льодовика дискримінації та власного почуття неповноцінності помалу показуються на світ Божий не замерзлі тлінні останки поета, але живі паростки живого українського суспільства в його духово-культурному виді,

38) Там же, стор. 21.

39) Там же, стор. 26.

що мають свої коріння в Україні. Нащадки завоювників прерій дедалі гідніше закарбовують свою присутність на освоєній землі.⁴⁰⁾

У вірші „Альберта” оспівує Славутич „чорну кров... прерій”, нафту, а в „Хаті” показує гостинність української господині з містечка Вільна. Його „Діди” — це повнокровні типи українських хліборобів-ветеранів, що, як жерці, „вклоняються землі” (стор. 6)

Збірка *Завойовники прерій*, що вже зайняла визначне місце в українській літературі про Західню Канаду, „не лишень прославляє життєздатність „нащадків Трипіль”, що зуміли в далекій чужині відтворити свою рідну батьківщину, вона вносить в українську літературу екзотику полярного сьйива, далеких північних просторів, а одночасно заохочує канадських українців плекати свої звичаї і свою матірну мову:

Тільки ти, українське слово,
Як північне сьйиво з вишин,
Світиш, граєш, дзвениш святково
І даруєш безсмертний крин”.⁴¹⁾

З усього видно, що Яр Славутич має своє власне літературне обличчя, думає по-своєму і творить на свій лад. Його осмислення західньоканадської тематики наскрізь оригінальне. *Завойовники прерій* — це справжня поезія, сутий вияв мистецької творчости.

* * *

Цей короткий нарис про західньоканадську тематику в українській літературі є першою спробою обговорити творчість кращих письменників і поетів ув одній статті. Автор свідомий того, що це широка ділянка,

40) Рахманний, „Слідами завойовників прерій”, *Наша мета*, стор. 5

41) А. Власенко-Бойцун, „Полярні пісні”, *Українська книга*, 1972 р., ч. 2, стор. 57.

яка вимагає довгих студій, щоб дати повну характеристику, з'ясувати всі джерела та обговорити всіх письменників у деталях. Така тема передбачає з'ясування цілого комплексу важливих питань, сукупність яких дасть повне уявлення про зміст, форму й вартість цієї тематики в українській літературі.

КРИТИЧНА ЛІТЕРАТУРА ДО ТЕМИ

(Склав Богдан Славутич)

- Ковбель, Семен. „Початки української літератури в Канаді”, *Пропам'ятна книга Українського Народного Дому в Вінніпегу*. Вінніпег, 1949, стор. 603-622.
- Івах, Онуфрій. „Українсько-канадійське письменство”, *Ювілейний альманах „Українського голосу”, 1910-1960*. Вінніпег. „Тризуб”, 1960, стор. 156-165.
- Slavutych, Yar. *Ukrainian Literature in Canada*. Edmonton: Slavuta, 1966, 15 p. Reprint from *Slavs in Canada*, vol. 1 (1966).
- Slavutych, Yar. “Ukrainian Poetry in Canada,” *Canadian Ethnic Studies*, vol. 3, No. 1 (1971), p. 95-108.
- Mandryka, M. I *History of Ukrainian Literature in Canada*. Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1968, 247 p.
- Критичні огляди В. Кіркконнела й К. Андрусішина (англійською мовою) в *Квартальнику Торонтонського університету* та Яра Славутича (українською мовою) в альманасі *Північне сяйво*, книги IV-V.

УКРАЇНКА В ОСЕРЕДКУ ЕТНІЧНИХ СТУДІЙ ПРИ КАЛГАРСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Осередок етнічних студій при Калгарському університеті засновано в 1968 р. Метою цієї наукової інституції є всебічні дослідження історії поселення, життя й співжиття, розвитку культурних надбань і вкладу етнічних груп неанглійського та нефранцузького походження у скарбницю всеканадського життя.

Дотеперішня праця осередку проходила в таких напрямках:

1. З 1969 р. осередок публікує свій науковий журнал *Canadian Ethnic Studies*, видання, що з'являється два рази на рік.

2. Члени осередку виступають із доповідями на наукових та програмових конференціях, присвячених проблемам культурної мозаїки канадського суспільства та канадської ідентичності.

3. Улітку 1972 р. члени осередку виступили з публічними лекціями про красне письменство ряду канадських етнічних груп, у рамках семінару, присвяченого проблемам канадського суспільства, семінар відбувся в Калгарському університеті.

4. На базі своїх архівних та опублікованих дослідних фондів осередок, шляхом кореспонденції, обслуговує інформацією зацікавлену публіку та установи. Левина частина цих фондів — це, до речі, безкоштовні подарунки великого числа поодиноких осіб та установ, вияв їхнього великого зрозуміння для праці осередку в формі активної та шляхетної підтримки.

У дотеперішній діяльності осередку українській групі присвячене помітне місце. Так, на 1092 сторінках усіх випусків журналу осередку українська тематика займає 241 сторінку, тобто 22% усього місця. Українське красне письменство було заступлене доповіддю на вище згаданім семінарі про канадське суспільство.

Які дослідні можливості існують сьогодні в осередку — у відношенні до української етнічної групи Канади? Це питання треба розглянути під такими аспектами:

1. Бібліографія. Осередок веде ряд дослідних картотек, які складаються й доповнюються на підставі усіх доступних джерел. Покищо ведуться такі секції: а) дисертації, б) автори красноного письменства, в) книжкові видання творів красноного письменства, г) критична література про красне письменство, та г) періодичні видання. Ці секції мають, у свою чергу, відділи для поодиноких етнічних груп. Українська група заступлена в цих картотеках найкраще. Дисертації заступлені 41 позицією, автори красноного письменства — 446 позиціями (охоплюють прізвизца авторів та їхні псевдоніми), книжкові твори красноного письменства заступлені 276 позиціями, критична література про красне письменство 264 позиціями, і врешті картотека періодичних видань — 658 позиціями. Крім того, з метою полегшити розшуки джерел про українську етнічну групу студентам Калгарського університету у приготуванні письмових праць у рамках різних дисциплін, наприклад історії чи соціології, виготовлено картотеку англomовних матеріалів про українську групу, доступних в осередку та університетській бібліотеці. Картотека нараховує 231 позицію. Для інших етнічних груп аналогічної картотеки в осередку покищо немає. Найбільш спеціалізованою бібліографією є картотека друкованих творів першого агронома українського роду в Канаді, п. Корнія Продана. Вона нараховує 99 позицій.

2. Архівні матеріали. Для української групи при осе-

редку існує дві архівні збірки. Це архів українсько-канадських поетів Івана Данильчука й Володимира Барабаша. Архів Дальничука містить авторський машинопис творів і писань поета, що зберігались по його смерті в дружини поета пані Анни Данильчукової, і які вона передала осередкові влітку 1972 року, підчас відзначення 30-річчя смерти поета в Калгарі. Ці матеріяли включають автобіографію поета, 77 віршів (в т. ч. 59 написаних українською мовою, а 18 англійською), і 2 оповідання — разом 80 творів Данильчука. Крім того, є тут два його переклади, а саме фрагмент із Шевченкових *Гайдамаків* (частина, що починається словами „Гетьмани, гетьмани...”) в перекладі Дальничука на англійську мову, та його ж переклад одного вірша лорда Тенісона на українську мову. Доповненням до цієї архівної спадщини поета служить колекція його друкованих творів, що охоплює збірку віршів *Світає день* (1929), драму *Сумківці* і витинки й фотовідбитки його творів, публікованих у пресі та альманахах, а саме 47 українських та два англійські вірші, 8 українських прозових творів, 85 інформативних та світоглядових дописів і вражень із його багатьох подорожей, і врешті 27 статей про Данильчука як поета й громадського діяча. При комплетуванні цих матеріялів осередкові активно допомагали Інститут ім. Петра Могили в Саскатуні й Микола Ворон та Іван Боднарчук. Можна висловити припущення, що ця збірка та архів становлять сьогодні найповніший фонд літератури для дослідів над Ів. Данильчуком, талановитим поетом, що народився в Канаді. Архів Володимира Барабаша складається з 156 віршів та афоризмів поета, писаних по-англійському. З них біля 95% — це ще недруковані твори. Поет присилає їх осередкові, почавши з 1970 р.

3. Університетські досліді. У ділянці дисертацій про українську етнічну групу осередок є сьогодні найкращим місцем для дослідів у Канаді. За його стараннями університетська бібліотека нараховує зараз 20 ди-

сертацій, присвячених українській групі, тобто 50% усіх зареєстрованих назв.

4. Книжкові видання. Відділ має дві частини. Перша з них — це досить велика колекція інформативних книжок та брошур, присвячених українській групі. Вона нараховує 118 назв. У другій частині зберігаються книжкові видання українсько-канадського красного письменства. Вона нараховує 43 книжки.

5. Періодичні випуски. Ця збірка розподіляється на три відділи. Перший — це ще покищо скромна збірка українсько-канадської періодики, обсягом понад 1.000 примірників поодиноких чисел. Біля сотні з них це рідкісні видання, про наявність яких в осередку доцільно буде повідомити в майбутньому наукову громаду. Другий відділ — це збірка українсько-канадських календарів-альманахів. Вона нараховує 258 томів, опублікованих 35 видавництвами. Біля десяти серій скомплектовані повністю. Ця колекція становить біля 75% усіх існуючих випусків і є таким чином однією з найбільших збірок того роду в Канаді. Нарешті третій відділ містить показові примірники української періодики Канади. Тут на сьогодні зберігаються прислані примірники 346 періодичних видань, тобто 52% усіх зареєстрованих. Це також чи не найбільша збірка цього роду в Канаді.

6. Сфрагістика. При осередку започатковано нещодавно українсько-канадську сфрагістичну збірку. Колекція нараховує покищо лише кілька десятків примірників. Однак надіймося, що ця збірка збільшуватиметься швидко, бо вартість сфрагістики як домоміжної дисципліни у висвітленні історії й розвитку організованого життя етнічних груп, особливо української, безсумнівна.

Підсумовуючи, можна сказати, що, не зважаючи на відносно короткий період існування осередку, його дослідні фонди досягнули на сьогодні помітний рівень, а в деяких ділянках осередок являється чи не найкращою науковою інституцією для дослідів над українською етнічною групою Канади.

Наприкінці декілька слів про дослідні пляни осередку відносно українсько-канадської групи на майбутнє. У рамках бібліографії плянуємо поширити колекціонування спеціалізованих картотек на такі ділянки: списки українських книжкових видань поодиноких міст Канади, історія поселення та церковне життя. Підставу для останньої створив уже, на жаль, покійний, науковий співробітник осередку, д-р Іларій Чеховський, зібравши більш як 2.000 позицій. У приготуванні знаходяться також списки українських книжкових друків Едмонтону, Мондери й Саскатуну. У видавничій діяльності осередок розпочне публікувати серію монографій, в рамках якої плянуємо видавати бібліографію писань п. Корнія Продана й вибір творів п. Володимира Барабаша, що увійде в монографію багатокультурної поезії міста Калгарі. При наявності відповідного кандидата осередок плянує спонзорувати, в рамках відділу германських і слов'янських студій при Калгарському університеті, магістерську працю на тему українсько-канадської преси Західної Канади, чи, більш спеціалізовано, Альберти. Плянується, нарешті, в рамках вечірнього навчання при Калгарському університеті, однорічний курс, присвячений красному письменству етнічних груп неанглійського та нефранцузького походження, пропонуваній на базі перекладів творів на англійську мову. Українсько-канадському красному письменству було б відведене в цьому курсі помітне місце.

Василь Кунда

НОВІ НАПРЯМИ В МЕТАЛЮРГІЙНІЙ ТЕХНОЛОГІЇ

Вступ

Метали відіграють важливу роль у поступі цивілізації людства. Скупчення їх на поверхні землі дуже мале: щоб економічно видобути, треба застосувати складні механічні й хемічні процеси. Загально-металічні руди можна поділити на оксидні й сульфідні: перші дуже важко концентрувати, і тому вони не мають такого економічного значення, за винятком оксиду заліза, а другі даються легко концентрувати — вони становлять важливий сировець у продукції таких загальнозживаних металів як нікель, мідь, цинк, олово й кобальт.

Загальноприйнятий спосіб перерібки цих руд є пражання при високій температурі в присутності повітря. Підчас цього оксидційного процесу сульфідні метали перетворюються в оксиди, а сірка переходить у газову форму двоокису сірки. Цей газ уживають до виробу сіркової кислоти, якщо є запотребування, або випускають у повітря, спричинюючи знищення рістні. Протягом останнього десятиріччя уряди багатьох держав поробили суворі обмеження на кількість сірки, що її можна випускати в повітря. Внаслідок цього два вибори мають перед собою продуценти: знайти успішний та економічний спосіб очищення газу з сірки або винайти новий процес, який зможе відлучити сірку від металів у такій формі, що не спричиняє занечищення повітря і навіть може бути корисним продуктом процесу. Дослідча праця йде в обох напрямках. Деякі великі продуценти міді будують дуже високі комини, коштом від

10 до 20 мільйонів доларів і розпорошують шкідливі гази високо понад поверхнею землі — так що скупчення їх на поверхні занизьке, щоби мати шкідливий вплив на рослинність; інші стараються очистити газ із двоокису сірки за допомогою абсорбування. Багато процесів опрацьовано в лябораторіях, і деякі з них випробовують комерційно. Обидві ці методи дуже коштовні й підвищують ціну продукту.

Протягом останніх трьох десятиріч багато уваги присвячено дослідям над новими процесами, що спроможні перетворити сірку, зв'язану з металами у сульфат амоніаку, який має застосування в рільництві, або перетворити в елементарну сірку, що не спричинює зазначення оточення, — її можна легко переховувати й транспортувати. Процеси переводять у водних розчинах за допомогою кисню або повітря у замкнених реакторах, званих автоклявами, — вони відомі як гідрометалургійні процеси.

Метою цієї праці є познайомити читачів із новою технологією перерібки металічних руд у водних розчинах.

Основи гідрометалургійних процесів

Гідрометалургійні процеси перерібки руд є хемічними процесами у водних розчинах. Зацікавлення ними надзвичайно зросло по другій світовій війні. На це склалися ряд причин. Багато дослідних праць появилася з описами гідрометалургійних процесів, у яких переконливо доведено технічну спроможність перерібки різних руд цією метою у практично коротший час із високим відсотком видайности (95 до 99%). Це зроджувало довір'я до нової методи. У парі з цим досвід у конструкції реакторів і помп для операцій під тиском при вищій температурі і добір відповідного конструкційного матеріялу допомагали розв'язати нові технології. Але чи не найважливішим промотором гідрометалургійних про-

цесів була побудова рафінерії ніклю у Форті Саскачевані в Альберті 1954 р.

Металічні руди в природі не однорідні, складаються вони з різних мінералів. Тому видобування металу в чистій формі вимагає цілого ряду операцій, які можна в загальному поділити на такі групи: приготування концентрату; вилуговлювання; очищування розчину й розділювання металів; видобування металів із водного розчину.

Першим кроком у процесі є видобути мінерал з-під поверхні землі, змолоти його на дрібний порошок і відділити бажаний метал у формі концентрату за допомогою флотації. Такі концентрати звичайно мають від 10 до 15% ніклю, 25—30% міді, 40—60% цинку або 60—80% олова.. Крім головного металу, концентрати мають ще в малій кількості інші метали як занечищення.

Концентрати підлягають процесові вилуговлювання. Метою операції є перевести нерозпускальні у воді сульфідні металів до розчинених металічних солей. Це дається досягнути за допомогою оксидації киснем амоніакальних чи квасових розчинів. Щоб прискорити швидкість реакції, оксидація відбувається в автоклявах при вищій температурі й тисненні кисню. Оксидаційні реакції екзотермічні, тому не потрібно додавати теплової енергії ззовні.

Залежно від kwasовости водного розчину, в якому відбувається реакція, маємо два основні процеси: амоніакальний і kwasовий. В амоніакальному середовищі продуктами оксидації є дуже стабільні амоніакальні комплекси сульфатів металів і сульфати амоніяку, а в kwasовому середовищі продуктами є сульфати металів та елементарна сірка. Поведінка сірки у цих двох середовищах особливо характеристична. В амоніакальному середовищі сірка оксидується поступово з дво-негативно-вартостевої до шести-позитивно-вартостевої, тратячи вісім електронів. Кінцевим продуктом цієї реакції є сульфат амоніяку. Зате в kwasовому середовищі ця реакція

Йде з дво-негативно - вартостевої сірки до нейтральної сірки, тратячи тільки два електрони. У цьому випадку елементарну сірку дістають як кінцевий продукт. При високій температурі елементарну сірку можна також оксидувати до сульфатів. Сірка — дуже побажаний продукт. Вона є в щільному фізичному стані, її можна легко переховувати й транспортувати; найважливіше те, що не занечищує вона повітря. Відношення температури до творення вищих оксидаційних форм сірки у водних амоніякальних (алькалічних) і квасових розчинах представлене у графічній формі на рисунку ч. 1.

Ця різна реакція сірки в амоніякальному і квасовому середовищі рішає у виборі процесу. Коли ринок збуту на сульфат амоніяку збільшується, тоді амоніякальний процес економніший; коли ж ринку немає, тоді квасове середовище з елементарною сіркою як продуктом практичніше. Дуже часто ще інші фактори відіграють роллю у виборі процесу.

Кінцевим продуктом вилуговлювання є суміш матерії у твердому й плинному стані. Водний розчин, що має звичайно всі вартісні елементи, відділюють за допомогою фільтрації, він йде до очищування.

Різні методи застосовують до очищування розчинів. Вони залежать від занечищень у концентраті і від способу вилуговлювання. В амоніякальних розчинах залізо осаджується, і його усувають фільтрацією. Найбільшим занечищенням є частинно оксидована сірка і сульфамати, що їх можна знищити додатковою оксидацією і гідролізою при вищій температурі. У квасових розчинах залізо частинно розпускається, але його можна осадити киснем при контрольованій квасовості. Цементацию та осаджування небажаних металів сірководнем часто застосовують при очищуванні.

Швидкість і повнота реакції у водних розчинах залежить від кількох факторів, із яких найважливішими є такі чинники: температура, тиснення кисню, величина

частинок концентрату і композиція водного розчину. Для амоніакального вилуговлювання найвідповіднішою температурою є 150—200 ступенів за Фаренгайтом, а для квасового вилуговлювання потрібно температури вищої—230—250 ступенів, у виняткових випадках навіть вищої. Кисень конечно потрібний для вилуговлювання металів, а швидкість реакції залежить від тиснення. Для більшості реакцій 20—30 фунтів тиску на квадратний цаль вистачальні, але в деяких процесах застосовують 200 до 300 фунтів тиску. Замість кисню можна вживати повітря, але в тих випадках тиснення треба піднести на п'ять разів вище. Концентрат металів повинен бути дрібно змелений. Для матеріалів, що дуже реактивні, частинки можуть мати близько 100 мікронів, а для менше реактивних матеріалів треба концентрат молоти від 10 до 50 мікронів. Швидкість реакції пропорційна до поверхні цїпкої матерії в системі; що мілкіший концентрат, то швидша реакція. Композиція розчину, в якому відбувається вилуговлювання є дуже важливим чинником. В амоніакальних розчинах потрібно мати коло шести молекул амоніаку на одну молекулу екстрагованого металю, а у квасових розчинах треба мати одну молекулу квасу на одну молекулу розпущеного металю. Сірчаний квас уживають найчастіше в процесах, але інші кваси, як сільний та азотовий, є також в ужитку. Реакція відбувається між цїпкою плинною і газовою фазою, і для взаємного контакту цих трьох фаз добре змішання конечно.

Типова швидкість реакції в амоніакальному розчині ілюстрована на рис. ч. 2. В цьому випадку реакцію переведено в лябораторному автокляві при уживанні типового концентрату ніклю, який мав такий склад: нікель — 12%, кобальт — 0.4%, мідь — 3%, залізо — 35% і сірка — 27%. Автокляв заряджено концентратом, амоніаком і водою, підігріто до 180 ступ. Фар. і додано 30 фунтів кисню. Цю суміш перемішувано при вище згаданій температурі протягом чотирьох годин. Підчас

цього експерименту брали пробки розчину та їх аналізували. Складники, знайдені в розчині, представлені у графічній формі на образку.

Швидкість реакції у квасовому розчині подана на рис. ч. 3. У цьому випадку концентрат цинку вилуговлювано в сірчаному kwasі при температурі 300 ступенів Фаренгайта. Ясна річ, реакція була багато швидша й закінчилася по одній годині. Як видно з рисунку, концентрація цинку збільшилася з 50 до 150 гр. на л. і була дещо залежна від тиску кисню. Залізо в першій половині реакції не реагує з киснем. Треба додати, що присутність заліза в цій реакції конечно потрібна, бо без нього сульфід цинку оксидується дуже поволі. Залізо в тому випадку стає каталізатором.

півгодині пішло в розчин, а опісля швидко гідролізувало та осаджувалося. Реакція було дуже залежна від тис-

Механізм вилуговлювання металів

Процес вилуговлювання у водних розчинах хемічний, у ньому відбуваються різні реакції залежно від квасовости водного розчину, температури й тиску кисню. При вилуговлюванні нікелевого концентрату в амоніякальному розчині відбуваються хемічні реакції, що представлені рівняннями (1), (2) і (3) (див. кінець статті). Як видно з цих реакцій, сірка оксидується до сульфатів поступово і як кінцевий продукт творить сульфат амоніяку і сульфамат, а нікель розчинюється у воді як амоніякальний комплекс сульфату нікелю. Залізо стручується як нерозпускальний у воді гідроксид заліза і — його можна відділити фільтрацією. Подібно до нікелю заховують в амоніякальних розчинах також мідь, кобальт і цинк. У квасових розчинах реакція йде дещо відмінним шляхом, як показано в хемічних реакціях (4), (5) і (6). У цьому випадку оксиди й сульфіди металів взаємно реагують із сірчанним kwasом і творять розпускальні у воді солі, а сірка оксидується до елемен-

тарного стану, залишаючись у твердій фізичній формі. Сульфід металів можна оксидувати до розчинних у воді солей без ужиття kwasу також, але тоді треба вилуговлювання переводити при температурі від 250 до 300 ступенів. Сульфід заліза у формі пиротиту реагує подібно — як сульфід цинку і в нижчому оксидційному стані залізо розпускається у водному розчині, а наприкінці вилуговлювання оксидується до вищого оксидційного стану, осідаючи як гідроксид або базовий сульфат заліза.

Редукція металів із водних розчинів до металічної форми

Практикованою метою добування металю із водного розчину є електроліза за допомогою електричного струму. Цю методу застосовують до ніклю, кобальту, міді й цинку. Коли впроваджено гідрометалургійні методи для перерібки металічних руд, почалися дослідні й шукання нових метод. Дослідна лабораторія „Шеррітт Гордон” у Канаді випрацювала й комерційно застосувала методу редукції ніклю з водного розчину до металічної форми за допомогою водню. Дослідні показали, що ця реакція переходить дуже швидко, якщо збережено відповідні умови. Швидкість редукції залежна від температури, тиску водню, кількості амоніаку в розчині й кількості сульфату амоніаку в системі. Дослідні також устійнили, що навіть серед найкращих умовин редукція не відбудеться без каталізатора, яким є сульфат заліза у двовартостевому стані оксидції або металічний порошок ніклю. Сульфат заліза ефектовний у ніклевих розчинах, що мають не більш як 300 гр. на літру сульфату амоніаку, а металічний нікель незалежний від його концентрації. Ці обмеження устійнили певну процедуру, яку треба зберігати в комерційній продукції. Нікель продукують у циклі, що складається з 50—60 редукцій. Починається цей цикл редукцією з каталізатором за-

ліза, якого додають до нікелевого розчину в кількості від 0.1 до 0.5 гр. на л. За 5—15 хвилин редукція вже закінчена і скупчення ніклю обнижено з 50 до 1 гр. на л. Ця перша редукція називається нуклеацією; її переводять на нікелевому розчині, який має близько 100 гр. на л. сульфату амоніяку. Наступна редукція відбувається на нормальному нікелевому розчині, що має близько 350 гр. на л. сульфату амоніяку, але тим разом нікель, випродукований у попередній процедурі, служить як каталізатор. Ці редукції в циклі називаються дензифікаціями. Реакції відбуваються у великих автоклявах і, по закінченні поодинокі редукції, зредукований розчин випомповують, а на його місце дають свіжий розчин ніклю. Випродукований ніклевий порошок залишається в автокляві аж до закінчення циклю.

Дензифікаційні редукції з ніклевим порошком як каталізатором тривають від 15 до 20 хвилин. Типовий перебіг усієї редукції подано на рис. 4. Слід при цьому зауважити, що розчин ніклю звичайно має близько 2 гр. на л. кобальту, який редукується щойно тоді коли концентрація ніклю знизиться до яких 2 гр. на л. Коли перервати редукцію у відповідний час, то можна майже весь кобальт залишити в розчині і, таким чином, відділити нікель від кобальту.

Перші редукції в циклі продукують дуже дрібний ніклевий порошок, який росте з кожною наступною редукцією, а по 60 дензифікаціях порошок стає грубим і менше ефективним як каталізатор, тому цикль продукції переривається й починається новий цикль.

Фізичні властивості нікелевого порошку можна контролювати довжиною циклю. Найновіші досліді показали, що додання до розчину ніклю різних органічних сполук має великий вплив на грубість порошку, його уявну густоту, форму й величину поверхні. Рис. ч. 5. подає характеристичну будову порошоків, випродукованих без додання органічних сполук і з доданням акризолу та антраквінону.

Нікель можна також редукувати з амоніякально-карбонатного розчину без каталізатора. Порошки, продуковані за цією системою, дрібніші, мають вони нерегулярну поверхню, що робить їх придатними для фабрикації пористих плиток, яких уживають у ніклево-кадмієвих батареях.

Інші метали, що їх можна редукувати у водному розчині до металічної форми, — це кобальт і мідь. Кобальт добувається тільки в амоніякально-сульфатному розчині, каталізатором для кольбату є сульфідна сірка або металічний кобальт, а мідь можна редукувати в амоніякально-сульфатному, амоніякально-карбонатному або сірчано-квасовому розчині без каталізатора. Крім згаданих металів, можна редукувати у водних розчинах багато інших металів, але на практиці ніхто ще цього не робить. Знову деякі метали як молібден, вольфрамій та ураній редукуються з водних розчинів, у присутності каталізатора, до нижчих оксидних форм і осаджуються як оксиди.

Хемічні реакції, що відбуваються підчас редукації металів, подано в рівняннях (7), (8), (9), (10) і (11).

Продуктами цих реакцій є металічні порошки, оксиди металів, сульфат амоніяку, двоокис вуглецю, сірчаний kwas, амоніяк і вода. Ці продукти залежні від середовища, в якому відбувається реакція.

Покриті порошки

Досвід і розуміння редукаційних процесів у водних розчинах був допоміжним у випрацюванні методи продукції покритих порошків, що складаються з ядра, яке покрите тонкою поволокою нікелю, кобальту, міді, або оксидами молібдену чи вольфрамію. Ядром можуть бути порошки різних металів та їхні оксиди, карбіди, флюориди, нітриди — як також вуглець, фосфор, скло та інші. Основою цього процесу є осаджування металів на поверхні ядра, суспендованого у водному розчині ме-

талю, що ним хочемо покрити ядро, яке мусить мати прикмети каталізатора. Одначе коли цих прикмет немає, можна активізувати його розчином солей паладію або платини. Зразки покритих порошків у перекрою подано на рис. ч. 6. Покриті порошки є новим продуктом, їх ще не повністю застосовано в технології. Одначе деякі з них уже схвалені як важливий матеріал при продукуванні моторів.

Застосування гідрометалургійних метод в індустрії

Протягом трьох десятиріч побудовано кілька фабрик, які цілком або частково застосовують гідрометалургійні методи:

1. Шеррітт Гордон Майнс, у Форті Саскачевані, Альберта, побудував рафінерію ніклю, основаму на амоніякальному вилуговлюванні нікелевого концентрату і редукції ніклю з водного розчину за допомогою водню. Фабрика продукує 35 мільйонів фунтів ніклю, мільйон фунтів кобальту і 350 тисяч тон сульфату амоніяку річно.

2. Вестерн Майнінг Ко., Австралія, переробляє ніклевий концентрат, уживаючи процес Шеррітта Гордона. Фабрика продукує коло 50 мільйонів ніклю річно.

3. Юніон Корпорейшен, Південна Африка, переробляє високо процентову сульфідну руду ніклю, міді і шляхетних металів (мат), уживаючи процес опрацьований фірмою Шеррітта Гордона. Цей процес уживає сірчаного квасу для вилуговлювання ніклю й міді. Нікель виділюють із розчину за допомогою редукції воднем з амоніякального розчину, а мідь видобувають електролізу. Продуктами є нікель, мідь, платина і паладій.

4. Овтокумпу Ой, Фінляндія, продукує кольбат, уживаючи процес Шеррітта Гордона. Вилуговлювання відбувається у квасовому розчині, а редукція в амоніякальному.

5. Маріндуки Майнінг енд Індастріал Корпорейшен, Філіпіни, будує фабрику ніклю об'ємом 75 мільйонів фунтів річно, уживаючи амоніякально-карбонатний процес, опрацьований Шерріттом Гордоном. Продукція має початися в 1974 р. Це новий процес, приготований для лятиритної руди, що має коло 1.5% ніклю у формі оксидів.

Висновки

Гідрометалургійні процеси для перерібки сульфідних і оксидних руд, як також різних індустриальних відпадків успішно застосовано в комерційній продукції. Ці процеси мають перевагу над пірометалургійними в тому, що перетворюють сульфідну сірку в сульфат амоніяку або в елементарну сірку. Обидві форми сірки є побажаним продуктом, що не занечищує повітря.

Видобуті з процесу метали творяться переважно в порошковій формі. Фізичні прикмети порошоків можна легко контролювати. Ці продукти мають застосування в порошковій технології. Треба передбачувати, що гідрометалургійні процеси знайдуть багато більше застосування в будучині.

Подяка

Цю статтю написано на основі праць багатьох дослідників. Подані матеріали взято переважно з публікованих праць членів дослідної лабораторії Шеррітта Гордона, серед яких велику роллю відіграв інж. Володимир Мацьків, що був довгий час директором дослідного відділу. Крім того, багато ідей і праці в розвиток гідрометалургії уклали інж. Степан Романчук, д-р Микола Зубрицький, д-р Борис Рудик, інж. Михайло Когут і Р. Генік-Березовський — українці, переважно прибулі до Канади після другої світової війни.

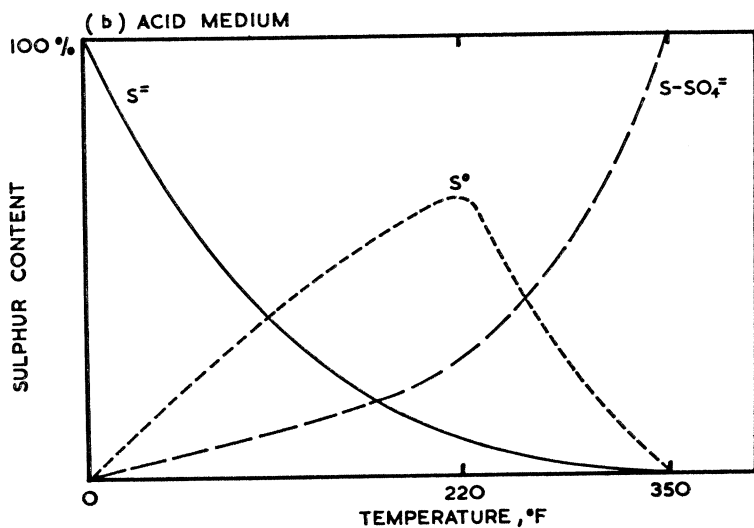
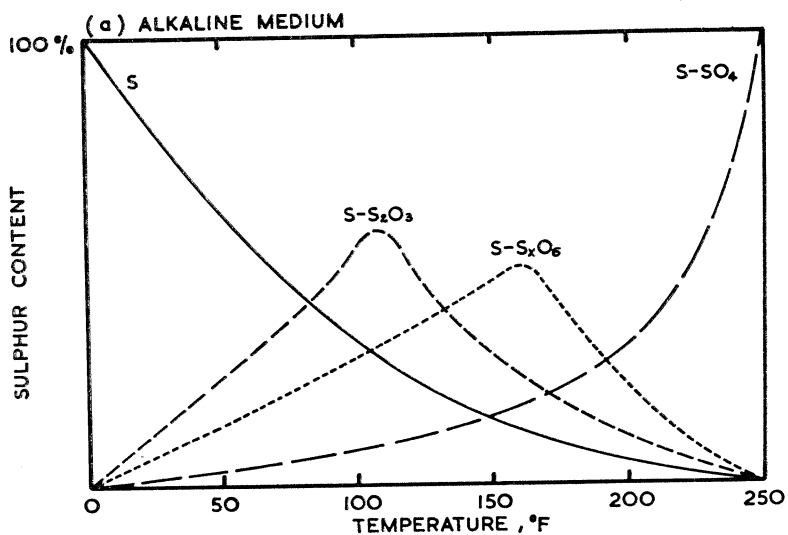

Рис. ч. 1. Оксидация сульфидной серки до сульфатів в амоніякальному і квасовому середовищі в залежності від температури.

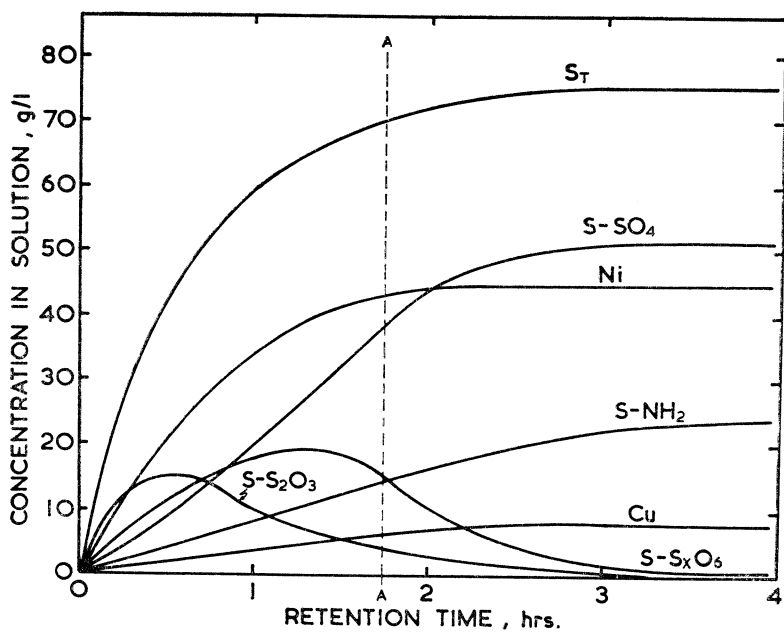

Рис. ч. 2. Швидкість вилуговлювання нікелевого концентрату в амоніякальному розчині.

TEMPERATURE 300 °F , 10% EXCESS CONCENTRATE

LEGEND : Δ — Δ 20 psi O₂ PARTIAL PRESSURE
○—○ 30 psi O₂ PARTIAL PRESSURE
●—● 50 psi O₂ PARTIAL PRESSURE

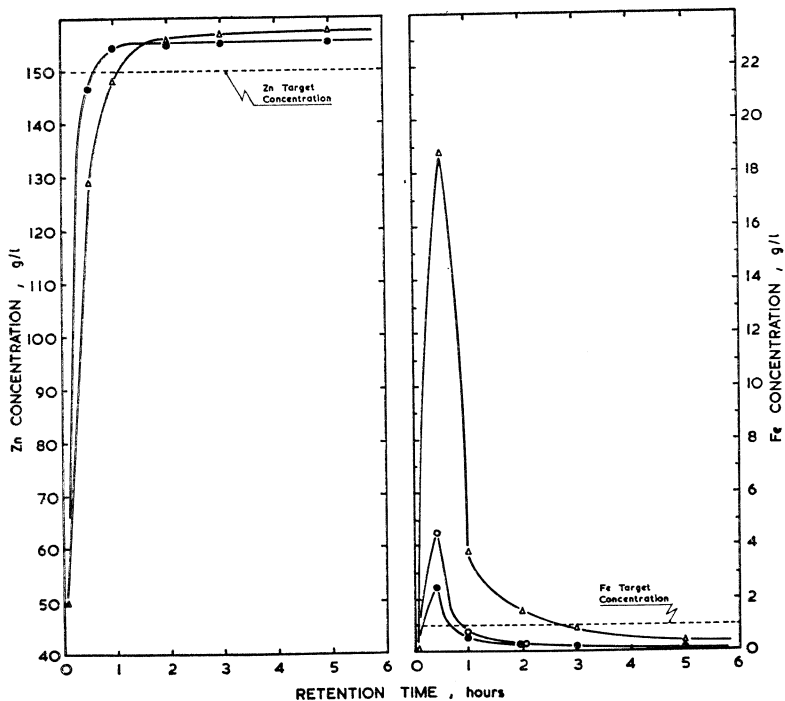

Рис. ч. 3. Швидкість вилуговлювання цинкового концентрату у квасовому розчині при різному тисненню кисню.

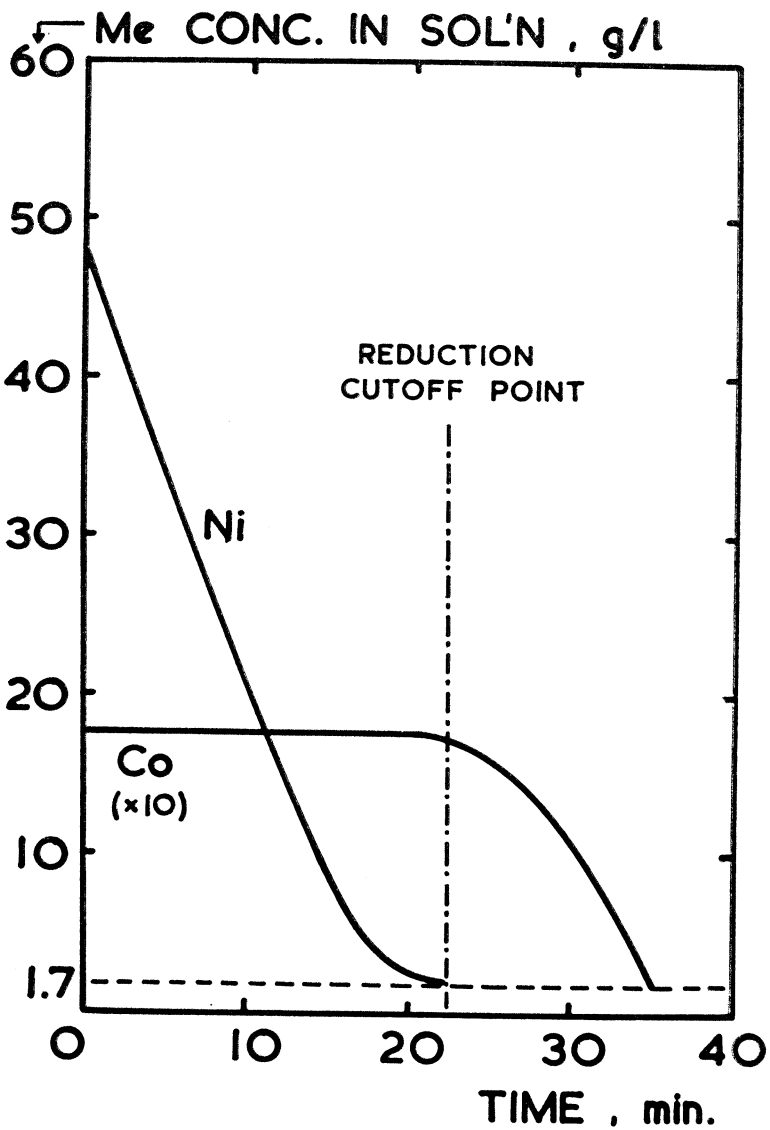
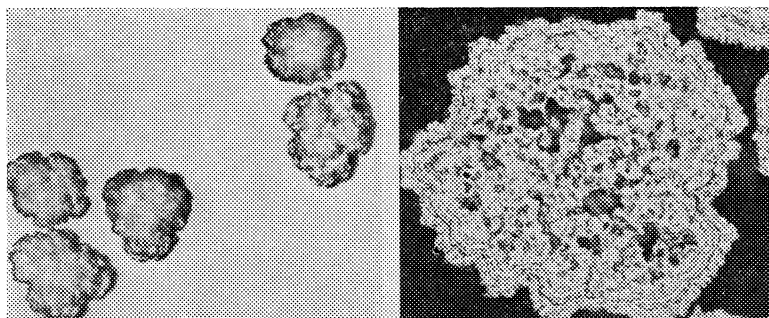
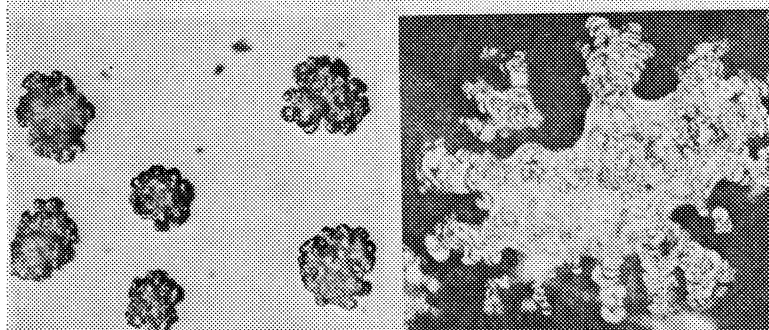

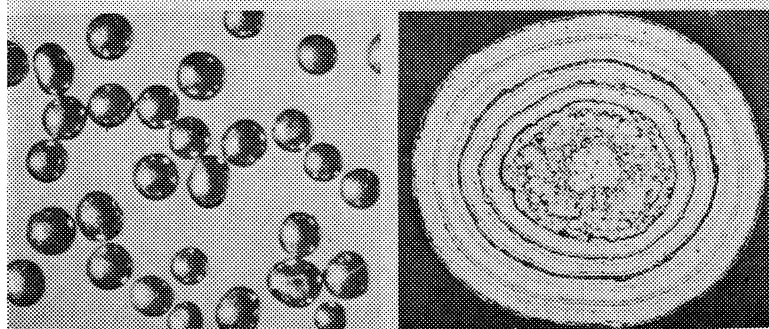
Рис. ч. 4. Швидкість редукції нікелю і кобальту з амоніякально-сульфатного розчину у великому продукційному автокляві. Умови редукції: 350 фунтів на квадратому стопу водню, 350 Ф.

Стандартний порошок нікелю і його перекрій

Прокатний порошок нікелю і його перекрій

Сферичний порошок нікелю і його перекрій

Рис. ч. 5. Порошки нікелю, продукovanі комерційно.
 Стандартний порошок нікелю і його перекрій
 Прокатний порошок нікелю і його перекрій
 Сферичний порошок нікелю і його перекрій

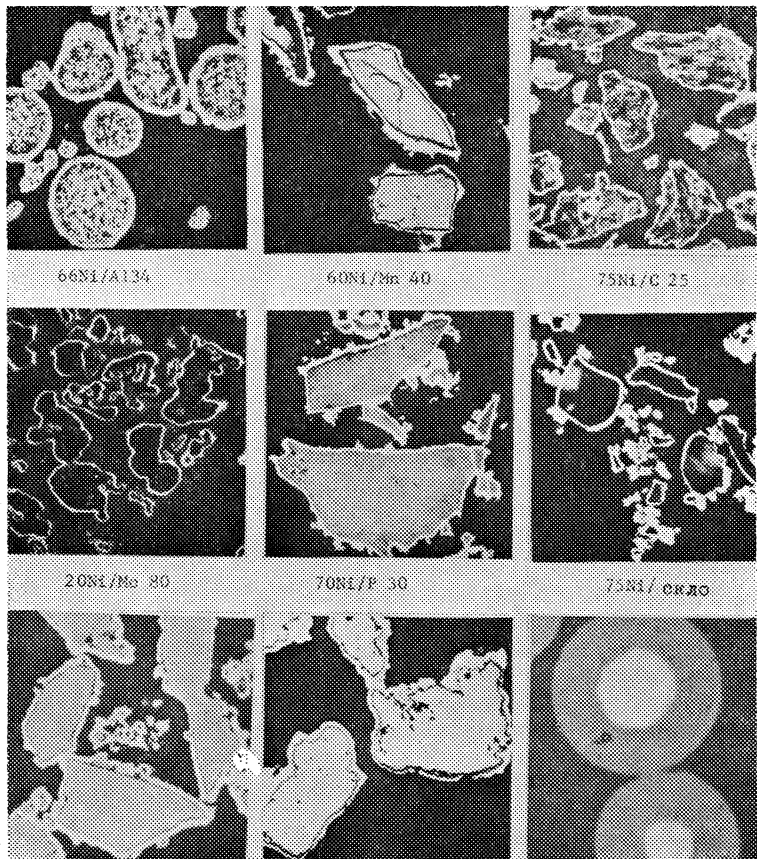

Рис. ч. 6. Покриті порошки приготовані методом редукції з водних розчинів. Різні матеріяли у порошковій формі покриті ніклем, кобальтом або оксидом молібдену. Порошки в перекрою.

Хемички реакції

1. $\text{NiFeS}_2 + 3\text{FeS} + 7\text{O}_2 + 10\text{NH}_3 + 4\text{H}_2\text{O} \longrightarrow$
 $\text{Ni}(\text{NH}_3)_6\text{SO}_4 + 2(\text{Fe}_2\text{O}_3 \cdot \text{H}_2\text{O}) + 2(\text{NH}_4)_2\text{S}_2\text{O}_3$
2. $2(\text{NH}_4)_2\text{S}_2\text{O}_3 + 2\text{O}_2 \longrightarrow (\text{NH}_4)_2\text{S}_3\text{O}_6 + (\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$
3. $(\text{NH}_4)_2\text{S}_3\text{O}_6 + 2\text{O}_2 + 4\text{NH}_3 + \text{H}_2\text{O} \longrightarrow$
 $\text{NH}_4\text{SO}_3\text{NH}_2 + 2(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$
4. $\text{NiO} + \text{H}_2\text{SO}_4 \longrightarrow \text{NiSO}_4 + \text{H}_2\text{O}$
5. $\text{ZnS} + \text{H}_2\text{SO}_4 + 0.5\text{O}_2 \longrightarrow \text{ZnSO}_4 + \text{S}^\circ + \text{H}_2\text{O}$
6. $(\text{Ni}, \text{Co})\text{S} + 2\text{O}_2 \longrightarrow (\text{Ni}, \text{Co})\text{SO}_4$
7. $\text{Ni}(\text{NH}_3)_2\text{SO}_4 + \text{H}_2 \longrightarrow \text{Ni}^\circ + (\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$
8. $2\text{NiCO}_3 \cdot 3\text{Ni}(\text{OH})_2 + 5\text{H}_2 \longrightarrow 5\text{Ni}^\circ + 2\text{CO}_2 + 8\text{H}_2\text{O}$
9. $2\text{CuSO}_4 + \text{H}_2 \longrightarrow \text{Cu}_2\text{SO}_4 + \text{H}_2\text{SO}_4$
10. $\text{Cu}_2\text{SO}_4 + \text{H}_2 \longrightarrow 2\text{Cu}^\circ + \text{H}_2\text{SO}_4$
11. $(\text{NH}_4)_2\text{WO}_4 + \text{H}_2 \longrightarrow \text{WO}_2 + 2\text{NH}_3 + 2\text{H}_2\text{O}$

Д Ж Е Р Е Л А

(Цей список публікацій є одночасно бібліографією наукових праць інж. В. Кунди та його співавторів)

1. Forward, F. A. and Mackiw, V. N., "Chemistry of the Ammonia Pressure Process for Leaching Ni, Cu and Co from Sherritt Gordon Sulphide Concentrates", *Journal of Metals*, March 1955, p. 2-8.
2. Kunda, W., Warner, J. P., and Mackiw, V. N., "The Hydrometallurgical Production of Cobalt", *The Canadian Mining and Metallurgical Bulletin*, January 1962, Transactions, Volume LXV, 1962, pp. 21-25.
3. Mackiw, V. N. and Benz, T. W., "Application of Pressure Hydrometallurgy to the Production of Metallic Cobalt", *Extractive Metallurgy of Copper, Nickel and Cobalt*, 1961, p. 503.
4. Veltman, H. Evans, D. J. I., and Mackiw, V. N., "Reduction Roasting and Acid Pressure Leaching of Calcined Cobalt Concentrates", *The Canadian Mining and Metallurgical Bulletin*, December 1964.
5. Vizsolyi, A., Veltman, H., Warren, I. H., and Mackiw, V. N., "Copper and Elemental Sulphur from Chalcopyrite by Pressure Leaching", *Journal of Metals*, November 1967, p. 52-59.
6. Veltman, H., Pellegrini, S., and Mackiw, V. N., "Direct Acid Pressure Leaching of Chalcocite Concentrate", *Journal of Metals*, February 1967, p. 21-25.
7. Kunda, W., Veltman, H., Evans, D. J. I., and Mackiw, V. N., "Recovery of Zinc and Elemental Sulphur from Sulphide Concentrates by Aqueous Oxidation Under Pressure", Presented at Fourth Annual Conference of Metallurgists at Carlton University, Ottawa, August 20-September 1, 1965.
8. Evans, D. J. I., Romanchuk, S., and Mackiw, V. N., "Treatment of Copper-Zinc Concentrates by Pressure Hydrometallurgy", *The Canadian Mining and Metallurgical Bulletin*, August, 1964.
9. Pearce, R. F., Warner, J. P., and Mackiw, V. N., "A New Method of Matte Refining by Pressure Leaching and Hydrogen Reduction", *Journal of Metals*, Vol. 12, No. 1, pp. 28-32, January 1960.
10. Mackiw, V. N., and Veltman, H., "Recovery of Zinc and Lead from Complex Low-Grade Sulphide Concentrates by Acid Pressure Leaching", *Transactions*, Volume LXX, 1967, pp. 16-21.
11. Zubryckyj, N., Evans, D. J. I., and Mackiw, V. N., "Preferential Sulfation of Nickel and Cobalt in Lateritic Ores", *Journal of Metals*, May 1965.

12. Young, K. A., Zubryckyj, N., Evans, D. J. I., and Mackiw, V. N., "A Sulphation Leach Process for Recovering Nickel and Cobalt from Laterite Ores" Vol. 6, Proceedings — General, Eighth Commonwealth Mining and Metallurgical Congress.
13. Kunda, W., Rudyk, B., and Mackiw, V. N., "Iron and Sulphur from Sulphidic Iron Ores", The Canadian Mining and Metallurgical Bulletin, July, 1968.
14. Kunda, W., and Rudyk, B., "Aqueous Reduction of Sulphur Dioxide by Pyrrhotite to Elemental Sulphur", Canadian Metallurgical Quarterly, Volume 9, Number 4, pp. 551-561.
15. Kunda, W., Veltman, H., and Evans, D. J. I., "Production of Copper from the Ammine Carbonate System", Presented at 99th AIME Annual Meeting, EMD Copper Metallurgy Symposium, Denver, Colorado, February 16-19, 1970.
16. Mehl, E., Kawulka, P., and Kohut, M., "Treatment of Iron-Nickel-Chromium Alloy Scrap to Facilitate Recovery of Metal Values by Leaching", Canadian Patent No. 888637.
17. Kunda, W., and Rudyk, B., "The Recovery of Molybdenum from Cupriferous Molybdenite", Planseeberichte Für Pulvermetallurgie, December 1965, p. 157-177.
18. Evons, D. J. I., Kunda, W., and Chiang, P., "Laboratory Studies of Flocculants for Settling, Thickening and Filtration in the Sherritt Gordon Process", The Canadian Journal of Chemical Engineering, June 1957, 25.
19. Mackiw, V. N., Benoit, R. L., Loree, R. J., and Yoshida, N., "Simultaneous Distillation of Ammonia and Separation of Copper from Nickel-Bearing Solutions", Chemical Engineering Progress, Vol. 54, No. 3, March 1958, p. 79-85.
20. Kunda, W., and Mackiw, V. N., "Sulphur and Sulphur Dioxide for Separating Copper from Nickel-Cobalt-Copper Sulphate Solutions", The Canadian Journal of Chemical Engineering, 39, 260-264, December 1961.
21. Kunda, W., Evans, D. J. I., and Mackiw, V. N., "Low Density Nickel Powder by Hydrogen Reduction from the Aqueous Ammonium Carbonate System", Planseeberichte Für Pulvermetallurgie, December 1964, p. 153-171.
22. Mackiw, V. N., Lin, W. C., and Kunda, W., "Reduction of Nickel by Hydrogen from Ammoniacal Nickel Sulphate Solutions", Journal of Metals, June 1957.
23. Evans, D. J. I., Chiang, P. T., and Mackiw, V. N., "The Reduction of Copper by Hydrogen from an Aqueous Copper Sulphate-Ammonia-Ammonium Sulphate System", Presented at Inorganic Chemistry Symposium on "The Chemistry of the Liberation of Metals from Their Compounds", Ottawa, September 9-11, 1959.

24. Evans, D. J. I., Romanchuk, S., and Mackiw, V. N., "Production of Copper Powder by Hydrogen Reduction Techniques", *The Canadian Mining and Metallurgical Bulletin*, July 1961.
25. Kunda, W., and Evans, D. J. I., "Hydrogen Reduction of Copper to Powder from the Ammine Carbonate System", *Modern Developments in Powder Metallurgy*, Vol. 4, Plenum Press, 1971, p. 49-61.
26. Kunda W., and Evans, D. J. I., "Controlling the Properties of Nickel Powders Produced by the Hydrogen Reduction of Nickel Ammine Sulphate Solutions", *Planseeberichte Für Pulvermetallurgie*, 1968, p. 243-262.
27. Kunda, W., Evans, D. J. I., and Mackiw, V. N., "Effect of Addition Agents on the Properties of Nickel Powders Produced by Hydrogen Reduction", *Modern Developments in Powder Metallurgy*, Vol. 1, Fundamentals and Methods, Plenum Press, 1966, p. 15-49.
28. Kunda, W., and Hitesman, R., "The Reduction of Cobalt from Its Aqueous Ammine Ammonium Sulphate System Using Hydrogen Under Pressure", Presented at American Institute of Chemical Engineers 64th Annual Meeting, November 28- December 2, 1971, San Francisco, California.
29. Meddings, B., Kunda, W., and Mackiw, V. N., "The Preparation of Nickel Coated Powders", *Powder Metallurgy*, Interscience Publishers Inc., 1961, pp. 775-798.
30. Kunda, W., "New Developments in the Preparation of Composite Powders", *High Temperatures-High Pressures*, 1971, Vol. 3, pp. 593-612.

Михайло Хом'як

ХРОНІКА
ОСЕРЕДКУ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМ. ШЕВЧЕНКА НА ЗАХІДНЮ КАНАДУ,
(Від 3 грудня 1955 р. до 1 вересня 1973 р.)

Українська спільнота у вільному світі святочно відзначає 100-річчя Наукового Товариства ім. Шевченка, заснованого у Львові 11 грудня 1873 р. Спершу товариство мало переважно літературний характер. Виникло воно внаслідок заборони друкувати й поширювати книги українською мовою і закриття недільних шкіл в Україні під чужим царським ладом. З почину Володимира Антоновича та Олександра Конинського переведено реорганізацію цього товариства в Наукове Товариство ім. Шевченка (1892 р.), що об'єднало наукові сили з усіх українських земель.

Наукове Товариство ім. Шевченка, засноване на зразок академій, було поділене на три секції: історично-філософічну, філологічну й математично-природописно-лікарську. У рямках секцій творилися дослідні комісії, присвячені окремим науковим ділянкам. Михайло Грушевський, професор історії України у Львівському університеті і головний організатор наукової праці, був головою НТШ найдовше — від 1897 до 1913 р. Починаючи з 1903 р., поряд українських науковців дійсними членами товариства були також відомі чужинецькі вчені: В. Ягіч, О. Шахматов, Я. Бодуен де Куртене, О. Пипін, О. Брюкнер, Л. Нідерле, Т. Гартнер та інші. До 1939 р. дійсними членами НТШ було 15 чехів, 14 поляків, 12 німців, 10 сербів, 7 болгар, 8 хорватів, 7 росіян, два французи та один норвежець. Серед них — Макс

Плянк, Альберт Айнштайн, Андре Мазон, Тома Мазарик — учені світового значення.

Заслуга Наукового Товариства ім. Шевченка, фактично нашої академії наук, полягає передусім у тому, що воно створило міцну основу для культурного розвитку української нації, для її національно-політичної боротьби за свою самостійну й соборну державу. Через велике значення такої роботи, можна думати, Москва зліквідувала в тридцятих роках історичний відділ Всеукраїнської Академії Наук у Києві, де працювали українські історики під проводом М. Грушевського. Його самого, як багатьох інших науковців, Москва фізично знищила, а їхні твори вилучила з ужитку. Окупавши західно-українські землі у вересні 1939 р., радянський уряд розв'язав НТШ. Тоді прокотилася хвиля нових переслідувань.

По другій світовій війні деякі члени НТШ опинились на еміграції в Західній Європі, зокрема в Німеччині. 1947 р. вони відновили діяльність товариства під проводом свого останнього голови, проф. д-ра Івана Раковського. З переїздом українських науковців за океан перетворено НТШ, згідно з вимогами законів у країнах, на окремі самостійні чи крайові Наукові Товариства ім. Шевченка. Однак всі вони діють на основі одного статуту і під проводом Головної Ради Наукових Товариств ім. Шевченка, ставлячи собі у вільному світі єдине завдання: розвивати українську науку, бо їй не вільно існувати в поневоленій Москвою Україні. Росія, перодягнена тепер у червоний колір, хоче зліквідувати українську націю, з її культурою й наукою, перетворити Україну в підпорядковану географічну одиницю, а українців — в обласну різновидність єдиного „советського народу”.

Оскільки для розвитку науки потрібні матеріальні засоби, на розбудову НТШ та його видавничо-наукової діяльності щедро жертвували українські патріоти-меценати. Їхні імена записано золотими буквами в історії

України. Це була Єлисавета Скоропадська-Милорадович, Олександр Конинський, Дмитро Пильчиків, Михайло Жученко, о. Степан Качала, Кость Паньківський, Василь і Платон Самиренки, Євген Чикаленко, Омелян Огоновський, Теофіль Дембицький, Михайло Димет, митрополит Андрей Шептицький і багато інших. Хоча перед першою світовою війною з матеріальною допомогою для НТШ приходив австрійський уряд, в основному видавничо-наукову діяльність підтримували самі українці. По другій світовій війні вони у вільному світі допомогли товариству видати третю частину *Енциклопедію українознавства* (статейну) і фінансують її словникову частину, якої вийшло в світ уже шість томів. Український Народний Союз дав фонди на англійське видання енциклопедії в двох великих томах. Разом НТШ видавало приблизно 1.500 томів. Бібліотека товариства у Львові нараховувала 1 січня 1939 р. понад 300,000 томів і карт, вельми цінну збірку українських стародруків та рукописів з усіх ділянок українознавства.

Наукове Товариство ім. Шевченка існує в Канаді від 1 жовтня 1949 р. — з осідком управи в Торонті. Розпорошеність його членів по степових провінціях спричинило створення Осередку НТШ на Західню Канаду, з осідком в Едмонтоні. Засновні збори відбулись 3 грудня 1955 р. Першим головою осередку обрали дійсного члена НТШ д-ра Івана Німчука, тоді редактора тижневика *Українські вісті*, що був головою до своєї несподіваної смерті — 1 травня 1956 р. За час його короткої каденції тривала незвичайно жвава діяльність.

18 й 19 лютого 1956 р. відбулась в Едмонтоні перша наукова конференція з шістьма доповідями в залі УНО: проф. д-ра синкела Василя Лаби — „Етимологія на послугах християнської апологетики”; д-ра І. Німчука — „Наукові досягнення НТШ за час його 83-річної діяльності і плян праці осередку”; мгр. М. Хомяка — „Два проекти на зніщене Русі”; Степана Німчука — „Три публікації про нові землі на американському континенті”.

ненті”; проф. д-ра Ореста Старчука — „Оселі буковинців у Канаді та о. О. Купранця — „Музей-архів оо. Василіян у Мондері”. У березні проведено першу шевченківську наукову сесію з трьома доповідями в залі УНДому: д-р О. Старчук — „Шевченко в сучасній Україні”, д-р Ст. Жмуркевич — „Шевченкова естетика” та Ю. Гаморак — „Шевченко перед великим рішенням”. Зорганізовано осередком цикл популярних доповідей про І. Франка та його творчість — по чотири кожної неділі, що відбувалися: в УНО — 15 квітня, в УНДомі — 22 квітня та в залі ім. М. Грушевського — 29 квітня. Їх відкрив голова осередку, доповідачами були В. Скорупський — „Поетична творчість Франка”, Ю. Гаморак — „Франкова прозова творчість”, М. Хом’як — „Національний і соціальний світогляд Франка” і д-р Ст. Жмуркевич — „Франко — геній народу”. Після смерті першого голови якийсь час виконував його обов’язки заступник, д-р О. Старчук. До складу першої управи входили ще такі особи: д-р Жмуркевич — секретарка, д-р Михайло Росляк — скарбник та інж. Володимир Мацьків — член управи. Тоді наш осередок мав двох дійсних, вісім членів і двох кандидатів на звичайних членів.

Другі загальні збори Осередку НТШ на Західню Канаду, що відбулися 12 липня 1959 р., обрали головою дійсного члена, о. синкела д-ра В. Лабу, колишнього професора Богословської Академії у Львові, автора цінної праці з патристики в трьох томах. Першим заступником став інж. В. Мацьків, секретаркою залишилась д-р Ст. Жмуркевич, скарбником став інж. Василь Кунда. Заходами нововибраної управи відбулась 7 жовтня 1956 р. в залі ім. М. Грушевського наукова сесія, присвячена Ів. Франкові, з трьома доповідями: проф. К. Біди — „Релігійні мотиви в науковій творчості І. Франка”, д-ра О. Старчука — „Іван Франко — шекспірознавець” і д-ра Ст. Жмуркевич — „Модернізм Ів. Франка”. Цю ювілейну сесію відкрив голова. Наступна сесія осередку, присвя-

чена технічній проблематиці, тривала 28 квітня 1957 р. в УНДомі з трьома доповідями: інж. В. Мацькова — „Продукція ніклю” у Форті Саскачевані, інж. Наума Солоного — „Механізми крапкової корозії нержавіючої сталі” і проф. А. Кривобока — „Старіння металів”. При цій нагоді, на внесок голови, обрано секретарем управи мгр. Олександра Масляника, бо д-р С. Жмуркевич виїхала до Торонта. Варто підкреслити, що мгр. О. Масляник секретарював понад 10 років, дуже старанно виконуючи свої обов’язки.

10 листопада 1957 р. завітав до Едмонтону головний редактор *Енциклопедії українознавства*, проф. д-р Володимир Кубійович, та його заступник д-р Атанас Фіголь, які з’ясували справу цього видання. Присутні склали готівкою і деклараціями 2,000 дол., а Владика Ніль — 5,375 дол. Слід згадати, що д-р А. Фіголь тоді відвідував уже вдруге Едмонтон; уперше він побував тут 3 жовтня 1954 р., коли присутні склали, по його доповіді, готівкою і деклараціями понад 1,000 дол., в т. ч. п. Іван Ісаїв пожертвував 500 дол.

15 липня 1958 р. відбулася спільна наукова сесія НТШ і УВАН у Канаді, з нагоди 70-річчя о. синкела проф. В. Лаби — з двома доповідями й бенкетом у готелі „Корона”. Сесію відкрив проф. Ю. Буцманюк, а доповідачами були о. д-р П. Качур — „Наукова й педагогічна діяльність Ювілята”, проф. д-р Я. Рудницький з Вінніпегу — „Українське канадознавство та канадське українознавство”. 30 листопада 1958 р. була наукова сесія в УНДомі з трьома доповідями: проф. д-ра Богдана Боцюркова — „Українська Автокефальна Церква під большевиками в роках 1920—1930”, проф. Ю. Буцманюка — „Образотворче мистецтво як виразник доби” і проф. д-ра О. Старчука — „Справа навчання української мови в середніх школах Альберти”. Отже, за час каденції голови о. д-ра В. Лаби відбулося 13 доповідей.

Загальні збори, що відбулися 21 листопада 1959 р.,

обрали третім головою інж. В. Мацькова, почесним — о. синкела В. Лабу. Инж. В. Мацьків був переобраний двічі — в 1961 і 1964 рр. Головував до листопада 1967 р. За час його майже восьмирічної каденції виголошено на сесіях 75 доповідей.

5 квітня 1959 р. тривала шевченківська сесія в УНДомі з трьома доповідями: о. д-ра В. Лаби — „Освіта Т. Шевченка”, д-ра О. Старчука — „Т. Шевченко в перекладах інших народів” і проф. І. Кейвана — „Т. Шевченко — гравер”. 27 вересня того ж року відбулась мазепинська сесія з трьома доповідями в залі ім. М. Грушевського. Їх виголосили: І. Кейван — „Мазепа як меценат української культури”, М. Хом’як — „Дві концепції І. Мазепи: історіософічна і геополітична” та адв. Я. Росляк — „Східня кампанія Північної війни”. 14 листопада 1959 р. врочисто відзначено 10-річчя НТШ у Канаді бенкетом у ювілейній аудиторії з двома доповідями гостей: проф. д-ра Р. Смаль-Стоцького — „Стан і завдання української науки” і проф. д-ра Є. Вертипороха — „Огляд 10-річної праці КНТШ, його стан та пляни на майбутнє”. Ювілейна наукова сесія відбулась наступного дня, 15 листопада, в залі УНО з трьома доповідями: д-ра Р. Смаль-Стоцького — „Приготування Союзу Визволення України до революції підчас першої світової війни” і д-ра М. Гуцуляка (з Ванкуверу) — „Українці в Британській Колумбії та їхній вклад у культурне життя”. 1 грудня того ж року виступив у УНДомі голова Союзу Українських Журналістів з Європи інж. Д. Андрієвський з доповіддю на тему „Україна на грані двох цивілізацій”. 10 лютого 1960 р. зробила доповідь в УНДомі мгр. Ірина Пеленська — „Огляд 10-річного життя українців у далекій Австралії та їхні культурно-наукові досяги і проблеми”.

1960 р. відбулися три наукові сесії з шістьма доповідями. 27 березня — шевченківська сесія в залі УНО; доповідачами були д-р Павло Маценко — „Т. Шевченко в українській музиці” і проф. І. Кейван — „Шевченко —

майстер портрету”; 30 вересня — ширші сходи членів осередку в УНДомі, під час яких з’ясовано плян праці та обговорено організаційні справи. Проф. Ю. Буцманюк показав портрет о. синкела В. Лаби, що його придбала управа для музею НТШ у Нью-Йорку; 14 жовтня відбулася зустріч із ректором Українського Вільного Університету з Мюнхену проф. д-ром І. Мірчуком, який прочитав 16-го жовтня в залі УНО доповідь на тему „40-літня історія і праця УВУ”. Збірка дала 1,200 дол. на УВУ. Під час зустрічі були обидва Владики: Андрій (УГПЦ) і Ніл (УКЦ). 4 грудня влаштовано спеціальну сесію з двома доповідями: проф. д-ра Яра Славутича — „Радянське ставлення до українського правопису” і проф. д-ра О. Старчука — „Деякі питання гуманістичних наук в Україні”.

1961 р. відбулося шість сесій, в т. ч. ювілейна, у сторіччя смерти патрона НТШ, і в 150-річчя з дня народження Маркіяна Шашкевича. З нагоди ювілейних святкувань 25 лютого ми передали понад 200 книжок, карт і портрет Шевченка бібліотеці Альбертського університету, в присутності президента д-ра В. Джонса. Заступник голови осередку д-р Б. Боцюрків подав, у вступному слові, коротку історію НТШ, а головну промову виголосив проф. д-р Дж. Сімпсон із Саскатуну — „Про ролі і значення Шевченка”. Портрет Кобзаря у виконанні мистця І. Кейвана врочисто вручив президенту університету п.Іван Ісаїв, голова місцевого відділу КУК. Д-р В. Джонс подякував за книжки й портрет, що збагатили і прикрасили університет. Окрему подяку склав головний бібліотекар Б. Піл, підкресливши, що пані Гонсет (ЗДА) призначила по 1,000 дол. річно на придбання українських видань. Постарався д-р О. Старчук.

26-го лютого тривала ювілейна сесія, присвячена Т. Шевченкові, з трьома доповідями в залі УНО, під проводом д-ра Б. Боцюркова. На цій сесії доповідали д-р Дж. Сімпсон — „Політичне значення Шевченка”,

д-р О. Старчук — „Т. Шевченко на політичному форумі Росії” і д-р Яр Славутич — „Звукопис у поезії Т. Шевченка”. Присутніх на цій сесії було понад 400 осіб, а в університеті на передачі книжок — понад 200.

Така ж сама передача книжок і портрета Кобзаря (виконання також мистця І. Кейвана) бібліотеці університету Британської Колумбії у Ванкувері відбулася 17 вересня 1961 р. Після вступного слова президента д-ра Нормана МекКензі голова славістичного відділу д-р Дж. Собел подякував за книжки й портрет. Книжки передали інж. В. Мацьків, о. Ст. Симчич і Р. Гантер, голова студентського товариства „Альфа-Омега”. Голова осередку інж. В. Мацьків у вступному слові з’ясував мету й завдання НТШ. Окремі функції виконували професори В. Ревуцький і Яр Славутич.

Книжки до обох бібліотек, в Едмонтоні й Ванкувері, привіз Осередок НТШ на Західню Канаду — в основному зі збірки видань, що їх подарував Василь Лашук із Вегревілю. У Ванкувері до збору книжок багато причинився п. Ф. Богдан. 19 вересня 1961 р. відбулась наукова виїзна сесія в УНДомі в Ванкувері. Після вступного слова інж. В. Мацькова доповідали: д-р О. Старчук — „Т. Шевченко й реакція царської Росії” та д-р Яр Славутич — „Майстерність поезії Т. Шевченка”. В Едмонтоні, 9 жовтня 1961 р., виступили з доповідями підчас сесії в УНДомі д-р Б. Стебельський — „Українська культура в ССРСР” і д-р Б. Боцюрків — „Спостереження та враження з недавньої відбутої поїздки до Югославії”. Вступне слово мав голова осередку. 12 листопада того ж року відбулася в залі УНДому лікарська наукова сесія. Доповідали: д-р Марія Кейван — „Хірургія серця” і д-р М. Залевський — „Пістряк легенів”. 150-річчя з дня народження Маркіяна Шашкевича відзначено в УНДомі ювілейною сесією з трьома доповідями: о. д-ра Петра Качура — „М. Шашкевич в історії розвитку української мови”, д-ра Яра Славутича — „Як наголошувати слова у віршах М. Шашкевича” і М. Хом’яка — „М. Шаш-

кевич на тлі доби”. Подібна сесія відбулась 12 грудня в залі УНО у Ванкувері, якою проводив д-р В. Лазарко. Прочитано дві доповіді: д-ра М. Гуцуляка — „Історична епоха часів М. Шашкевича” і проф. В. Ревуцького — „М. Шашкевич у світлі сучасної світової літератури”. Організацією сесії займався д-р М. Гуцуляк.

1962 р. відбулися три наукові сесії, в т. ч. одна, присвячена 25-річчю з дня смерті В. Стефаника .Разом вісім доповідей. 15 квітня в залі УНДому в Ванкувері була наукова сесія, якою проводив д-р І. Якимичак, а організував її д-р М. Гуцуляк. Заслухано такі доповіді: проф. В. Ревуцького — „До форми Стефаникової новели”, інж. А. Гайного — „Село в творах Стефаника”. П-і К. Дебрин рецитувала новелю В. Стефаника „Діточа пригода”. В Едмонтоні, 20 травня, відбулась у залі УНДому наукова сесія на пошану митрополита-ісповідника Йосифа Сліпого, до його 70-річчя. Доповідачами були о. синкел В. Лаба — „Митрополит Йосиф Сліпий — гідний наступник великого митрополита Андрея”, о. С. Юник, ЧСВВ — „Моя остання подорож на Карпатську Україну”, о. протопресв. Я. Федунік — „Митрополит Йосиф Сліпий — ректор Богословської Академії”. Під час товариської зустрічі членів у ресторані В. Батицького, 9 червня, інж. В. Мацьків розповів про враження і спостереження з подорожі до Гонолюлю, Гонконгу та Японії, а проф. Б. Боцюрків — про свою подорож до Швейцарії, Австрії та Югославії. Обидві поїздки ілюстровано прозірками. 28 жовтня члени осередку відзначили окремою імпрезою золотий ювілей свого почесного голови о. синкела В. Лаби. 2 грудня відбулась наукова сесія в УНДомі з трьома доповідями: д-ра Любослава Байрака — „Археологія Альберти”, проф. І. Кейвана — „Українська книга до появи „Енеїди” І. Котляревського” і д-ра Яра Славутича — „Зменшення тиражу видань як засіб русифікації”.

1963 р. Осередок НТШ на Західню Канаду мав сім наукових сесій, в т. ч. одну в Калгарі і дві в Ванкувері.

Разом прочитано 17 доповідей. 24 березня, в залі УНДому, сесією проводив голова. З нагоди 90-річчя НТШ зроблено три доповіді: мгр. О. Масляника — „Роля, значення і завдання НТШ з перспективи 90-річної діяльності”, проф. І. Кейвана — „Тарас Шевченко в Аральській експедиції в 1848-49 р.” та д-ра О. Старчука — „Шевченкова поема про Яна Гуса”. 6 квітня відбулася виїзна сесія в Калгарі, в аудиторії церкви св. Успіння. Проводив нею голова, а доповідачами були мгр. О. Масляник — „НТШ з перспективи 90-річної діяльності”, д-р О. Старчук — „Шевченкова поема про Яна Гуса”, проф. І. Кейван — „Шевченко в Аральській експедиції в 1848-1849 р.” і д-р Яр Славутич — „Зменшення книжкової продукції як засіб русифікації”. 17 травня виступили доповіді під час сесії в УНО, якою проводив інж. М. Мацьків, д-р К. Триліх — „Ефекти атомових експлозій — радіація та можливості оборони” та інж. В. Кунда — „Порошкова металургія”. 13 жовтня в залі УНДому, на сесії, що її відкрив голова, виступив з доповіддю ген. Павло Шандрук на тему „Битва під Конотопом”. 8 грудня говорили три доповідачі на сесії в УНДомі: д-р Б. Боцюрків — „Українська Православна Церква під большевиками в роках 1930-1938”, о. д-р П. Литвин — „Діяльність святих Кирила і Методія у Великій Моравії” і проф. Михайло Калиновський — „Східня Європа у творах Рабле”. Дві виїзні сесії були в Ванкувері (22 вересня і 7 грудня): перша з доповідями о. В. Бараника, ЧСВВ і проф. В. Ревуцького, друга — інж. А. Гайного і мгр. О. Масляника, присвячена 90-річчю НТШ.

1964 р. були чотири наукові сесії з шістьма доповідями. На шевченківській сесії, 22 березня в залі УНО, доповідали проф. В. Ревуцький — „Шевченко та актори”, проф. Яр Славутич — „Метафора в поезії Шевченка”; проводив сесією голова. 10 квітня, в залі УНО, проф. д-р О. Кульчицький (Париж) говорив на тему „Постать Шевченка в перспективі доглибинної психоло-

гії”; 12 квітня гість з Європи зустрівся з українським громадянством в УНО і виголосив доповідь на тему „Структура української науки та її завдання у вільному світі”. 18 квітня відбулась передача 300 книжок і карт до бібліотеки Калгарського університету, а також прилюдна сесія в аудиторії церкви з двома доповідями: проф. І. Кейвана — „Т. Шевченко в Петербурзькій академії” і проф. Яра Славутича — „Шевченкова поетика”; проводив голова, що й передав книжки та карти.

1965 р. відбулася лише одна сесія з трьома доповідями. 28 березня доповідали, в залі УНО, проф. І. Кейван — „Вплив Шевченка на українське мистецтво ХІХ-го ст.”, Данило Струк — „Максим Рильський як неоклясик” і д-р Яр Славутич — „Особливості лірики В. Сосюри”; проводив сесією заступник голови проф. Б. Боцюрків. Останніми двома доповідями осередок ушанував пам’ять двох померлих в Україні поетів.

1966 р. було вже три сесії, одна присвячена Ів. Франкові. Разом шість доповідей. 28 березня в Альбертському університеті була доповідь проф. д-ра Ю. Шевельова „Шевченківські традиції в українській мові”, зорганізована в основному управою осередку, при співпраці кількох відділів університету. Відтоді шевченківські доповіді в університеті відбуваються кожного року, завдяки діяльній участі Клубу Українських Підприємців і Професіоналістів в Едмонтоні, головно його щорічній грошовій дотації в сумі 500 дол. Після згаданого вже, доповідачами були гості — проф. Джон Армстронг (1967), проф. І. Решетар (1968), проф. І. Шевченко (1969), проф. І. Лисяк-Рудницький (1970), проф. О. Прицак (1971), проф. Б. Боцюрків (1972) і проф. Є. Пизюр (1973). Сесія, присвячена І. Франкові, відбулася 8 травня в залі УНО з трьома доповідями: проф. Яра Славутича — „Соборницькі ідеї в поезії Ів. Франка”, проф. І. Кейвана — „І. Франко та його творчість в українському мистецтві” і М. Хом’яка — „Лис Микита — розвага для дітей чи політична сатира?” Від 15 до 30 вересня тривала фран-

ківська виставка в вестибулі університетської бібліотеки ім. Рудерфорда; в чотирьох вітринах стояли книги, прикрашені українськими вишивками, керамікою, зразками гуцульської різьби по дереву і білим погруддям письменника. Довкруги нього красувалися дати 1856—1916—1966. Виставку влаштував осередок і славістичний відділ університету. 21 жовтня вшановано бенкетом голову осередку інж. В. Мацькова, з нагоди відзначення його платиновою медалею Наукового Інституту Канади за авторство багатьох наукових публікацій і понад 35 технічних патентів. Відбулась його доповідь. Того ж місяця, в залі УНО, виступив із доповіддю д-р А. Фіголь про „Світовий Конгрес Вільних Українців та проблеми НТШ”. 4 грудня прочитали свої доповіді д-р Яр Славутич — „Лірика Богдана Лепкого” і М. Хом’як — „М. Грушевський — історик, діяч і людина”.

1967 р. була лише одна сесія з двома доповідями — 2 квітня, в залі УНО, проф. І. Кейвана — „Василь Кричевський як творець українського народного стилю” і проф. Яра Славутича — „Історіософія Євгена Маланюка” (до 70-річчя поета). 9—11 червня відбувалась друга конференція канадських слов’ян в Оттавському університеті (перша була 1965 р. в Бенфі), в якій взяли участь проф. д-р Б. Боцюрків (дискусія над доповіддю „Двомовність, багатокультурність та слов’яни в Канаді”), д-р Яр Славутич — „Українська філологія в Канаді”, мгр. О. Масляник і мгр. М. Хом’як (спільно) — „Науковий внесок українців у розвиток промислу Канади” і мгр. М. Хом’як — „Внесок українців у розбудову шкільництва Альберти”. Зміст цих доповідей, у скороченому вигляді, поміщений у збірнику *Slavs in Canada*, Vol. II, (Inter-University Committee on Canadian Slavs, 1968). До речі, перший том (1966) і третій (1971) також мають статті наших членів на українські теми, зокрема „Слов’янські літератури в Канаді” та „Українські підручники, надруковані в Канаді” — обидві д-ра Яра Славутича.

Шості загальні збори осередку, що відбулися 5 листопада 1967 р., обрали четвертим головою д-ра Б. Боцюркова, що виконував свої обов'язки до 25 червня 1969 р., коли виїхав до Оттави, де очолив Науково-Дослідний Інститут Східної Європи в Карлтонському університеті. 5 грудня 1967 р. відбувся бенкет в аудиторії св. Івана з метою придбання фондів на *Енциклопедію українознавства*. Бенкет пройшов із великим успіхом, під проводом адв. П. Саварина. Головну промову виголосив проф. В. Кубійович, що приїхав із Сарселю, у Франції. Увесь чистий прибуток у сумі 10,647 дол. передано на друк енциклопедії. 10 грудня того ж року зробив доповідь д-р В. Орелецький, ректор УВУ, на тему „До історії українського вищого шкільництва”. 13 грудня була товариська зустріч із гостем у ресторані „Роні”.

1968 р. було три сесії з п'ятьма доповідями. 4-го лютого, в 50-річчя державности України, в залі УНО доповідали проф. д-р Юрій Борис — „Більшовики та Україна в 1917 р.” і проф. І. Кейван — „Українська Академія Мистецтв у 50-річчя заснування”. Відкрив сесію і проводив нею голова. 6-го квітня на терені Альбертського університету відбулася сесія з такими доповідями: проф. О. Малицький — „Т. Шевченко в німецькій літературі”, проф. Яр Славутич — „Шевченківські традиції в українській поезії 60-их років” і М. Хом'як — „Проблема вини і кари у творах Т. Шевченка”. Проводив голова, а від Українського Студентського Клубу вітала присутніх студентка Леся Шкамбара. 10 жовтня того ж року була сесія в залі УНО з такими доповідачами: проф. Б. Боцюрків — „Національне обличчя нашого студентства — перші підсумки соціологічних дослідів над українськими студентами Альбертського університету”; мгр. О. Масляник — „Вбивство полк. Є. Коновальця у світлі фактів, свідчень та важливіших документів”. 1 березня того ж року мала місце товариська зустріч із д-ром Борисом Доценком у ресторані „Роні”.

1969 р. знову було три сесії, але з чотирма доповідями. 2 лютого відбулася, в залі УНО, доповідь М. Хом'яка — „Як розв'язав справу національних меншин уряд ЗУНР, а як уряд Польщі”. 17 березня на англійській науковій сесії в Альбертському університеті зробив доповідь д-р В. Кей (Кисілевський) на тему „Європейські національні групи в Західній Канаді і право”. 21 травня була сесія в залі УНО з двома доповідями: о. протопресв. Я. Федуніка — „Проблема ієрархії в Українській Церкві за кн. Володимира Великого” і проф. Б. Боцюркова — „Проблеми дослідів над історією Православної Церкви в Україні від 1917 р.” 25 червня відбувся прощальний вечір на пошану проф. д-ра Б. Боцюркова та його дружини Віри, які виїхали до Оттави.

Сьомі загальні збори, що відбулися 7 грудня 1969 р. в залі Рідної Школи при церкві св. Юра, обрали головою інж. Василя Кунду, який виконував свої обов'язки до 12 грудня 1971 р. За час його каденції, 1970 р. було п'ять сесій з п'ятьма доповідями: 8 лютого доповідь проф. Б. Боцюркова, прибулого з Оттави, „Опозиційні тенденції в УСССР”; 22 березня — доповідь проф. д-ра І. Лисяка-Рудницького „Вячеслав Липинський та українська політична думка”; 9 травня доповідачем був д-р Михайло Марунчак — „Питання патріархії у Львові в роках 1842—1880”. 4 жовтня інж. Микола Фляк говорив на тему „Боронім правду про Україну”. По цій доповіді управа осередку, при співучасті громадських організацій, зорганізувала вечір на пошану доповідача з нагоди його 70-річчя. 5 грудня доповідав, в аудиторії св. Івана, проф. Яр Славутич на тему „Поезія Оксани Лятуринської”, якої вірші рецитували пані Марія Дитиняк та студентки Віра Гуглевич і Леона Фарина. 13 грудня відбулася виставка наукових праць проф. В. Кубійовича, з нагоди його 70-річчя, з доповіддю М. Хом'яка про Ювіляра та його заслуги для української науки. Підчас річних загальних зборів осередку переобрали головою інж. В. Кунду.

1971 р. відбулися чотири сесії з п'ятьма доповідями. 7 березня говорив проф. д-р О. Прицак на тему „Путь з варягів у греки”. Була також товариська зустріч членів із гостем, який приїжджав із доповіддю до Альбертського університету. 29 квітня мала місце товариська зустріч із д-ром І. Лисяком-Рудницьким, який поділився своїми враженнями з поїздки по Україні. 28 жовтня була ювілейна сесія присвячена В. Стефаникові з нагоди його 100-річчя. Було дві доповіді: проф. д-ра О. Зуевського — „Василь Стефаник як український експресіоніст” та мгр. Юрія Стефаніка — „Герої В. Стефаніка в дійсності”. 5—8 листопада тривали відвідини ректора УВУ проф. д-ра В. Янова, з кількома доповідями і зустріччю в Клубі Українських Підприємців і Професіоналістів, з українськими студентами в університеті, з громадянством, з учнями Курсів ім. І. Франка та кількох Рідних Шкіл, обох Владик тощо. 28 листопада була сесія, в залі УНО, присвячена Лесі Українці, в 100-річчя з дня народин. Доповідали: д-р Марія Кейван — „Життєвий шлях Лесі Українки” та д-р Яр Славутич „Ретроспективна характеристика творчости Лесі Українки”. Її поезії рецитували Марія Дитиняк, Ліда Соробей і Наталка Таланчук.

Восьмі загальні збори, що відбулися 12 грудня 1971 р. в залі при церкві св. Юрія, обрали головою проф. Яра Славутича, який виконує свої обов'язки вже другу каденцію. До управи увійшли: мгр. М. Хом'як (заступник голови), Іван Хома (секретар), д-р Б. Рудик (касир), д-р Ст. Манастирський (член). До провірної комісії увійшли інж. В. Кунда, д-р М. СухOVERський і д-р А. Мартинюк.

1972 р. відбулося чотири сесії з п'ятьма доповідями. 25 березня говорив проф. Б. Боцюрків на тему „Церква в Україні”, з нагоди свого приїзду на шевченківську меморіальну лекцію в університеті. 28 червня відбулася „західньоканадська сесія” з двома доповідями: проф. Яра Славутича — „Українські місцеві назви в Західній Канаді” і мгр. Михайла Хом'яка — „Розбудова українцями державних шкіл та навчання української

мови в Альберті". 16 липня була сесія з доповіддю проф. д-ра Володимира Жили на тему „Образ Кассандри у творчості Лесі Українки”. З грудня відбулася скво-родинська сесія, з нагоди 250-річчя з дня народження „першого розуму нашого”. Прочитано три доповіді в залі УНО: „Еразм Роттердамський і Григорій Сковорода” о. д-ра Петра Качура, „Мова й вимова Г. Сковороди” д-ра Яра Славутича, „Символи в Г. Сковороди” д-ра С. Погорілого з Вінніпегу — останню доповідь відчитав мгр. М. Хом'як, оскільки автор не мав змоги приїхати до Едмонтону. На запрошення Комітету українських студій Гарвардського університету д-р Яр Славутич прочитав там у лютому 1972 р. доповідь про методологію в його дослідженні „Українські місцеві назви в Західній Канаді”.

Увесь 1973 рік проходить під знаком урочистих святкувань. 18 лютого відбулася в Едмонтоні перша ювілейна сесія, влаштована Осередком НТШ на Західню Канаду та УВАН у Вінніпезі. Прочитано три доповіді: д-ра Я. Рудницького — „Сковорода і Шевченко”, д-ра І. Лисяка-Рудницького — „І. В. Терлецький — забутий український політичний мислитель XIX ст.” і мгр. М. Хом'яка — „Проект конституції Галицько-Волинської Землі в 1938 р.” Керував сесією голова осередку, який у вступному слові згадав п'ятьох засновників НТШ і перших добродіїв.

Другу ювілейну сесію влаштовано 25 лютого у Ванкувері, де були прочитані чотири доповіді. Голова осередку привітав почесну президію за столом, зокрема голову місцевого відділу КУК п. О. Гайдимовську та отців обох церков. Д-р М. Гуцуляк коротко подав основні дати з історії НТШ. Д-р Яр Славутич зробив доповідь на тему „Тринадцята пісня Г. Сковороди”. М. Татарнюк відчитав доповідь неприбулого д-ра Я. Рудницького про „Нові методи етимологічних дослідів”, а п. Ф. Богдан розказав про свою працю над першим словником українських прізвищ у Канаді, що саме друкується. Едмонтон-

ську доповідь мгр. М. Хом'яка прочитав д-р Яр Славутич. З нагоди сесії відбулася виставка видань, організована л-ром М. Гуцуляком і М. Татарнюком. Атмосфера була справді ювілейна і врочиста.

Третя ювілейна сесія відбулася в Калгарі 15 квітня. Багато допомогли в її організуванні брати Гладишевські. Д-р Яр Славутич і мгр. М. Хом'як повторили свої доповіді, прочитані в Едмонтоні, а з нових були такі: „Національні назви перших українських поселенців у Канаді — за англomовною пресою” д-ра М. Гладишевського та „Осередок етнічних студій при Калгарському університеті” д-ра Олександра Малицького. В дискусіях після доповідей д-р Яр Славутич, голова осередку, порушив питання про спорудження пам'ятного знаку при дорозі, що веде до поселення Мазепа, близько Калгарі. Він запропонував на бронзовій плиті зробити такий напис:

The settlement Mazeppa has been named in 1912 by an Englishman after the hero of Lord Byron's poem „Mazeppa”, the surname of the Ukrainian Hetman from 1687 to 1709.

Для спорудження пам'ятного знаку було обрано місцевий комітет під головуванням д-ра М. Гладишевського.

Варто згадати, що д-р Яр Славутич, будучи на наукових конференціях на сході Канади, на червневій сесії КНТШ у Торонті прочитав доповідь на тему „Михайло Жученко — співзасновник НТШ” (про свого прадіда).

Четверту і п'яту ювілейні сесії заплановано на осінь 1973 р. Осередок організує їх у Саскатуні й Ріджайні. На закінчення ювілейного року восени в Едмонтоні відбудеться бенкет. Покищо за перше півріччя влаштовано три ювілейні сесії з 11 доповідями.

Осередок НТШ на Західню Канаду готує до друку монографію про Ю. Буцманюка, який виконав монументальний стінопис катедрального хр. св. Йосафата в Ед-

ГОЛОВИ ОСЕРЕДКУ НТШ
на Західню Канаду

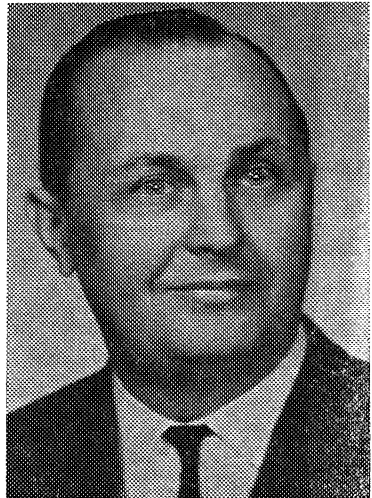
Д-р І. Німчук (1955-56)

Інж. В. Кунда (1969-71)

Д-р Б. Боцюрків (1967-69)

Інж. В. Мацьків (1959-67)

Д-р Яр Славутич (від грудня 1971 р.)

монтоні і понад 200 портретів відомих діячів. Треба сподіватися, що українські поселенці допоможуть осередкові у виданні цієї монографії як допомогли у виданні „Західньоканадського збірника”.

Д Ж Е Р Е Л А

Українська загальна енциклопедія, Львів—Станиславів—Коломия, 1930—1933, 3 томи.

Енциклопедія українознавства, Мюнхен—Нью-Йорк, 1949, т. III, стор. 896—917.

Альманах Українського Народного Союзу на рік 1973. Джерзі Сіті—Нью-Йорк, стор. 63—80.

Хроніка НТШ, архівний матеріал Осередку НТШ, і річніки Українських вістей за роки 1955—1973.

Мгр. О. Масляник, „Осередок НТШ на Західню Канаду. Його історія та діяльність за роки 1955—1963”. Пропамятна книга УНДому в Едмонтоні. Едмонтон, 1966, стор. 410—422.

ПОМ'ЯНИК НАШИХ ЧЛЕНІВ І ДОБРОДІВ.

Д-р ІВАН НІМЧУК, 1 травня 1956 р.
ПЕТРО ЗВАРИЧ, 30 травня 1966 р.
Проф. ЮЛІАН БУЦМАНЮК, 30 грудня 1967 р.
ВАСИЛЬ ЛАЩУК, добродій, 5 травня 1969 р.
Мгр. ОЛЕКСАНДЕР МАСЛЯНИК, 29 листопада 1969 р.
Д-р МИКОЛА ЗАЛЕСЬКИЙ, 5 вересня 1970 р.
Проф. д-р ОРЕСТ СТАРЧУК, 14 лютого 1971 р.
Д-р ТИМОТЕЙ МАЦЬКІВ, 19 січня 1972 р.
Д-р ІВАН РОМАНКІВ, 1 січня 1973 р.
Инж. архітект МИКОЛА ФЛЯК, 22 березня 1973 р.
О. д-р МИХАЙЛО ОЛЕНЧУК, 20 травня 1973 р.
Д-р ІВАН ЯРЕМА, 30 серпня 1973 р.
О. ВЕНІАМИН БАРАНИК, ЧСВВ, 31 жовтня 1973 р.

ЧЛЕНИ ОСЕРЕДКУ НТШ НА ЗАХІДНЮ КАНАДУ (1973)

Инж. Михайло Бойко	Д-р Антін Мартинюк
Мгр. Ірина Буцманюк	Адв. Антін Мельник
Д-р Василь Гирак	Мгр. Роман Осташевський
Д-р Мирослав Гладішевський	Мгр. Григор Порохівник
Михайло Голинський	Проф. Валер'ян Ревуцький
Мгр. Олена Грабар	Адв. Ярослав Росляк
Д-р Михайло Гуцуляк	Д-р Борис Рудик
Инсп. Ізидор Горецький	Проф. д-р Ярослав Рудницький
Д-р Василь Іванець	Владика Ніль Саварин
Инж. Ярослав Іванусів	Адв. Петро Саварин
Проф. Іван Кейван	Проф. д-р Яр Славутич
Д-р Марія Кейван	Д-р Метелій Снігурович
Инж. Михайло Когут	Д-р Микола Суховерський
Инж. Василь Кунда	Д-р Дмитро Тодосійчук
Проф. д-р о. Василь Лаба	Мгр. Марія Фляк
Проф. д-р Іван Лисяк- Рудницький	Дипл. екон. Іван Хома
Проф. д-р Олександр Малицький	Мгр. Михайло Хом'як
Д-р Степан Манастирський	о. Василь Чопей
	Инж. Юрій Чернодоля

БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

I. КНИЖКОВІ ВИДАННЯ

- П'ять великих акторів української сцени, Париж, Українська Національна Єдність у Франції, 1955, 96 стор.
The Plays of Mykola Kulish, University of Toronto, M. A. thesis (to be published).
A History of Ukrainian Theatre (to be published).

II. СТАТТІ

- „Микола Куліш”, *Нові дні*, 1951, ч. 14.
„Інспектор викликає (П'єса Дж. Прістлі)”, *Нові дні*, 1951, ч. 17-18.
„Суєта І. Карпенка-Карого”, *Нові дні*, 1951, ч. 21.
„Він — втілення чесноти”, *Нові дні*, 1951, ч. 22. (Про К. Соленика).
„Кілька слів про драматургію М. Гоголя та її джерела”, *Нові дні*, 1952, ч. 25.
„Три вистави Ревізора”, *Нові дні*, 1952, ч. 27.
„На творчому піднесенні”, *Нові дні*, 1952, ч. 35. (Про вистави Й. Гірняка).
„Помер Володимир Блавацький”, *Нові дні*, 1953, ч. 37.
„Драматургія Т. С. Еліота”, *Нові дні*, 1953, ч. 43.
„Театральна група з Нью-Йорку в Торонті”, *Нові дні*, 1954, ч. 55.
„Юрій Шумський”, *Нові дні*, 1954, ч. 57.
„Концерт камерної музики”, *Нові дні*, 1954, ч. 58.
„Крок до мистецтва (театр „Заграва)”, *Нові дні*, 1954, ч. 59.
„Микола Фоменко”, *Нові дні*, 1955, ч. 61.
„Земля” О. Кобилянської на екрані”, *Нові дні*, 1955, ч. 66.
„Олександр Мартиненко”, *Нові дні*, 1955, ч. 71-74.
„Йосип Гірняк”, *Нові дні*, 1955, ч. 71-74.
„Нотатки про драматурга” (І. Кочерга), *Нові дні*, 1958, ч. 98-99.
„Ганна Малієва - Тагасва”, *Нові дні*, 1958, ч. 106.
„На екрані Коцюбинський”, *Нові дні*, 1959, ч. 116.

- „Марко Кропивницький і Шевченко”, *Збірник праць наукових конференцій Канадського НТШ*, у серії К.НТШ, ч. 6, Торонто. 1962, стор. 81-90.
- „Максим Рильський”, *Нові дні*, 1964, ч. 176.
- „Еміграційна драматургія В. Винниченка”, *Сучасність*, 1971, ч. 12, стор. 43-52.
- „Жмут спогадів про Михайла Микишу”, *Сучасність*, 1972, ч. 3, стор. 64-67.
- “The Prophetic Madman,” *Canadian Slavonic Papers*, I (1956), p. 45-48.
- “Shevchenko and the Theatre,” *Taras Shevchenko: A Symposium*, Gravenhade, Mouton & Co., 1962, p. 128-143.
- “Istorija ukrajins’koho kina,” *Slavic Review*, XXII (1962).
- “Motywy polskie w tworczości M. Rylskiego,” *Kultura*, Paris, 1965, No. 9/215, str. 130-133.
- “Faust in the New Role,” *The New Review*, March 1965, p. 11-20.
- “Volodin’s Two Plays,” *Canadian Slavonic Papers*, VII (1956), p. 125-134.
- “The New View of Don Juan,” *The Slavonic and East European Review*, XIV (1966), p. 88-97.
- “Mykola Kulish in the Modern Ukrainian Theatre,” *The Slavonic and East European Review*, 1970, p. 335-364.
- “Theatrical Studies,” *Ukraine: A Concise Encyclopaedia*, University of Toronto Press, vol. II (1971), p. 614-618, 633-660, 1185.
- “A Survey of the Ukrainian Post-War Drama,” *Canadian Slavonic Papers*, XIV (1972), p. 251-267.

Крім цього, невеликі статті чи спогади надруковано в *Сучасності* (1972-73), в часописах *Наша мета* (1973), *Наша думка* (кінець сорокових років) та інш. До цієї бібліографії не включено статті з передвоєнного і воєнного часу, бо авторський архів загинув, а в Канаді немає змоги ті видання дістати.

БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ
1948 — 1973

I. КНИЖКОВІ ВИДАННЯ

- Модерна українська поезія, 1900—1950*, Філадельфія, „Америка”, 1950, 71 стор. (з англійським резюме).
- Розстріляна муза, силівети*, Детройт, „Прометей”, 1955, 96 стор. (24 силівети про українських поетів).
- Іван Франко і Росія*, Вінніпег, УВАН, 1959, 25 стор. (з англійським резюме).
- Велич Шевченка*, Вінніпег, УВАН, 1961, 25 стор.
- Шевченкова поезика*, Едмонтон, „Славута”, 1964, 24 стор. (Первісно надруковано в альманасі *Північне сяйво*, 1964, том I).
- Розмовний метод навчання української мови*, Торонто, „Об'єднання українських педагогів Канади”, 1961, 11 стор.
- The Muse in Prison*, eleven sketches of Ukrainian poets and twenty-two translations of their poems, Jersey City: Svoboda, 1956, 63 p.
- Greatness of Taras Shevchenko*, Edmonton: Slavuta, 1962, 11 p. (Reprint from *Digest*, Alpha Omega Society, University of Saskatchewan, 1962).
- Ukrainian Literature in Canada*, Edmonton: Slavuta, 1966, 15 p.
- Guide to Ukrainian Literature* (in print).

II. СТАТТІ

(українською мовою)

- „Богдан Ігор Антонович”, *Америка*, 11 жовтня 1949 р.
- „Від землеклонства до християнства: поезія Богдана І. Антоновича”, *Шлях*, Філадельфія, 25 грудня 1949 р.
- „Сила віри в поезії О. Ольжича”, *Шлях*, Філадельфія, 20 листопада 1949 р.
- „Юрій Клен”, *Свобода*, 5 грудня 1949 р. (Первісно надруковано під назвою „Християнські елементи в поезії Ю. Клена” у часописі *Шлях*, 10 жовтня 1949 р. — до другої річниці з дня смерти поета).

- „Леонід Мосендз”, *Америка*, Філадельфія, 7 січня 1960 р.
- „Доля українського письменника”, *Свобода*, 10—11 січня 1950 р. (Про переслідування української літератури під радянським ладом).
- „Як Москва нищила й нищить українських письменників”. *Свобода*, літературний додаток, 1952, ч. 36 (292).
- „Джон Кітс”, вступна стаття до збірки *Вибрані поезії* Джона Кітса, переклади Яра Славутича, Лондон, Українська видавнича спілка, 1958, стор. 5—9. (Первісно надруковано в журналі *Пороги*, Буенос-Айрес, 1953, ч. 48, стор. 26—27).
- „Микита Мандрика”, у його збірці *Радість*, Вінніпег, „Тризуб”, 1959, стор. 136-140. (Первісно надруковано в журналі *Овид*, Чикаго, січень, 1959).
- „Василь Чапленко”, *Український голос*, літературний додаток, 1 червня 1960 р. (З нагоди 60-річчя письменника).
- „Олександр Герцен та Україна”, *Сучасність*, річник I (1961), ч. 9, стор. 55-61.
- „Володимир Свідзінський”, вступна стаття до збірки *Вибрані поезії* В. Свідзінського, Едмонтон, „Слаута”, 1961, стор. 5-10.
- „Звукопис у поезії Тараса Шевченка”, *Збірник праць наукових конференцій Канадського НТШ*, у серії К. НТШ, ч. 6, Торонто, 1962, стор. 63-71 (з англійським резюме).
- „Історіософічні мотиви у творчості Михайла Ореста”, *Український самостійник*, річник XII (1961), ч. 12, стор. 9-13.
- „Основні теми у творчості Михайла Ореста”, *Збірник на пошану сімдесятиріччя народин* Романа Смаль-Стоцького, у серії „Записки НТШ”, том 177, Нью-Йорк, НТШ, 1963, стор. 191-196. Також у *Календарі-альманасі Українського голосу на 1971 р.* стор. 95-100.
- „Наклади серійних видань на Україні”, *Сучасність*, річник IV (1964), ч. 5, стор. 68-77.
- „Соборницькі ідеї Івана Франка”, *Іван Франко*, збірник філологічної секції для відзначення 110-річчя народин і 50-річчя смерті Івана Франка, том 32, частина I, Нью-Йорк, 1967, стор. 171-177.
- „Давня українська книга”, *Молода Україна*, річник XVII (1967), ч. 151, стор. 6-8.
- „Історіософія Євгена Маланюка: До 70-річчя поета”, *Північне сьйво*, том III (1967), стор. 123-130.
- „До історії слова *Славутич*”, *Нові дні*, річник XXI (1970), ч. 247-248, стор. 19-23.
- „Огляд українських видань у Канаді, I—II”, *Північне сьйво*, том IV (1969), стор. 150-159, том V (1971), стор. 172-193.

- „Метафора в поезії М.І. Мандрики”, *Український голос*, додаток „Література і мистецтво”, 1 грудня 1971 р.
- „Поезія Богдана Лепкого”, *Збірник наукових праць на пошану Євгена Вергупороха*, у серії видань Кан. НТШ, ч. 12, Торонто, 1972, стор. 100-108.
- „Ювілей визначного мовознавця: До 75-річчя П. Ковалева”, *Нові дні*, річник XXIV (1973), ч. 282-283, стор. 5-7.
- „Українські місцеві назви в Альберті”, *Західньоканадський збірник*, Кан. НТШ, Едмонтон, 1973, стор. 17-39.
- „Тринадцята пісня Г. Сковороди: До питання текстології” (друкується в ювілейному збірнику УВУ).
- „Мужність і ніжність — поезія Оксани Лятуринської” (друкується в ювілейному збірнику Американського НТШ).
- „Михайло Жученко — співзасновник НТШ” (друкується в ювілейному збірнику Канадського НТШ).

III. СТАТТІ

(англійською та іншими мовами)

A. Літературознавство

- “Russian Communists Practice Genocide on Ukrainian Writers,” *The Black Deeds of Kremlin: A White Book*, Toronto: SUZERO, 1953, Vol. 1, p. 386-402.
- “The Poetry of Mykhaylo Orest and Its Background,” *The Ukrainian Review*, III (1956), No. 2, p. 43-45. (Originally, in *Dissertation Abstracts*, 1955).
- “The Ukrainian Literary Renaissance of the 1920’s,” *The Ukrainian Review* IV (1957), No. 1, p. 9-26.
- “Ukrainieciu literatura tremtuje,” *Draugas*, Chicago, Sept. 21, 1957. (In Lithuanian).
- “Marko Vovchok: A Ukrainian Scourge of Russian Serfdom,” *The Ukrainian Quarterly*, XIV (1958), No. 4, p. 363-367.
- “Alexander Herzen and Ukraine,” *The Ukrainian Quarterly*, XVI (1960), No. 4, p. 342-348.
- “Ukraine in Herzen’s *Kolokol*,” *Langue et Littérature: Actes du VIIIe Congrès de la Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes*, Paris, 1961, p. 345-346.
- “Taras Shevchenko in Literary Criticism,” *Proceedings of the IVth Congress of the International Comparative Literature Association*, The Hague, Mouton & Co., 1966, p. 317-320.
- “Slavic Literatures in Canada,” *Slavs in Canada*, Edmonton, Inter-University Committee on Canadian Slavs, Vol. I (1966), p. 92-109.

- "Ukrainian Literature in Canada," *Actes du X Congrès de la Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes*, Paris, 1967, p. 294-295.
- "Mykhaylo Orest: A Thinker in Poetry," *Canadian Slavonic Papers*, XII (1970), No. 2, p. 97-107.
- "Ukrainian Poetry in Canada: A Historical Account," *Canadian Ethnic Studies*, III (1971), No. 1, p. 95-108.
- "Ernest Hemingway in Ukrainian Literature," *Modern American Fiction: Insights and Foreign Lights*, Proceedings of the Comparative Literature Symposium, Lubbock, Texas Tech University, Vol. V (1972), p. 67-76.
- "Мухайло Орест: Ein Denker in Poesie," друкується у збірнику УВУ.

Б. Мовознавство

- "Ukrainian Surnames in *-enko*," *Names* X (1962), No. 3, p. 181-186.
- "Typical Surnames in the East Slavic Languages," *Atti del congresso e memorie della sezione antroponomica*, Firenze, Istituto di Glottologia dell'universita degli studi, Vol. III (1963), p. 295-307.
- "The Ukrainian Contribution to Onomastic Sciences, 1954-1965," *Names*, XIV (1966, No. 3, p. 161-168.
- "The Russian Deformation of Ukrainian Surnames," *Proceedings of the Eight International Congress of Onomastic Sciences*, The Hague, Mouton & Co., 1966, p. 488-491.
- "The Russianization of Ukrainian Place-Names," *Proceedings of the Ninth International Congress of Onomastic Sciences*, Louvain, International Centre of Onomastics, 1969, p. 412-416.
- "The Recent Changes in Ukrainian Orthography," *Communications et rapports: Premier Congrès International de Dialectologie Générale*, Louvain, 1965, vol. 3, p. 262-266.
- "Ukrainian Philology in Canada," *Slavs in Canada*, Toronto, Inter-University Committee on Canadian Slavs, vol. II (1968), p. 247-258.
- "The Endings *-ovi (-evi)* versus *-u (iu)* in Ukrainian," *Memoirs of the Shevchenko Scientific Society*, Collected Papers of the Philological Section, vol. 34, New York, 1969, p. 35-41.
- "Ukrainian Textbooks Published in Canada," *Slavs in Canada*, Toronto, Inter-University Committee on Canadian Slavs, vol. III (1971), p. 209-215.
- "Soviet Language Policy" (in print).

IV. РЕЦЕНЗІЙНІ СТАТТІ

- „Масей Сяднеу: У акіяне ночы...”, *Арка*, річник II (1948), ч. 5, стор. 63-64. (Перша надрукована рецензія).
- „Тодось Осьмачка”, *Америка*, 22 липня 1949 р.
- „Кубань — земля українська”, *Америка*, ч. 94, 20 листопада 1949 р. (Про однойменну книгу П. Волиняка).
- „Богдан Кравців”, *Америка*, 16 грудня 1949 р.
- „Київські видання українських поетів, 1945-1950”, *Ми і світ*, Париж, річник I (1952), ч. 8, стор. 67-64.
- „Поезія ілюзорного щастя”, київські видання до декади українського мистецтва та літератури, *Сучасна Україна*, Мюнхен, ч. 20-21, 21 вересня — 5 жовтня 1952 р.
- „Обкраяна антологія”, *Нові дні*, річник IX (1958), ч. 99, стор. 23-26. (Про *Антологію української поезії* в 4-ох томах, Київ, 1957).
- „Спроба зразкової антології української поезії”, *Визвольний шлях*, XI (1958), ч. 10, стор. 1187-1189. (Про *Антологію української поезії* В. Державина).
- „Увіковічення українського слова в Канаді”, *Свобода*, 26 березня 1960 р. (Про *Матеріали до українсько-канадської фолклористики й діалектології* за ред. Я. Рудницького).
- „Антологія з помилками”, *Українська книга*, I (1971), ч. 1, стор. 11-13. (Про *Координати* за ред. Б. Бойчука і Б. Рубчака).
- „Відродження барокко: Дан Мур, „Скрижалі тути”, *Гомін України*, 7 квітня 1973 р.
- „Підмогильний англійською мовою”, *Новий шлях*, у відділі „*Книжковий огляд*”, 10 лютого 1973 р. (Про переклад *Невеличкої драми*). Також в *Овіді*, 1973, ч. 1, стор. 18-19.
- “*Taras Shevchenko and Western European Literature* by Jurij Bojko,” *Comparative Literature*, X (1958), No. 4, p. 371-373.
- “*Kanadijs'ki miscevi nazvy ukrains'koho pochodzhennia* by J. V. Rudnycky,” *Names*, VI (1958), No. 4, p. 254-255.
- (A book review of three Ukrainian anthologies), *The Slavic and East European Journal*, XVIII (1959), No. 2, p. 189-190.
- “*Shekspirovi sonety* translated into Ukrainian by Eaghor G. Kostetzky,” *Shakespeare Quarterly*, X (1959), No. 1, p. 108-109.
- “*Materialy pro zhyttia i tvorchist' Tarasa Shevchenka* by Danylo Iofanov,” *Symposium*, XIII (1959), No. 1, p. 156-158.
- “Ukrainian-Canadian Folklore,” *Folklore*, (London, England), vol. 71 (June, 1960), p. 137-139; *The Ukrainian Quarterly*, XVI (1960), No. 4, p. 377-378.
- “*Vybrane* by Robert Burns,” *Comparative Literature*, XII (1960), No. 3, p. 285-286.

- "*Shekspir na ukrainskii stseni* by I. Vanina," *Shakespeare Quarterly* XII (1961), No. 1, p. 65-66.
- "Ukrainians in Canada," *Canadian Literature*, No. 42 (1969), p. 100-101. (On *History of Ukrainian Literature in Canada* by M. I. Mandryka).
- "An *Ethymological Dictionary of the Ukrainian Language* by J. B. Rudnycky," *The Ukrainian Review* XVI (1969), No. 4, p. 89-90; *Memoirs of the Shevchenko Scientific Society*, papers of the philological section, Vol. 34, New York, 1969, p. 177-178.
- "A *Study of Vasyl' Stefanyk* by D. S. Struk", *Canadian Slavonic Papers*, XV (1973).
- Some 100 brief book reviews are published in *Books Abroad* (1953-1965), *SEEJ* (1957-1964), *Modern Language Journal* (1958-1960), *The Ukrainian Quarterly* (1950s-1960s), *The Ukrainian Review*, *Slavic Review*, *Український голос*, *Українська книга*, *Новий шлях*, *Гомін України*, *Українські вісті* (Новий Ульм) та інші.

V. ПІДРУЧНИКИ

(додаток)

- Conversational Ukrainian*, I (Lessons 1 to 50). Winnipeg — Edmonton: Gateway Publishers Ltd., 1959; II (Lessons 51 to 75), 1960; second revised edition (Lessons 1 to 75), 1961; third enlarged edition, 1969; fourth edition, 1973, 638+XXXII p.
- An Introduction to Ukrainian*. Edmonton: Slavuta, 1962. 22 p.
- Ukrainian for Beginners*. Edmonton: Slavuta, 1962; second ed, 1963; third ed., 1965; fourth ed., 1968. 60 p.
- Ukrainian in Pictures*. Edmonton: Gateway Publishers Ltd., 1965. 90 p.
- Ukrainian by the Audio-Visual Method*. Part One, Montreal — Paris — Brussels: Didier, 1968. 65 p.
- L'Ukrainien Parlé*, traduit de l'anglais et adapté par Hryhorij Panczuk. Louvain: Centre d'Etudes Ukrainien en Belgique, première partie, 1968, 130 plus XII p., deuxième partie, 1969, 313 p.

BIBLIOGRAPHY OF SCHOLARLY PUBLICATIONS

I. BOOKS AND PAMPHLETS

- Idejni osnovy Shevchenkovoho "Hamaliji."* Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1958.
- Z istoriji ukrajinoznavstva i slavistyky v Kanadi.* Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1961.
- Polumjane slovo: Do 50-richchja Jara Slavutycha* (in collaboration with Mykola Shcherbak). London: Ukrainian Publishers Limited, 1969.
- Proceedings of the Comparative Literature Symposium*, editor. Lubbock: The Texas Tech Press, I (1968), II (1969), III (1970), IV (1971); co-editor V (1972), and VI (1973).

II. ARTICLES

- "Do idejnyx osnov tvorchosty I. Franka." *Novyj shlax* 23 May 1958.
- "Suspil'nyj aspekt tvorchosty I. Franka." *Novyj shlax*, 30 May, 2 and 6 June 1958.
- "Literaturno-estetychni pohljady Ivana Franka." *Scoboda*, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, and 27 May 1961.
- "Sovjets'ka sprobha perekruhennja literaturnoji dyskusiji v Ukraini (1873-1878)." *Pivnichne sjajvo*, I (1964), 105-113.
- "Selected Problems from Ukrainian Onomastics." *The Ukrainian Weekly*, 14, 21, and 28 August 1965.
- "Chy zdobuto svitovu pozyciju?" *Pivnichne sjajvo*, II (1965), 145-149.
- "Ukrainian Anthroponomy in the Kharkov Register of 1660." *Proceedings of the Eight International Congress of Onomastic Sciences*. The Hague-Paris: Mouton & Co., 1966, pp. 594-604.
- "Ukrainian Onomastics I" *Names*, 14 (1966), 109-120.
- "Ukrainian Anthology." *Books Abroad*, 41 (1967), 294-295.
- "Suspil'no-hromads'ki pytannja v tvorchosti Ivana Franka." *Memoirs of the Shevchenko Scientific Society*, CLXXXII (1967), 157-169.
- "Social Aspects of Kocjubyn'skyj's Literary Work." *The South Central Bulletin*, XXVIII, No. 4 (1968), 148-150.

- “Образ Івана Висхенського в творчості Івана Франка.” *Memoirs of the Shevchenko Scientific Society*, CLXXXIV (1968), 53-76.
- “Українська література під радянським ладом.” *Memoirs of the Shevchenko Scientific Society*, CLXXXV (1969), 113-133.
- “The Name Dnieper and the Names of Some of its Tributaries.” *Proceedings of the Ninth International Congress of Onomastic Sciences*. Louvain: International Centre of Onomastics, 1969, pp. 487-494.
- “The Origin and the Meaning of the Name *Karpaty*.” *Disputationes ad montium vocabula aliorumque nominum significationes pertinentes*. Vienna: Wiener Medizinische Akademie, 1969, I, 517-523.
- “Adjectival Surnames in the Kharkov Register of 1660.” *Names*, 18 (1970), 89-96.
- “A Ukrainian Version of Don Juan.” *The South Central Bulletin*, XXX (1970), 237-239.
- “Franz Kafka: Writer for the Twentieth Century.” *Proceedings of the Comparative Literature Symposium*. Lubbock: The Texas Tech Press, 1971, IV, 165-172.
- “English and Foreign Languages in Contemporary Culture,” (Panelist’s Presentation). *The South Central Bulletin*, XXXII, No. 1 (1972), 16-18.
- “Три майстри пензля.” *Vyzvol’nyj shlah*, 1-2 (1973). 162-165.
- “Ivan Franko’s Studies in Ukrainian Onomastics.” *The Annals of the Ukrainian Academy*, XII, No. 1-2 (1969-1972), 151-157.
- “A Ukrainian Version of the Aeneid: Ivan Kotljarevskyj’s *Aeneida*.” *The Classical Journal*. 67, No. 3 (February-March 1972), 193-197.

Олександр Малицький

БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

- „До теми: гуцули в писаннях німців”, *Сучасність*, Мюнхен, V (1965), ч. 9, тор. 115-124.
- „Шекспір, тиражі і Юрій Мельничук”, *Українські вісті*, Едмонтон, 7 жовтня 1965 р.
- „З пісень Анни Летавської”, *Українські вісті*, 23, 30 листопада 1967 р.
- „З пісень Анни Леськів”, *Українські вісті*, 7, 14, 21-28 грудня 1967 р., 15, 22, 29 лютого, 7, 14, 28 березня, 18 квітня 1968 р.
- „Двомовне видання едмонтонської газети »Новини«, *Українські вісті*, 6 березня 1969 р.

- „Едмонтонський місячник »Клич«, *Українські вісті*, 27 березня 1969 р.
- „Ще про »ленінські принципи рівноправ'я«, *Українські вісті*, 11 вересня 1969 р.; *Вільне слово*, Торонто, 27 вересня 1969 р.
- „Едмонтонський місячник »Албертійська зоря«, *Українські вісті*, 7 вересня 1972 р.
- „Едмонтонський місячник »Новий край«, *Українські вісті*, 21 червня 1973 р.
- Malycky, Alexander. "A note on the Writings of Karl Emil Franzos on Heinrich Heine." *Studies in Bibliography and Booklore* (Cincinnati, Ohio), vol. 4, Winter 1962-63, pp. 73-74.
- Malycky, Alexander. "The Influence of Karl Emil Franzos on the German Image of the Hutsuls." *Wiener Slavistisches Jahrbuch* (Vienna), vol. 10, 1963.
- Malycky, Alexander. "Zur Bibliographie der ukrainischer Germanistik: Die Universität Kiev 1959-1961." *Oesterreichische Osthefte* (Vienna), vol. 6, No. 5, September 1964, pp. 452-455.
- Malycky, A[lexander]. "Editor's notes & reading / Carnets de la rédaction." *The Canadian Journal of Linguistics / La Revue canadienne de linguistique* (Toronto, Ont., vol. 13, no. 2, Spring / Printemps 1968, pp. 133-141.
- Malycky, A[lexander]. "An Analysis of the Periodical Publications of Canadian Slavs." *Slavs in Canada* (Ottawa, Ont.), vol. 3, 1971, pp. 309-324.
- Cardinal, Clive H[elmut] and Malycky Alexander, comp. "German-Canadian Creative Literature: A Preliminary Check List of Authors and Pseudonyms." *Canadian Ethnic Studies* (Calgary, Alta.), vol. 1, no. 1, April 1969, pp. 31-37.
- Крім цього, надруковано вільш як 20 статей чи бібліографій у співпраці з іншими авторами в *Canadian Ethnic Studies*.

Петро Саварин

БІБЛІОГРАФІЯ ВАЖЛИВІШИХ СТАТЕЙ

- „У Грефтоні була незабутня зустріч“, *Українські вісті*, 9 вересня 1956 р.
- „45 років Українського Пласту“, *Українські вісті*, 26 листопада 1956 р.
- „10 років Пласту в Едмонтоні“, *Шляхом 10-річчя* (збірник), Едмонтон 1958.

- „У другу річницю смерти фед. посла А. Глинки”, *Свобода*, ч. 121, 1959 р.
- „Треба домогтись засудження московського колоніалізму (Чи план Діфенбейкера буде здійснений?)”, *Українські вісті*, 31 жовтня 1961 р.
- „Говорити чи не говорити? (Ще про справу українсько-російських взаємин)”, *Українські вісті*, 24 квітня 1964 р.
- „За оздоровлення політичного життя Канади”, *Українські вісті*, 7-14 березня 1963 р.
- „Без боротьби нема волі (У 20-річчя брідського бою)”, *Українські вісті*, 30 липня 1964 р.
- „Золотий Ювілей У.С.С.”, *Новий шлях*, 20 березня 1965 р.
- „Ми оскаржуємо Москву (З приводу спалення Київської бібліотеки)”, *Український голос*, 1 вересня 1965 р.
- „Дивись! На тебе ждуть верхи! (Іван Франко — наш приклад у поході на верхів'я)”, *Юнак*, травень 1966 р.
- „Місце Пласту у структурі громадського життя”, *Пластовий шлях*, Торонто, ч. 3 (10), 1966 р.
- „За правдиву історію дивізії «Галичина»”, *Українські вісті*, 6 травня 1968 р.
- „У піввіку Першого Листопада” (Кілька думок), *Новий шлях*, листопад 1968 р.
- „Едмонтонські пластуни на службі української спільноти”, *Українські вісті*, 5 листопада 1970 р.
- „Слово до юнацтва”, *Пластовий шлях*, Торонто, ч. 2 (29), 1971 р.
- „Більшу участь треба нам брати у політичному житті”, *Українські вісті*, 21 січня 1971 р.
- „Модерні часи і Пластуни”, *Пластовий шлях*, ч. 2 (33), 1972 р.
- „25 років першої української кредитівки в Едмонтоні”, *Українські вісті*, 13 січня 1972 р.
- „80-річчя Михайла Лучковича”, *Українські вісті*, 23 листопада 1972 р.
- „Як названо міську дільницю в Едмонтоні іменем д-ра Олеськова”, *Українські вісті*, 1 лютого 1973 р.
- „Пласт в Едмонтоні”, Книга піонерів (друкується).
- “The Duties of Educated Men,” *The Ukrainian Record*, No. 3, 1962.
- “The purpose of the Ukrainian Professional & Business Mens' Clubs — Language and Culture,” *Ukrainian Canadian Review*, No. 4, 1973.

З М І С Т

Від упорядника	5
М. Гладисhevський — Національні назви перших українських поселенців у Канаді	7
Яр Славутич — Українські місцеві назви в Альберті	17
М. Хом'як — Український внесок у шкільництво Альберти	40
П. Саварин — Українська мова в провінційних школах Альберти	71
В. Жила — Західня Канада в українській літературі	129
О. Малицький — Україніка в Осередку етнічних студій	149
В. Кунда — Нові напрями в металургійній технології	154
М. Хом'як — Хроніка Осередку НТШ на Західню Канаду	175
В. Ревуцький — Бібліографія наукових праць	195
Яр. Славутич — Бібліографія наукових праць	197
В. Жила — Бібліографія наукових праць	203
О. Малицький — Бібліографія наукових праць	204
П. Саварин — Бібліографія статей	205

